

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Marián Javorský

**Válka v Kosovu ve zpravodajství Guardianu
a Mladé fronty Dnes. Srovnávací studie**

Diplomová práce

Praha 2010

Obsah

1 ÚVOD

1.1 TÉMA PRÁCE	2
1.2 METODA PRÁCE	4
1.3 STRUKTURA PRÁCE	4

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 KONCEPT ŽURNALISTICKÉ OBJEKTIVITY	5
2.2 VÁLEČNÉ ZPRAVODAJSTVÍ A ŽURNALISTICKÁ OBJEKTIVITA	17
2.3 VÁLKA V KOSOVU	
2.3.1 <i>Historie konfliktu</i>	29
2.3.2 <i>Současná odborná reflexe konfliktu</i>	35
2.4 THE GUARDIAN a MLADÁ FRONTA DNES	
2.4.1 <i>The Guardian – historie listu</i>	42
2.4.2 <i>The Guardian v kontextu britského mediálního prostředí</i>	43
2.4.3 <i>The Guardian – profilace listu</i>	44
2.4.4 <i>Mladá fronta Dnes – historie listu</i>	45
2.4.5 <i>Mladá fronta Dnes v kontextu českého mediálního prostředí</i>	46
2.4.6 <i>Mladá fronta Dnes – profilace listu</i>	48
2.5 KVANTITATIVNÍ OBSAHOVÁ ANALÝZA – PŘEDSTAVENÍ VÝZKUMNÉ METODY	49

3 PRAKTICKÁ ČÁST

VÝCHOZÍ PŘEDPOKLADY	52
FORMULACE HYPOTÉZ	53
OPERACIONALIZACE VÝZKUMU	54
POPIS KATEGORIÍ	55
ANALÝZA VÝSLEDKU A JEJICH INTEPRETACE	57
SHRNUTÍ VÝSLEDKU	75
VYHODNOCENÍ HYPOTÉZ	77

4 ZÁVĚR

78

5 RESUMÉ

79

6 SEZNAM ZKRATEK

80

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

81

8 PŘÍLOHY

8.1 KÓDOVACÍ KNIHA	85
8.2 VÝBĚROVÝ SOUBOR (viz příložené CD)	
8.3 VÝSTUPY SPSS (viz příložené CD)	

Úvod

1.1 Téma práce

Masmédia mají v dnešním světě bezpochyby důležité postavení. Jejich prostřednictvím se lidé informují, vzdělávají, baví, cestují i pracují. Především však získávají základní představu o světě, v němž žijí. Informační funkce médií spočívá nejen ve schopnosti nalézat a předkládat informace, ale hlavně v potenci je nejrůznějšími způsoby interpretovat. V tom záleží jejich ohromná moc, která v demokratické společnosti jaksi samozřejmě předjímá také odpovědnost. Požadavek, aby média přispívala ke zdravému vývoji společnosti tím, že se budou chovat odpovědně, patří proto k častým nárokům, jež jsou na ně kladeny.

Moc, která zavazuje. Je to hezká představa, bohužel ne vždy platná. V historii se vyskytlo bezpočet příkladů, které dokazují, že média informace různě zkreslila, zamlčela nebo dokonce vyfabulovala. Média se často nacházejí pod tlakem, který je nejrůznějšího původu a přichází z mnoha směrů. Někteří aktéři mohou mít zájem, aby média informace zveřejnila, jiní usilují o opak. Tlaky na média přicházejí ze strany vlád, armády, obchodních kruhů či nejrůznějších zájmových skupin. Média jsou tedy nejen důležitým informačním kanálem, ale také kolbištěm, kde se střetávají často zcela protichůdné zájmy.

Válečné situace jsou stavem, kdy se i v demokratických společnostech média ocitají pod zvlášť silným tlakem, aby šířila informace, jež budou podporovat válečné úsilí státu. Vlády mají mimořádný zájem, aby se na veřejnost dostávaly především takové informace, jež budou v souladu s jejich politikou. Dějiny poskytují mnoho důkazů o zneužívání médií pro válečné cíle, a to i demokratickými vládami. Média by měla být proto velmi ostražitá, kdykoliv ve vládní argumentaci zazní apel na patriotické cítění. Je totiž mnoho důvodů se domnívat, že ani v době války by média neměla upouštět od principů novinářské etiky. Vědomí, že média informují pravdivě a objektivně, je nutným předpokladem k tomu, aby měla důvěru veřejnosti. Na poctivosti médií v jejich službě veřejnosti pak stojí kvalita demokracie. Zvláště v demokracii totiž platí, že média nesmějí být služebná. Vládě, byznysu, žádným parciálně definovaným cílům. Demokracie může dobře fungovat jen tehdy, když všechny hlasy budou mít rovnou šanci zaznít v aréně názorů, které se říká média. Veřejnost má právo vyslechnout

si všechny argumenty, aby se následně mohla rozhodnout, jaké z nich podpoří. Zamlčování nebo různé manipulování informacemi takovému demokratickému rozhodování naopak brání.

V březnu 1999 zaútočily letecké síly států, sdružených ve vojenské alianci NATO, proti Svazové republice Jugoslávii. Útoků předcházela dlouhodobá neúspěšná jednání o vyřešení neutěšené situace v srbské provincii Kosovo, kde mezi sebou bojovaly oddíly jugoslávské armády a ozbrojenci Kosovské osvobozené armády (UČK). Nálety, vedené hlavně proti Srbsku a nevyhýbající se ani Bělehradu, ustaly až po 78 dnech stažením jugoslávských sil z provincie Kosovo, kterou od toho okamžiku převzala do své správy vojska mezinárodního společenství. Válka, jejíž deklarovaným cílem bylo ukončení údajné genocidy albánského obyvatelstva a obnova tamní multikulturní společnosti, skončila.

Takřka zároveň se ovšem vynořily četné dohady, zda obraz událostí, prezentovaný veřejnosti západními médii, skutečně odpovídal realitě. Podezřelé bylo už ocenění, jehož se masmédiím za odvedenou práci dostalo od státních představitelů. 9. června 1999 tak Alastair Campbell, mediální poradce britského premiéra Blaira, prohlásil, že „médiá sehrála ve válce nepochybně klíčovou úlohu tím, že stmelila členy Aliance, získala podporu veřejnosti, a dokonce přesvědčila jugoslávského prezidenta Miloševiče, aby kapituloval.“¹

Názor, že médiá sehrála v případě konfliktu v Kosovu úlohu, která šla daleko nad rámec jejich deklarované pozice nestranného a objektivního pozorovatele, zastává Marina Blagojevičová, která tvrdí, „že moc médií nepochybně ovlivnila konflikt v Kosovu: jeho vznik, eskalaci a rovněž výsledek“. Navíc se domnívá, že postoj západních médií byl jednostranně protisrbský.²

Zkoumání tvrzení, že během zpravodajství o válce v Kosovu byly závažným způsobem porušeny principy novinářské objektivnosti, bude tudíž námětem této práce.

¹ Citováno podle Hammonda. Srov. HAMMOND, Philip. *Reporting „Humanitarian“ Warfare: propaganda, moralism and NATO's Kosovo war*. In: *Journalism Studies*, vol. 1, no. 3, 2000, s. 367.

² Srov. BLAGOJEVIČ, Marina. *War on Kosovo: A Victory for the Media?* In: BIEBER, Florian; DASKALOVSKI, Židas (eds.). *Understanding the War in Kosovo*. London: Frank Cass Publishers, 2003, s. 182.

1.2 Metoda práce

Metodou výzkumu je kvantitativní obsahová analýza. Prostřednictvím určení četnosti, s jakou se v mediálních obsazích objevovaly určité jevy, bude zjištěna míra proporcionality zastoupení jednotlivých bojujících stran ve zprávách a určeno, jak vyhodnocovaná média ve svém zpravodajství dodržela principy žurnalistické objektivity.

K analýze byly vybrány deníky Guardian a Mladá fronta Dnes. Vyhodnoceno bude období od 24. března 1999 do 11. června 1999. K výběru článků bude užitá databáze Factiva. Data budou následně zpracována v programu SPSS.

1.3 Struktura práce

V teoretické části bude představen koncept žurnalistické objektivity. Po oddílu zaměřeném na obecné principy tohoto konceptu, jak se projevují v teoretickém myšlení řady představitelů mediálních a komunikačních studií, bude v další části specifikováno, jak se tyto zásady promítají do novinářské praxe spojené s válečným zpravodajstvím.

Další oddíl teoretické části pak bude věnován stručnému shrnutí historie dosavadních vztahů Srbů a Albánců, tedy dvou hlavních etnik odedávna obývajících Kosovo. Na tuto část pak naváže popis průběhu vojenského zásahu vojsk NATO proti Jugoslávii, včetně okolností, jež útoku předcházely. Popsané historické události budou uvedeny do patřičného kontextu souvisejícího s kritikou, jež mediální zobrazování války v Kosovu vyvolalo u části vědecké obce. V závěru teoretické části budou představeny deníky Guardian a Mladá fronta Dnes, které byly vybrány k vyšetření, zda má uvedená kritika opodstatnění.

Před výzkumnou částí práce bude ještě představena zvolená výzkumná metoda. Budou určeny hlavní znaky kvantitativní obsahové analýzy, její výhody i zápory. Určitý prostor bude věnován také vzájemnému porovnání kvantitativního a kvalitativního typu výzkumu.

Výzkumná pasáž spočívá v definování hypotéz, představení kódovací knihy a popisu jednotlivých kroků výzkumu. Analytický oddíl představí výsledky analýzy zpravodajských obsahů obou zkoumaných listů, včetně interpretace získaných dat a vyhodnocení hypotéz.

Poslední oddíl bude věnován shrnutí výsledků celého výzkumu.

2 Teoretická část

2.1 Koncept žurnalistické objektivity

Masmédia mají v současném světě zcela výsadní postavení. McQuail uvádí, že „médiá do značné míry konstituují společenskou realitu a hlavní rysy normality pro potřeby veřejného, sdíleného společenského života; slouží rovněž jako rozhodující zdroj standardů, modelů a norem.“³ Pokud tedy informují o dění ve světě, současně s přenosem informací své publikum ideově formují a přesvědčují. Samotná podstata informačního sdělení je tedy ideologicky podmíněná v souladu s převládajícími normami uznávanými v dané společnosti, popřípadě zástupci konkrétního masmédiu. „Je neoddiskutovatelným faktem, že média nejsou pouhým zrcadlem skutečnosti; realitu vytvářejí a je velmi obtížné definovat, kde přesně leží hranice mezi nimi.“⁴ Právě tato formativní povaha masmédií je důvodem, proč lze pohlížet na činnost médií a hodnověrnost jejich produktů s jistou dávkou skepse.

V západním světě se počátkem 20. století ujal nástroj, který měl podobným deformacím zabránit, nebo je aspoň omezit na co nejmenší míru. Jedná se o koncept žurnalistické objektivity. Jeho podstatou je přiznání, že obraz světa je průsečíkem nejrůznějších zájmů, názorů a tlaků, ale také víra, že zavedením pevných a jasných pravidel, jak tyto vzájemně si konkurující obrazy zobrazovat a interpretovat, lze docílit celkově vyvážené a spravedlivé výpovědi o světě. McNair tudíž tvrdí, že „objektivita je nejstarším a dosud klíčovým pojmem profesní etiky liberální žurnalistiky; je zárukou kontroly kvality, jež od nás požaduje, abychom uvěřili, že předkládané texty jsou platné a věrohodné.“⁵

V širším kontextu se koncept žurnalistické objektivity pojí s modelem tzv. dominantního paradigmatu. Podle McQuaila „za dominantním paradigmatem stojí zřejmý, i když zřídka přiznaný normativní pohled na společnost. Předpokládá jakousi normálně fungující „dobrou společnost“, která by měla být demokratická (s volbami, všeobecným hlasovacím právem, principem politické reprezentace), liberální (sekularizovaná, fungující v podmínkách svobodného trhu, individualistická, se svobodou projevu), pluralistická (s institucionalizovanou soutěží mezi stranami a zájmy) a spořádaná (pokojná, společensky integrovaná, spravedlivá, dodržující zákony).“⁶

³ Srov. MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 1999, s. 87.

⁴ Srov. BLAGOJEVIČ, Marina. *War in Kosovo: A Victory for the Media?* In: BIEBER, Florian; DASKALOVSKI, Židas (eds.). *Understanding the War in Kosovo*. London: Frank Cass Publishers, 2003, s. 181.

⁵ Srov. MCNAIR, Brian. *Sociologie žurnalistiky*. Praha: Portál, 2004, s. 68.

⁶ Srov. MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 1999, s. 64.

Protože takto definovaná společnost je „dobrá“, jako taková je hodna ochrany. Od médií v západním světě se tak předpokládá, že se budou zasazovat o správné fungování společnosti, aktivním způsobem vystupovat proti narušitelům jejího řádu, včas odhalovat disfunkce a navrhnout možnosti nápravy. „Média na sebe často pohlížejí jako na instituci, jež hraje klíčovou úlohu v podpoře a prezentaci hodnot ‚západního způsobu života‘.“⁷

Vůči tomuto dominantnímu pojetí se vymezuje tzv. alternativní paradigma. Spíše než o jasně definovanou normu se jedná o směs kritických pohledů na současnou západní civilizaci. Alternativní paradigma tak „neakceptuje převládající liberálně-kapitalistické uspořádání jako jediné možné, či dokonce nejlepší, v jaké může upadající stav lidstva doufat. Dále vůbec nepovažuje racionálně-praktický, utilitární model společenského života za odpovídající či žádoucí. Respektuje existenci alternativní, idealistické a někdy utopistické ideologie i jinde nevyřešeného modelu ideálního společenského uspořádání. (...) Upozorňuje na teoretická východiska, s jejichž pomocí lze na masová média nahlédnout z jiného úhlu, než jaký nabízí dominantní paradigma.“⁸ O žurnalistice McNair v této souvislosti říká, že „neumožňuje volnou soutěž rozdílných idejí a hodnotových systémů, ale je spíše součástí kulturního aparátu, jehož primární funkcí je udržovat vztahy nadřazenosti a podřízenosti mezi v zásadě nerovnoprávnými skupinami ve společnosti. (...) Podle tohoto modelu žurnalistika neslouží veřejnosti – ať už v podobě jednotlivců, nebo skupin, které se střetávají v rovné soutěži – ale dominantním, soukromým a sobeckým zájmům společnosti rozvrstvené podél hranic daných třídou, pohlavím a národní příslušností.“⁹

Pakliže mají média nějakým způsobem působit na společnost ve funkci určitého „strážce řádu“, musí také disponovat náležitými prostředky. Podle mínění Thompsona média užívají symbolické moci, kterou sám charakterizuje jako „výsledek produkování, šíření a přijímání smysluplných symbolických sdělení.“¹⁰ Tímto způsobem mohou média veřejnosti předkládat současné problémy vhodným způsobem tak, aby ladily s převládajícím výkladem světa, tedy ideologií.

Karel Marx ideologii označil za jeden z nástrojů, kterými si vládnoucí společenská třída uchovává svou moc. „Marx věřil, že překroucení reality, které s sebou ideologie nese, vyvěrá

⁷ Tamtéž, s. 65.

⁸ Tamtéž, s. 68.

⁹ Srov. MCNAIR, Brian. *Sociologie žurnalistiky*. Praha: Portál, 2004, s. 27-28.

¹⁰ Srov. THOMPSON, John B. *Média a modernita*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004, s. 20-21.

ze skutečnosti, že se v ní odrážejí zájmy vládnoucí třídy a její vidění společnosti.¹¹ Obrazu, který následkem takového překroucení vzniká, dal Bedřich Engels název „falešné vědomí“.¹²

„Falešné vědomí chápe ideologii jako pokřivenou, nesprávnou reprezentaci světa, jenž je kultivován vládnoucí třídou a jejím administrativním aparátem proti zájmům pracující třídy.“¹³ Podle názoru Marxe „je liberalismus, který práva, jež mohou využívat jedině bohatí a privilegovaní, prezentuje jako univerzální oprávnění, tudíž klasickým příkladem ideologie.“¹⁴ V daném společenském nastavení hrají důležitou roli také masová média, která mohou být vnímána nejen jako zprostředkovatel zažívané skutečnosti, ale rovněž jako vlivný nástroj na rozvíjení ideologií, které „nejsou jen prostými idejemi, ale slouží k reprodukci hodnot a struktur, jež jsou podstatné pro udržování třídní nerovnosti.“¹⁵ Centrální úlohu pro udržování společenského statu quo přisoudil médiím také Antonio Gramsci. Jeho koncept hegemonie pojednává o „ideologickém zápasu, v němž vládnoucí třída dochází ke smíru s pracující třídou výměnou za to, že je uznána její řídicí role ve společnosti jako celku.“ Kontrola médií kapitalistickou třídou pak nespočívá ani tak v přímé kontrole mediálních obsahů, jako v práci manažerů, kteří „se politicky a ideologicky identifikují s vládnoucí třídou a představují ‚organické intelektuály‘, stojící v první linii hegemonického boje.“¹⁶

Dnes již klasickou, ale stále ještě inspirativní koncepcí je i Model propagandy Hermana a Chomského, který „se zaměřuje na nerovnost bohatství a moci a jejich víceúrovňový vliv na zájmy a rozhodování masových médií. Odhaluje cesty, jakými peníze a moc mohou na veřejnost dostat zprávy vhodné k tisku, upozadit opozici, a umožnit vládě a představitelům vůdčích soukromých zájmů předat veřejnosti svá poselství.“¹⁷ Autoři předpokládají, že se informace do zpravodajství dostávají skrze soustavu zpravodajských „filtrů“, definovaných jako: 1, velikost, koncentrace vlastnictví, vlastníkův blahobyt, orientace vůdčích mediálních společností na zisk 2, reklama jako primární zdroj příjmů masových médií 3, závislost médií na informacích z vládních a obchodních kruhů a „expertech“ financovaných a schválených

¹¹ Srov. HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, s.24.

¹² Tamtéž, s. 24.

¹³ Srov. HOLMES, David. *Communication Theory. Media, Technology and Society*. Londýn: Sage Publication, Ltd., 2005, s.26.

¹⁴ Srov. HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, s.24.

¹⁵ Srov. HOLMES, David. *Communication Theory. Media, Technology and Society*. Londýn: Sage Publication, Ltd., 2005, s.24.

¹⁶ Tamtéž, s.28.

¹⁷ Srov. HERMAN, Edward; CHOMSKY, Noam. *A Propaganda Model*. In: DURHAM, Meenakshi, Gigi; KELLNER, Douglas M. (eds.). *Media and Cultural Studies. KeyWorks*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 2001, s. 280.

těmito primárními zdroji a mocenskými aktéry 4, „flak“ jako způsob kritiky médií 5, antikomunismus coby národní víra a mechanismus kontroly.¹⁸

Záhy po svém zveřejnění se stal Model propagandy terčem ostré kritiky najmě z liberálního tábora a paradoxně i levicově orientované akademické obce. Kritici autorům kladli za vinu mimo jiné údajně konspirativní podstatu jejich teorie. Herman se tomuto nařčení bránil slovy, že Model propagandy „je bližší modelu volného trhu, kde média zahrnují množství nezávislých entit, operujících na principu obecného mínění, podnětů a tlaků ze strany trhu, vlády a vnitřních organizačních složek.“¹⁹ Přesto se nevyhnul určitým změnám. Na konec studené války tak reagoval tím, že zrevidoval platnost pěti „filtrů“, když filtr antikomunismu nahradil zbožněním volného trhu.²⁰

Naznačené možnosti infiltrace mediálních obsahů parciálně definovanými zájmy jsou znepokojující zvláště pokud by se měly odvíjet ve sféře zpravodajství. Právě zde totiž leží těžiště významu západních médií. Na důvěře veřejnosti, že je média budou informovat věcným, korektním a nezaujatým způsobem záleží její ochota brát tyto informace v potaz během procesu účasti na věcích veřejných. Pokud by u občanů převážil názor, že je média neinformují objektivně nebo dokonce jimi manipulují v zájmu něčích mocenských či obchodních zájmů, mohlo by to značně poškodit kvalitu demokracie v dané zemi.

Zastupitelská demokracie, která je dnes základním společenským uspořádáním prakticky na celém Západě, staví na principu delegování moci na volené zástupce lidu. „Ve volbách, kdy přichází ke slovu lid, se spatřuje jediný legitimní zdroj politické autority. V těchto volbách se však musí respektovat princip politické rovnosti. (...) Žádný systém, který z důvodu genderu, rasy, náboženství, ekonomického postavení apod. volební právo omezuje, nelze tudíž označit za demokratický. Jádrem politického procesu je schopnost lidí volat politiky k odpovědnosti. Za podstatu demokracie se tudíž považuje politický pluralismus a otevřená soutěž politických filozofií, hnutí, stran apod.“²¹

V takto formulovaném ideálním nastavení se ovšem skrývá jedno velké nebezpečí, jež tkví v současné praxi reálného odtržení občana od sféry politiky. Občan je sice po legislativní stránce vybaven všemi možnými pravomocemi, aby se mohl – skrze své volené zástupce – podílet na řízení státu, prakticky však tyto delegáty ani nemá šanci osobně potkat a je tak při

¹⁸ Tamtéž, s. 280.

¹⁹ Srov. HERMAN, Edward, S. *The Propaganda Model: A Retrospective*. In: *Against All Reasons*, vol. 1, 2003, s. 6.

²⁰ Tamtéž, s. 12.

²¹ Srov. HEYWOOD, Andrew. *Politická teorie*. Praha, Eurolex Bohemia s.r.o., 2004, s. 196.

poznávání jejich politických názorů i občanských postojů plně odkázán na zprostředkující roli masmédií.

Média tak mají nezastupitelnou mediační funkci. McQuail uvádí, že „zprostředkování (mediace) může znamenat nejrůznější věci od neutrálního informování přes dohadování až po snahy o manipulaci a ovládní. (...) Média lze tedy chápat jako: **okno**, jímž lze vidět události a zkušenosti a které nám rozšiřuje rozhled a umožňuje nám na vlastní oči – tedy bez zásahu jiných – vidět, co se děje; **zrcadlo** událostí ve společnosti a ve světě, což vnuká představu věrného odrazu (přestože je stranově obrácený a může být poněkud zkreslený); **filtr** (také strážného či ‚gatekeepera‘), který – ať už záměrně či bezděčně – třídí vybrané části získané zkušenosti a upozorňuje na ně, zároveň potlačuje jiné náhledy a názory; **ukazatele, průvodce** či **vykladače**, který ukazuje, kudy se má jít, a dodává smysl matoucím či útržkovitým sdělením; **fórum** či **platformu** sloužící k předložení informací a idejí veřejnosti, často s možností reakce a zpětné vazby; **plátno** nebo **barieru**, což naznačuje, že média nás mohou nabídnutým falešným obrazem světa – ať už prostřednictvím únikové fantazie či propagandy – odříznout od skutečnosti.“²²

Už jen výčet možností naznačuje, jak široké palety forem může chování médií nabýt a jak dalekosáhlé důsledky to může mít pro veřejnost. Všechny tyto variace mediálního vystupování přitom mohou působit izolovaně, stejně tak v součinnosti. Noviny mohou být zároveň *platformou*, tj. místem sdělování názorů, a zároveň se usilovat, aby se jednalo o názory progresivní, jež posunou společnost kupředu, tudíž se stávají jejím *průvodcem*. Pokud naopak určitému druhu názoru brání, aby se svobodně šířil, nebo ho mlčky přechází, mohou působit jako *filtr*. Zřejmě nejpřirozenějším zájmem svobodné společnosti je vyžadovat, aby média co možná nejčastěji byla *oknem* do světa; naopak situace, kdy média fungují jako *zrcadlo* nebo dokonce *bariera*, jsou nejméně žádoucí, protože znamenají, že se občanům asi dostane informace jen málo odpovídající realitě.

Na to, zda vůbec existuje nějaká objektivní realita, a pokud ano, jestli ji lze věrně zobrazit, se pokusil odpovědět Winfried Schulz, když náhledy na chování médií ve vztahu ke skutečnosti rozdělil do dvou perspektiv – ptolemiovské a koperníkovské. První kategorie hledí na média podezřívavě. Z této perspektivy média vyhlížíjí jako společnosti nepřátelská, cizí technologie, která slouží k ovládní a manipulaci jedinců. V optimálním případě by měla být zrcadlem světa, tedy věrně odrážet realitu. Druhá, koperníkovská perspektiva je realistická v tom smyslu, že na existující nedostatky v zobrazování reality v médiích nehledí jako na zlý

²² Srov. MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 1999, s. 89.

úmysl, ale jako na přirozenou vlastnost mediálního světa. Ten se přitom kryje s tím skutečným do té míry, v jaké to právě média připouští. „Svět“ sám, podle koperníkovské perspektivy, vzniká až v důsledku činnosti médií, obrazů, jež artikulují a nabízejí lidem. Objektivní realita de facto neexistuje, vzniká až jako sociální konstrukt na základě aktivní činnosti médií. „Realita, která je v ‚ptolemaiovském‘ pojetí pokládána za předmět a předpoklad komunikace, je v ‚koperníkovském‘ pojetí jejím výsledkem. Přesněji by bylo třeba říci, že konstrukt reality čerpá ze dvou pramenů, jednak z *externí informace*, to je z podnětů (*stimuli*) a událostí v dostupném okolí subjektu nebo systému, jenž informace zpracovává, jednak z *interní informace*, to je ze zkušeností a pravidel pro zpracovávání podmětů uložených v systému zpracovávajícím informace.“²³

V každém případě, ať už na podstatu médií pohlížíme jako na zlovolnou „mašinu na lži“ (ptolemaiovská perpektiva) či jako na hravý „kaleidoskop obrazů“ (koperníkovská představa), vždy platí, že ústředním hybatelem je tu konkrétní člověk – novinář, který dává mediálním sdělením určitou formu a smysl.

„Novinář bývá v současné době v otevřených společnostech zpravidla definován jako jedinec, který je vybaven profesionálními dovednostmi k tomu, aby dokázal

- a, z neustávajícího toku informací vybírat zprávy
- b, rozeznat, co je důležité a co ne
- c, důležité zprávy vřadit do řádného kontextu, z něhož lze vysoudit, jaký má informace dosah a jaké má důsledky pro život jednotlivce ve společnosti
- d, vyložit informaci a její kontext jasně, zřetelně a pochopitelně
- e, odolat vnějším tlakům a považovat body a-d za mravní imperativ svého jednání“²⁴

Jak zjistili během svého výzkumu zahraničního zpravodajství Galtung a Rugeová, novinář nevybírání z nepřehledné nabídky událostí tu informaci, již povýší na zprávu a zařídí její zveřejnění, nijak nahodile, nýbrž vychází ze zvláštní hodnotové hierarchie, která některé zprávy činí pro zveřejnění způsobilějšími než druhé.²⁵ Novinář je tak vybaven zvláštní mocí shodit – obrazně řečeno – některé události se stolu, když se jimi odmítne zabývat, zatímco u

²³ Srov. SCHULZ, Winfried. *Funkce a důsledky politické komunikace. Masová média a realita. ‚Ptolemaiovské‘ a ‚koperníkovské‘ pojetí.* In: JIRÁK, Jan; ŘÍCHOVÁ, Blanka (eds.). *Politická komunikace a média.* Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006, s. 30-32.

²⁴ Srov. JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbora. *Masová média.* Praha: Portál, 2009, s. 79.

²⁵ Tyto tzv. zpravodajské hodnoty definovali jako frekvenci, práh pozornosti, jednoznačnost, význam, souznění, překvapení, kontinuitu, variaci, vztah k elitním národům, vztah k elitním osobám, personalizaci a negativitu. Blíže viz TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství.* Praha: Portál, 2006, s. 26.

jiných může vyvolat – tím, že se je zveřejní – silný celospolečenský zájem o otázky, které byly do okamžiku jejich zveřejnění pro oči veřejnosti jakoby neviditelné. Zatímco pro novinářskou způsobilost uskutečňovat výběr zpráv se ujal pojem gatekeeping²⁶, schopností přicházet na veřejnost s novými tématy, akcentovat jejich důležitost a iniciovat tím pádem celospolečenskou diskusi se zabývá koncept agenda-setting.²⁷

Z výše uvedeného lze vyvodit, že produkce zpráv se vyznačuje selekcí vhodných událostí podle jistého žebříčku hodnot, na základě individuální vůle, popřípadě institucionalizovaných, rutinních postupů, a v souladu s určitou ideologií. Podle Meyrowitze „zprávy jsou směsicí image a fakticity a stejně jako všechny sociální interakce v sobě obsahují kontrolu nad tím, co bude odhaleno a co zůstane skryto. (...) Dojmy veřejnosti jsou výsledkem manipulace.“²⁸

S tímto názorem lze souhlasit, nebo jej odmítat. Skutečností zůstává, že na víře veřejnosti, že zprávy z médií jsou v souladu s realitou, tedy že jsou v zásadě pravdivé, závisí také její ochota si mediální produkty kupovat. Zřejmě jen málokdo by dobrovolně utrácel peníze za noviny, o nichž by byl předem přesvědčen, že jsou pouhou lží. Média proto již dlouho věnují nemalou energii snaze přesvědčit své čtenáře či diváky, že je informují aktuálně, pravdivě a nezaujatě.

McChesney uvádí, že představa, že by zpravodajství mělo být v principu objektivní, tj. nestranní vědomě žádnému aktérovi médiem zprostředkované události, se prosadila v USA až někdy na počátku 20. století. Právě tehdy vyvrcholil již několik desetiletí probíhající trend slučování mediálních společností. Trh ovládalo jen několik mocných tiskových konglomerátů a pro zájemce o tento druh podnikání bylo takřka nemožné založit si vlastní noviny. Veřejnost nabyla dojmu, že tisk zastupuje zájem pouze těch nejbohatších vrstev společnosti a vážně hrozilo, že si lidé přestanou takové noviny kupovat. „Důvtipní vydavatelé pochopili, že je třeba, aby jejich žurnalistika působila neutrálně a nezaujatě – což byla představa, jež byla žurnalistice v prvním století existence Spojených států zcela cizí – jinak bude jejich obchod čím dál méně výdělečný. (...) Aby vychovali kádr profesionálních redaktorů a reportérů, prosazovali vydavatelé zakládání oficiálních „žurnalistických škol“. (...) Tvrdilo se, že vzdělaným redaktorům a reportérům se od vlastníků dostává svobody v redakčním rozhodování a tato rozhodnutí jsou založena na profesionálním úsudku, nikoli na politice vlastníků a inzerentů nebo na jejich obchodním zájmu maximalizovat zisk.“²⁹

²⁶ Tamtéž, s. 38-41.

²⁷ Tamtéž, s. 115-117.

²⁸ Srov. MEYROWITZ, Joshua. *Všude a nikde*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006. s. 139.

²⁹ Srov. MCCHESENEY, Robert W. *Problém médií. Jak uvažovat o dnešních médiích*. Všeň: Grimus, 2009, s. 12-13.

McNair zase objektivitu chápe jako ústřední etický požadavek žurnalistické profese, jehož dotažení do dnešní podoby bylo výsledkem tří historických trendů: 1, filozofického (souznění s pozitivistickou vírou, že realitu lze objektivně poznat a věrně popsat) 2, technologického (zavedení telegrafu a fotografie jako technických prvků umožňujících zprávy rychle přenést na velké vzdálenosti a fakta doprovodit snímky, o nichž se mělo za to, že věrně zachycují skutečnost) 3, ekonomického (orientace na inzerci jako hlavní zdroj příjmu novin umožnila ukončit jejich závislost na politických stranách a jejich programech. Tiskové agentury otevřeně deklarovaly svou apolitičnost, aby své informace mohly prodávat co nejširšímu spektru zákazníků). „Noviny samozřejmě zůstávaly do jisté míry zaujaté a propůjčovaly svůj ‚veřejný hlas‘ té či oné straně, ale subjektivní tón úvodníků, komentářů a podobných formátů, kde se otevřeně vyjadřují názory, byl obvykle oddělen od *objektivního* zpravodajství.“³⁰

Podle McQuaila „objektivita představuje zvláštní formu mediální *činnosti* a zvláštní postoj k úloze shromažďovat, zpracovávat a rozšiřovat informace. Hlavními rysy objektivit jsou:

- osvojení si pozice odstupu a neutrality ve vztahu k předmětu zpravodajství (tedy vylučování subjektivního pohledu či osobního zaujetí)
- absence stranění (to znamená nestavět se ve sporech na ničí stranu a zdržet se jakékoliv předpojatosti)
- oddanost přesnosti a dalším kritériím pravdivosti (jako jsou relevance a úplnost)
- absence skrytých motivů nebo služby třetí straně

Proces pozorování a zpravování by tedy neměl být kontaminován subjektivitou a neměl by nijak zasahovat do skutečnosti, o níž informuje.“³¹

Kunczik k tomu dodává, že představa o možném objektivním zpravodajství je podepřena myšlenkou, že informace mohou být podány takovým způsobem, aby si recipient sám mohl vytvořit vlastní názor. Za objektivní zpravodajství je považováno takové, které je nepředpojaté, věcné, nestranné, prosté pocitů a věrné skutečnosti.“³²

Představy o tom, co má přesně novinář dodržovat, aby byl při své práci objektivní, se u různých autorů poněkud liší v závislosti na tom, jak „dokonalou“ objektivitu si představují.

³⁰ Srov. MCNAIR, Brian. *Sociologie žurnalistiky*. Praha: Portál, 2004, s. 68-70.

³¹ Srov. MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 1999, s. 172.

³² Srov. KUNCZIK, Michael. *Základy masové komunikace*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 1995, s. 109.

Podle McNaira objektivní žurnalistika musí splňovat tři základní kritéria:

- 1, objektivitu oddělení fakt od názorů
- 2, vyvážený záznam a popis diskuse
- 3, potvrzení žurnalistických výroků odvoláním se na příslušné autority³³

Právě ve zvyku amerických novinářů odvolávat se na „autority“ ovšem McChesney spatřuje slabé místo konceptu objektivní žurnalistiky.³⁴ Jak říká, na počátku stála celkem rozumná úvaha, že když se novinář omezí na pouhé zprostředkování informací z vládních kruhů, vyhne se osočování, že výběr zpráv provádí na základě svých osobních preferencí. Zveřejňování zpráv pocházejících z oficiálních zdrojů je i ekonomicky výhodné: stačí mít člověka na patřičných místech, kde se oficiální zdroje koncentrují a pak jen tlumočit jejich stanoviska; počet reportérů se tím zmenší a provoz redakcí zlevní. Jak ale McChesney dále upozorňuje, „nedostatky tohoto spoléhání na oficiální zdroje jsou zcela evidentní. Dává lidem v politických funkcích (a do menší míry i obchodu) významnou moc určovat obsah zpráv tím, o čem mluví a – což je stejně důležité – o čem mlčí. Pokud si novinář dovolí přijít s tématem, o kterém se žádný oficiální zdroj nezmiňuje, je obviněn z neprofesionality a pokusu propašovat do zpráv vlastní názory. (...) Vzhledem ke skutečnosti, že legitimní zdroje se často omezují na politické a ekonomické elity, vypadají novináři kvůli této tendenci někdy jako písaři mocných – což je přesně to, co by člověk čekal v nějaké autoritářské společnosti s malou nebo žádnou oficiální svobodou tisku.“³⁵

Herman a Chomsky zase zdůrazňují, že média jsou „vtahována do symbiotických svazků s vládními informačními zdroji už kvůli ekonomické nutnosti a reciprocitě zájmů.“³⁶ Média totiž ke své práci potřebují zdroje, které se vyznačují jednak stabilitou informačního toku, jednak puncem (který je ale často jen zdáním) serióznosti. V neposlední řadě hraje roli i ekonomická výhodnost takto získaných informací. „Kvůli upevnění svého místa prominentního zdroje, vláda a obchodní kruhy potí krev, aby mediálními organizacím jejich práci co nejvíce usnadnily. (...) Už dopředu vybavují žurnalisty kopiemi proslovů a chystaných zpráv, upravují časový rozvrh tiskových konferencí tak, aby dobře ladil s dobou

³³ Srov. MCNAIR, Brian. *Sociologie žurnalistiky*. Praha: Portál, 2004, s. 71.

³⁴ Další slabiny spočívají v neuvádění zpráv do patřičného kontextu a pak tendenci přehlížet kontroverzní témata, pokud by se měla týkat obchodních a politických zájmů velkých korporací. Blíže viz MCCHESENEY, Robert W. *Problém médií. Jak uvažovat o dnešních médiích*. Všeň: Grimus, 2009, s. 17-22.

³⁵ Tamtéž, s. 15-16.

³⁶ Srov. HERMAN, Edward; CHOMSKY, Noam. *A Propaganda Model*. In: DURHAM, Meenakshi, Gigi; KELLNER, Douglas, M. (eds.). *Media and Cultural Studies. KeyWorks*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 2001, s. 292.

redakčních uzávěrek, tisková prohlášení se píše, aby byla snadno pochopitelná, a rovněž se dbá na to, aby způsob organizace tiskových konferencí poskytoval co nejvíce příležitostí k focení.³⁷ Na oplátku mohou média poskytnout vládě prostor k propagaci vlastní politiky, který má tu velkou výhodu, že v očích veřejnosti může působit ideově neutrálním dojmem, přesto v sobě skýtá mnoho možností k ovlivňování názorů voličů.

Vedle častého nadužívání informací pocházejících z oficiálních vládních zdrojů bývá dalším problémem očividné stranění, jehož se dopouštějí někteří novináři. Stává, že navzdory tomu, že jsou dobře seznámeni s etickými principy profesionálního žurnalistiky, přesto se rozhodnou od postupů objektivního informování upustit a dobrovolně vystoupí na straně některého z aktérů popisované události. Zvláště velké živelné katastrofy a válečné události nabízejí tolik příkladů lidského utrpení, že vůči němu jen stěží může někdo zůstat zcela netečný. „Někteří žurnalisté, pobouřeni hororovými událostmi, jichž byli svědky, a tím, že podle jejich názoru na ně neexistovala adekvátní reakce ze strany mezinárodního společenství, přehodnotili posvátnost ‚objektivity‘. Nabyli přesvědčení, že jejich práce by měla obnášet i něco víc, než jen vyváženou prezentaci všech stran v konfliktu. Namísto toho by se spíše mělo jasně ukázat, kdo jsou oběti a kdo agresori.“³⁸

Kunczik v této souvislosti rozlišuje mezi neutrálně objektivní a společensky angažovanou žurnalistikou. Zatímco neutrálně objektivní žurnalistika se od popisovaných událostí pasivně distancuje, druhý typ se snaží aktivně reagovat na současné společenské problémy. Dále uvádí, že podle Morrise Janowitze lze obě koncepce dobře personifikovat coby Dveřníka a Advokáta. Žurnalista, který se chová jako Dveřník, sám sebe pokládá za neutrálního svědka, jehož úkolem je zprostředkovat informace a cílem objektivita a dodržování norem profesionální etiky. Naproti tomu typ novináře – Advokáta se „nepokládá za někoho, kdo je oddán principu neutrality hodnot, ale identifikuje se s hodnotami zastávanými veřejností nebo části veřejnosti a energicky usiluje o rozšíření jistých myšlenek či faktů, aniž by tvrdil, že má v konečném důsledku v dané sporné záležitosti pravdu. Toto pojetí žurnalistiky ovšem rovněž poskytuje legitimní oprávnění potlačit informace, které podle žurnalisty neslouží k prospěchu veřejnosti nebo určitých skupin.“³⁹ Typologii personifikovaných novinářských funkcí v rámci společnosti doplňují ještě Mediátor a Učitel – rádce. Zatímco úkolem prvního z nich je zprostředkovávat dialog mezi různými skupinami ve společnosti (novinář sám sebe v této roli upozaduje tak, aby rozpravu podporoval, ale nedominoval jí), Učitel – rádce si je vědom, že

³⁷ Tamtéž, s.295.

³⁸ Srov. SEIB, Philip. *The Global Journalist. News and Conscience in a World of Conflict*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2002, s. xii-xiii.

³⁹ Srov. KUNCZIK, Michael. *Základy masové komunikace*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 1995, s. 78-79.

má o řadě věcí mnohem víc informací než ostatní a snaží se je využít k nacházení racionálních řešení společenských problémů; do společnosti také vnáší nové ideje a témata.⁴⁰

Zpravodajské obsahy zkrátka nejsou oním „oknem“ do světa s jasným výhledem, ale spíše projekčním „plátnem“, na kterém se před zraky publika míhají děje, které byly za tím účelem někým dalším pečlivě vybrány, sestříhány do „filmu“ určité délky, jisté narativní formy a vypravují se s jistým „autorským“ záměrem. Ani v případě, že zprávy pro publikum chystá Dveřník, výše vykreslený coby typ nestranného novináře, není zpravodajství zcela přesným odrazem světa. „Dokonce se zdá, jako by faktory ovlivňující ‚gatekeeping‘ měly také jistý průběžný a předvídatelný vliv na obraz světa, který média zprostředkovávají. Lze tedy říci, že alespoň do této míry mají organizační a byrokratické faktory nějaké potenciální ideologické důsledky. Přinejmenším jsou pravděpodobně zdůrazňovány ty obsahové charakteristiky, jež se snadno shromažďují. Jedná se o dostupnost v hotové podobě, nízké náklady, shodu s očekáváním a stereotypy, blízkost moci a elitě a zajímavost bez znepokojování. Shoda s předem stanovenými a definovanými vlastnostmi zpravodajského obsahu je jistou formou předpojatosti, při níž je predefinice jakýmsi umělým konstruktem uzavřená a uvnitř se vzájemně podporující profesionální skupiny.“⁴¹

Jak dokázaly sociologické výzkumy, novináři se ponejvíce rekrutují z konkrétní sociální vrstvy, dosáhli jistého typu vzdělání, zastávají podobné názory a postoje, což může vést následně k tomu, že užívají stejné informační zdroje, a jsou si věkově i genderově blízcí. „To vše může ovlivňovat, jaká témata redaktor prosazuje do zpráv, co vnímá jako důležité, čím by zpráva měla oslovovat příjemce a jak by měla být zpracována.“⁴²

Podobně determinující může být i vliv prostředí uvnitř mediální organizace. Novináři jsou zavazováni, aby pracovali podle zavedených rutinních postupů a dodržovali vnitropodnikové etické normy. „Mediální organizace mají sklon k výběrové reprodukci podle kritérií, jež nejlépe vyhovují jejich vlastním cílům a zájmům. Někdy sice může jít o kritéria profesní či řemeslná, ale většinou se bere zřetel na to, co se nejlépe prodává nebo má největší sledovanost. Mezi uznávanými komerčními kritérii má největší váhu levná a snadná výroba podle ověřených receptů na dosažení úspěchu.“⁴³

To, že zpravodajské obsahy na první pohled vykazují všechny formální znaky objektivity také ještě nemusí nutně znamenat, že věrně zachycují realitu. Často jde jen o projev určité

⁴⁰ Autorem představy novináře jako mediátora je Wolfgang Langenbacher; typ novináře coby učitele a rádce vzešel od Donsbacha a Noelle-Neumannové. Blíže viz KUNCZIK, Michael. *Základy masové komunikace*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 1995, s. 80-82.

⁴¹ Srov. MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 1999, s. 249.

⁴² Blíže viz TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*. Praha: Portál, 2006, s. 50-52.

⁴³ Srov. MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 1999, s. 259.

strategie, jak se bránit vnějším tlakům. Kunczik uvádí, že například ve vztahu k elitám, jejichž práci jsou často nuceni kritizovat a obratem jsou za to od elit napadáni, si novináři časem vypracovali systém kroků, jak se bránit nařčení z podjatosti. „Takový obranný mechanismus představuje ‚objektivizace zpravodajství‘. Tuto ‚objektivizaci‘ však nezaručuje pouze citování důvěryhodných zdrojů. ‚Objektivizace‘, popř. ‚neutrality‘, lze dosáhnout i tak, že k určitému tématu nejsou citováni jen stoupenčí, ale i odpůrci. Přitom je třeba, aby stoupenčí i odpůrci patřili ke společenské elitě, a je důležité neztratit je jako potenciální informanty. Snahy podávat informace neutrálně, resp. objektivizovaně, znamenají díky způsobu obstarávání informací rezignaci na hlubší (eventuálně sociálně kriticky angažované) zpravodajství, jež by mohlo za určitých okolností zpochybnit legitimitu stávajících sociálních struktur a kulturních samozřejmostí. ‚Objektivizované‘ zpravodajství znamená ze systémově teoretického hlediska anticipační usilování o zachování rovnováhy.“⁴⁴

Novináři často pracují pod časovým tlakem a mají tudíž jen minimum možností si obdržené informace řádně ověřit. Kunczik zmiňuje tzv. strategické rituály, jež si dle Gayi Tuchmanové novináři vytvořili k navození zdání objektivit a předcházení možnému osočení z podjatosti:

- 1, uvádění protikladných názorů („objektivní“ žurnalista umožní recipientovi, aby si sám utvořil názor na základě vyslechnutí stanovisek dvou táborů. Vyjádří se stanoviska pro a proti; na možnost, že mnohdy existují i více než dvě perspektivy, se většinu nebere zřetel)
- 2, prezentace dodatečných důkazů (později se zveřejní podpůrná fakta; novináři se spoléhají na to, že fakta hovoří sama za sebe a neuvědomují si, že už samotné definování nějakého jevu jako faktu je výsledkem sociálních procesů)
- 3, použití uvozovek (citováním stanovisek aktérů události lze navodit v recipientovi dojem, jako by byl přímým účastníkem dění)
- 4, rozčlenění informace do správného pořadí (konstruování zprávy ve tvaru obrácené pyramidy).⁴⁵

Jak již byl na několika místech výše zmíněno, koncept žurnalistické objektivit naráží na celou řadu potíží. Někteří jeho kritici dokonce otevřeně tvrdí, že objektivita v pravém slova smyslu není ani možná. Obsahy mediálních sdělení jsou výsledkem práce novinářů, kteří jsou jistým způsobem ideově orientováni a hodnotově ukotveni, tvorba mediálních textů se řídí určitými redakčními pravidly, jež mají za následek přísnou selekci zveřejňovaných informací.

⁴⁴ Srov. KUNCZIK, Michael. *Základy masové komunikace*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 1995, s. 134-135.

⁴⁵ Tamtéž, s. 140-141.

Rovněž chod mediálních organizací, způsob jejich vlastnictví a konkrétní podoba mediálního systému, fungujícího v dané zemi, v konečném důsledku spolupůsobí na výslednou podobu mediálního produktu. Proto například McChesney říká, že „určitá žurnalistika nemůže být nestrannější a přesnější než jiné; jistě to neznamená, že by v demokratické společnosti neměla nestranná a přesná žurnalistika hrát hlavní roli. Znamená to pouze, že žurnalistika ve skutečnosti nemůže být neutrální a objektivní a pokud se toto neuzná, není možné odhalit hodnoty, které jsou ve hře a které určují, co se zprávou stane a co ne.“⁴⁶

Pokud ideál objektivitvity naráží na jisté hranice i v situaci normálního chodu společnosti, tím větší rozpaky působí v situacích mimořádných jako jsou nejrůznější ekologické nehody, sociální otřesy nebo dokonce válečné stavy. Trampota konstatuje, že „některé zprávy v rámci naplňování veřejného zájmu zjevně rezignují na některé prvky objektivitvity a straní některému ze subjektu události (může jít o případy obhajoby menšin, referování o porušování lidských práv či o ohrožení společnosti a jejího řádu). Při informování o událostech ohrožujících stabilitu společnosti bývá od objektivitvity upuštěno, jelikož úplná objektivita by mohla vést k ohrožení veřejného zájmu.“⁴⁷

2.2 Válečné zpravodajství a žurnalistická objektivita

Válka znamená vždy zcela mimořádný zásah do chodu každé společnosti. Jejím důsledkem jsou oběti na lidských životech i materiální ztráty. Snad proto zprávy o válečných konfliktech veřejnost vždy jistým způsobem fascinovaly a listy nabízející podobný obsah se vždy dobře prodávaly. Když například turecká vojska dobyla Prešpurk (dnešní Bratislavu), přinesl soudobý německý tisk šťavnaté vyprávění plné historek o zamordovaných měšťanech a znásilněných pannách.⁴⁸

Ani později zájem o zprávy z bojišť nijak nepolevil a informace o výsledcích bitev měly svoje místo na titulních stranách novin vždy jisté. Protože ale zásadním způsobem mohly ovlivnit náladu jak mezi obyvatelstvem v zázemí, tak u vojáků v prvních liniích, staly se

⁴⁶ Srov. MCCHESENEY, Robert, W. *Problém médií. Jak uvažovat o dnešních médiích*. Všeň: Grimus, 2009, s. 14.

⁴⁷ Srov. TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*. Praha: Portál, 2006, s. 147.

⁴⁸ Blíže viz KÖPPOVÁ, Barbora; KÖPPL, Ladislav. *Dějiny světové žurnalistiky. Celý svět je v novinách*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Novinář, 1989, s. 16.

rychle předmětem mimořádného zájmu úřadů. Kunczik uvádí, že existují čtyři důvody pro zavedení kontroly informací ze strany státu za války, tedy cenzury:

- 1, zamezení vyzrazení slabých a silných stránek vlastní armády nepříteli
- 2, morálka vojáků
- 3, morálka obyvatelstva
- 4, světové veřejné mínění

„Každý stát, jenž vede válku, musí přijít s příběhy, které ji ospravedlní nebo její příčiny ‚zuleschtí‘. To jsou pak příběhy, jejichž rozšiřování se podporuje, zatímco líčení válečných hrůz z pohledu prostého vojáka se potlačují.“⁴⁹

Webster uvádí, že médií je zapotřebí i z mnohem důležitějších důvodů, než je pouhé zprostředkování přijatelných zpráv z bojišť. „Jsou rovněž klíčovými hráči pro vlastní ospravedlnění války, což platí zvláště v demokratických režimech.“⁵⁰ Webster upřesňuje, že zatímco přibližně od roku 1914 až do sedmdesátých let 20. století se vedly „technické války“ (Industrial Warfare), nyní jsme ve věku válek „informačních“ (Information Warfare).⁵¹ To vše za situace, kdy ke konci tisíciletí došlo ve světě k dramatickému rozšíření demokracie. „Ve věku informačních válek už ani veřejnost není pouhým divákem, ale intervence je třeba legitimizovat, což je ovšem v dnešním světě podstatně tvrdším oříškem, než tomu bylo ve věku technických válek, kdy národ, nacházející se ve válce, mohl pro dosažení svých válečných cílů zapřáhnout národní média.“⁵²

Jednou z možností, jak si veřejnost na Západě naklonit pro válečná dobrodružství bylo prezentovat jí intervenci do cizí země jako humanitární operaci vedenou ve jménu lidskosti. Vojenská i technologická převaha Západu byla po konci studené války tak absolutní, že i bojové akce, k nimž USA v různých místech světa čas od času přistupovaly, do značné míry ztratily svůj dřívější charakter a místo válečná výprava se jim začalo eufemisticky říkat mise, jako by se už ani nejednalo o riskantní úkoly, kde vojáci nasazují vlastní životy a prolévají krev, ale o ušlechtilé výpravy misionářů šířících pravou víru. Jak poznamenává Phillip Knightley, „armáda je nyní představována nevojenským způsobem. Vojáci ze Západu jsou dnes obecně vnímáni spíše jako mírotvůrci, humanitární pracovníci, záchranáři a dětské chůvy

⁴⁹ Srov. KUNCZIK, Michael. *Základy masové komunikace*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 1995, s. 288-289.

⁵⁰ Srov. WEBSTER, Frank. *Information Warfare in an Age of Globalization*. In: THUSSU, Daya, Kisha; FREEDMAN, Des. (eds.). *War and the Media. Reporting Conflict 24/7*. London: Sage, 2003, s. 65.

⁵¹ Tamtéž, s. 61-64.

⁵² Tamtéž, s. 65.

než jako hrubá vojenská síla.⁵³ Hammond upozorňuje např. na fotografii na titulní straně deníku Sun ze 7. dubna (1999), kde je zachycen britský voják krmící z lahve dětského sirotka v jednom z uprchlických táborů, doprovázenou popiskem: „Budu tvoje máma.“⁵⁴

Poster si zase všímá pozornosti, jakou vládní představitelé USA věnovali během útoku na Irák roku 1990 dvěma tématům: ochraně životního prostředí a obavě o kulturní památky. „Rozlití ropy do Perského zálivu bylo Bushovou administrativou prezentováno jako úmyslná sabotáž přírody ze strany Saddama Husseina, a ne jako nehoda lodního průmyslu nebo riziko vyplývající z těžební technologie. (...) Válka, považována nejméně od Platonových časů za nejkrajnější stav politiky, skutečný test morálního stavu společnosti, byla nyní, z moci mluvčího americké administrativy, vyhlášena limitovanou akcí, prováděnou s omezeními řídicími se vyššími ‚ohledy‘, kupříkladu na životní prostředí.“⁵⁵ Poster trpce připomíná, že když Američané během války ve Vietnamu zničili napalmem jednu třetinu zalesněných ploch, tehdejší Johnsonovy a Nixonovy administrativy pokládaly otázku životního prostředí za podružnou ve srovnání s hlavními vojenskými cíli.⁵⁶ Stejný ohled jako k životnímu prostředí pak Bushova administrativa brala také na islámská posvátná místa nebo kulturní dědictví a to, co je považováno za archeologické památky nenahraditelné hodnoty. Rovněž tato místa byla vyškrtuta ze seznamu cílů vzdušného bombardování. Třeba kulturní památky zničené během 2. světové války v Drážďanech, Hirošimě či Nagasaki ale takové štěstí neměly, připomíná Poster.⁵⁷

Pohnutky válečných konfliktů bývají v dějinách stále stejné; co se v posledním desetiletí ale rapidně změnilo, je jejich zdůvodnění před veřejností. Úkolem novinářů nicméně stále zůstává pozorně si všimnout, co se může skrývat za slovy politiků, vysvětlujících důvody, proč je země ve válce, a vojáků, oznamujících postup vojsk. Seib shrnuje hlavní obtíže válečného zpravodajství takto:

- 1, žurnalisté se musejí umět prokousat proudem propagandy, směřované z různých stran, navíc často vystavěné a šířené s pozoruhodnou zručností
- 2, logistické překážky a bezpečnostní ohledy mohou omezit reportérův bezprostřední přístup na některá místa, kde se událost odehrává
- 3, vlády se pokusí učinit svá prohlášení ohledně konfliktu méně náchylná vůči kritice

⁵³ Srov. HAMMOND, Philip. Reporting „Humanitarian“ Warfare: propaganda, moralism and NATO’s Kosovo war. In: *Journalism Studies*, 2000, vol. 1, no. 3, s. 374.

⁵⁴ Tamtéž, s. 374.

⁵⁵ Srov. POSTER, Mark. *The second Media Age*. Oxford: Blackwell Publishers, Ltd., 1996, s. 156.

⁵⁶ Tamtéž, s. 156.

⁵⁷ Tamtéž, s. 157.

ze strany domácího tisku tím, že v nich zmíní patriotismus⁵⁸

Právě ono pomyslné zamáváním korouhví patriotismu bývá pro žurnalisty často signálem, aby odvrhli poslední ohledy na zachovávání pravidel objektivity a přešli na pozice vlády. Jev známý jako „rally-round-the-flag effect“ potřebuje podle Bowena ke svému vzniku splnění těchto základních podmínek:

- 1, velkou vzdálenost od každodenní zkušenosti Američanů
- 2, hrozby, o jejichž existenci prezident osobně zpraví veřejnost, nejčastěji prostřednictvím televize jako dramaticky působivého média
- 3, rázný, zpravidla vojenský zásah pod přímým prezidentovým vedením.⁵⁹

Mediální diskurz se pak často odvíjí na základě schématu My versus Oni. Mechanismus, jak takové dichotomické rozhraní funguje, vyjádřil van Dijk prostřednictvím tzv. Ideologického čtverce. Pomocí zdůrazňování pozitivních vlastností (činů) vlastní strany, a upozorňování na negativní vlastností (činy) strany druhé, či naopak, marginalizování špatných vlastností (činů) vlastní strany, a upozad'ování dobrých vlastností (činů) strany druhé, tak mohou média významným způsobem ovlivňovat, jak budou jednotlivé strany, účastné v konfliktu, vnímány ze strany veřejnosti.⁶⁰ V praxi se to projevuje například demonizací protivníka. Během války v Kosovu byl tak jugoslávský prezident Milošević líčen v západních médiích ve stejném duchu jako irácký vůdce Saddam Hussein. „Od začátku bombardování neuběhlo ještě ani 24 hodiny a v britském tisku se mu už dostalo přívvisek ‚Válečník‘, ‚Srbský řezník‘, ‚Řezník z Bělehradu‘, ‚Řezník z Balkánu‘, ‚nejďábelštější diktátor od časů Adolfa Hitlera‘, ‚Psychopat‘, ‚psychopatický tyran‘, ‚Zlo‘, ‚muž bez smilování‘, nebo ‚bývalý komunistický vůdce‘. (...) Přesně v duchu brífinků NATO, byl pak Milošević přirovnáván k Hitlerovi, Stalinovi, Saddamovi a Pol Potovi.“⁶¹

Pokud protivník (Oni) je takto zhmotnělým zlem, logicky z toho vyplývá, že druhá strana (My) musí zřejmě stát na straně dobra. Bojové operace vedené s cílem zničit protivníka se pak

⁵⁸ SEIB, Philip. *The Global Journalist. News and Conscience in a World of Conflict*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2002, s. 94-95.

⁵⁹ Citováno podle Nikolaeva. Srov. NIKOLAEV, Alexander G. Images of War: Content Analysis of the Photo Coverage of the War in Kosovo. In: *Critical Sociology*. 2009, 35(1), s.109.

⁶⁰ Podrobněji viz TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*. Praha: Portál, 2006, s 170.

⁶¹ Srov. HAMMOND, Philip. Reporting „Humanitarian“ Warfare: propaganda, moralism and NATO's Kosovo war. In: *Journalism Studies*, 2000, vol. 1, no. 3, s. 377.

popisují jako válka „svatá“, „vlastenecká“, „osvobozenecká“, „preventivní“, „obránná“, „vnucená“, „válka proti válce“, „smrt katům“, „zničení vražedných barbarů apod.⁶²

Když došlo 11. září 2001 v důsledku sebevražedného útoku teroristů ke zničení Světového obchodního centra v New Yorku, „první reakce prezidenta George W. Bushe a velké části amerických politiků, analytiků a komentátorů hovořily o útoku na americké hodnoty svobody, demokracie a prosperity. Prezident vyzval ke ‚křížáckému tažení‘ proti fanatikům, kteří vyhlásili válku Americe a západní civilizaci, již Amerika ztělesňuje. Všechny společnosti vyznávající tyto hodnoty se měly postavit v ‚monumentální bitvě Dobra proti Zlu‘ na stranu Ameriky – v opačném případě pak měly počítat s tím, že se samy stanou podezřelými z napomáhání nepříteli. Amerika si vymínila právo využít všech dostupných prostředků k náležité vojenské odvetě v boji, který řada žurnalistů v souladu s prezidentovou rétorikou charakterizovala jako ‚střet civilizací‘.“⁶³

První reakce amerického prezidenta tak obsahovaly všechny důležité prvky, jež vlády na Západě užívají k vybuzení vlastenectví a získání podpory veřejnosti pro boj. Prezidenta, který vyzývá národ i celý „civilizovaný“ svět ke „svaté válce“ (čímž vyvolá „rally-round-the-flag effect“, tj. semknutí národa pod korouhví patriotismu). Stigmatizaci protivníka, jenž je předem diskvalifikován z okruhu civilizovaných lidí tím, že je označen za barbara. I pregnantní definici významu konfliktu jako „Střetu civilizací“, tedy jakousi „válku všech válek“. Je ale za války skutečným úkolem žurnalistů pouze zprostředkovávat občanům stanoviska a apely vlády, být tedy jakousi „hláskou troubou“ vládní politiky, nebo se snažit i za těchto dramatických okolností o naplňování ideálu objektivní žurnalistiky, pokoušet se zprostředkovávat veřejnosti problematiku událostí v celé jejich složitosti a barevnosti?

Různé role, jež mohou současná média hrát během popisování válečného konfliktu, formulovali Thussu a Freedman jako:

- a, kritický pozorovatel
- b, tiskový úředník
- c, bojiště (prostor, v jehož intencích je válka představována a realizována)

První roli odpovídá koncepce *nepřátelských* médií. Jak uvádějí Thussu a Freedman, „představa, že novináři jsou nestrannými a nezávislými pozorovateli, je hýčkána ze strany mnoha profesionálních a liberálních komentátorů. Předpokládá, že korespondenti jsou schopni

⁶² Srov. KUNCZIK, Michael. *Základy masové komunikace*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 1995, s. 289.

⁶³ Srov. BARŠA, Pavel. *Západ a islamismus. Střet civilizací, nebo dialog kultur?* Brno: CDK, 2001, s. 7-8.

a ochotni odhodit veškeré ideologické a organizační zábrany stranou a ujmout se role pozorovatele, který bude dohlížet na chování bojujících stran. Znamená to také, že novináři jsou připraveni své argumenty obhájit proti hlasům mocných z vládních a armádních kruhů, kteří jsou zodpovědní jak za strategická, tak taktická rozhodnutí v čase války.⁶⁴

Zřejmě nejčastěji uváděným příkladem (a úspěchem) této koncepce je zpravodajské pokrytí války ve Vietnamu. „Noční televizní přenosy bojů – válka ve Vietnamu byla první, kterou rozsáhle přenášela televize, a proto byla nazývána ‚válkou v obývacím pokoji‘ – přenesly hrůzy partyzánské války do amerických domovů. Ministr obrany McNamara přiznal: ‚Obraz největší velmoci světa, jak zabíjí nebo zraňuje tisíce civilistů týdně jen proto, aby donutila malou zaostalou zemi, aby se podrobila ve věci, jejíž podstata zdaleka není vyjasněna, není příliš pěkný.‘⁶⁵ Vliv, jaký média měla na soudobou vládní politiku byl údajně tak ohromný, že to rozhodlo až o výsledku celé války. Když se v lednu 1968 podařilo oddílům Vietkongu na čas dokonce obsadit budovu americké ambasády v Saigonu, „*Time* a *Newsweek* vyrukovaly s úvodníky, ve kterých požadovaly stažení americké armády. Walter Cronkite, nestor amerických televizních reportérů, před diváky přiznal, že už nevěří, že válku lze vyhrát. Johnson prý na to řekl: ‚Jestliže jsem ztratil Waltera, je po všem.‘⁶⁶

Druhá role se týká podezření, že média upřednostňují a šíří oficiální verzi konfliktu. Zastánci daného modelu⁶⁷ chování médií (jako „tiskových úředníků“) se domnívají, že „média, jež jsou stále více ve vleku tržního prostředí, velkou měrou ignorují nesouhlasné názory a jdou tak na ruku vládě a korporacím. Důsledkem je dnešní stav, kdy hlavní média akceptují a opakují dominantní definice, kupříkladu ‚terorismu‘ (co druzí dělají nám) a sebeobrany (co my děláme druhým) za účelem získání všeobecného souhlasu pro vojenské operace namířené proti ‚darebáckým režimům‘.“⁶⁸

Poslední role, vycházející z představy médií coby pomyslného „bojiště“, předpokládá, že vojenské a mediální sítě se už protknuly natolik, že jsou dnes již prakticky vzájemně nerozlišitelné. „Média ustanovují prostory, ve kterých se války uskutečňují a jsou hlavními kanály, skrze něž populace (nebo diváci) zažívají válku. Hlavním motivem tu není, zda média válku podporují, nebo jí oponují, nýbrž že jsou způsobem, jakým jsou současné konflikty

⁶⁴ Srov. THUSSU, Daya, Kisha; FREEDMAN, Des. Introduction. In: THUSSU, Daya, Kisha; FREEDMAN, Des. (eds.). *War and the Media. Reporting Conflict 24/7*. London: Sage, 2003, s. 4-5.

⁶⁵ Srov. TINDALL, George B.; SHI, David E. *Dějiny Spojených států amerických*. Praha: Lidové noviny, 1996, s. 706-707.

⁶⁶ Tamtéž, s. 707-708.

⁶⁷ Tento koncept nejčastěji rozvíjeli teoretici jako Robert McChesney, John Nichols a Noam Chomsky. Blíže viz THUSSU, Daya, Kisha; FREEDMAN, Des. Introduction. In: THUSSU, Daya, Kisha; FREEDMAN, Des. (eds.). *War and the Media. Reporting Conflict 24/7*. London: Sage, 2003, s. 8.

⁶⁸ Tamtéž, s. 8.

doslova vyjadřovány.⁶⁹ Týká se to jak Baudrillardova popisu války v Perském zálivu coby jedné gigantické simulace, během níž jsme byli spíše než střelami bombardováni televizními obrazy, tak prezentace války na způsob počítačové hry a bitev, kde divák neuvidí krev.⁷⁰

Americká armáda si z války ve Vietnamu vzala mimo jiné to poučení, že se nevyplatí nechávat novináře, aby se jen tak bez dozoru potulovali po bojišti a dokonce se i pouštěli do rozhovorů s obyčejnými vojáky. Právě absence záběrů ze skutečného bojiště byla během války v Perském zálivu pro televizní zpravodajství typická. Pohledy na vojáky, nacházející se v přímém bojovém střetu s nepřítelem, nahrazovaly v televizi výstupy moderátorských hvězd, komentujících „na živo“ informace v předstihu dodané pracovníky armádního tiskového oddělení, doplněné vzdálenými záblesky výbuchů raket, dramaticky se vyjímající oproti potemnělé pouštní obloze.

Seib si všímá na skutečnosti, že „přetrvávající vzpomínky na vietnamskou válku se odrazily ve vztazích mezi vládou a tiskem tím, že úřady přitvrdily v otázce kontroly zpravodajských obsahů během ozbrojených konfliktů. V tomto směru bylo dosaženo značné změny ve vyspělosti užívaných postupů. K otevřené cenzuře se přistupovalo jen zřídka, snahy o kontrolu jsou spíše jemnější, zato celkem úspěšné. Pentagon si byl velmi dobře vědom neukojitelného hladu, jaký mají například CNN a další televizní společnosti po informacích a zajišťoval během války v Kosovu nekonečné brífinky a strhující videa, v nichž nabízel přesně ten druh informací, na jejichž šíření měla vláda zájem.“⁷¹

Tento systém armádou řízeného uvolňování informací pro média byl americkou armádou neustále rozvíjen, až nabyl podoby, jež ve svých důsledcích znamenala takřka úplné ovládnutí všech informačních kanálů, které byly z míst bojů k dispozici. Už počátkem 90. let, během války v Perském zálivu, byla na místech bojišť zřízena zvláštní styčná místa, kde mělo docházet ke kontaktu novinářů s vojáky. Tento styk, pro nějž se zavedlo označení „pool systém“, byl ovšem na rozdíl od situace ve Vietnamu podroben přísnému dohledu důstojníků speciálně vyškolených pro práci s médii. Novináři měli jasně určeno, kam mohou chodit, a předem naplánováno, s kým se v místech bojů setkají a budou mu moci položit otázky. Výsledkem byla výrazná stereotypizace zpravodajských obsahů, které následně ve všech médiích vypadaly, jako by byly sestaveny podle jednoho mustru. Brockus upozorňuje, že o deset let později se situace změnila; americké oddíly během operace Irácká svoboda roku 2003 doprovázelo 600 novinářů, kteří byli vzhledem k armádě v bezprecedentním vztahu.

⁶⁹ Tamtéž, s. 7.

⁷⁰ Tamtéž, s. 7.

⁷¹ Srov. SEIB, Philip. *The Global Journalist. News and Conscience in a World of Conflict*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2002, s. 10-11.

Pool systém, kde novináři byli hromadně přepravováni, účastnili se brífinků a dělili se o informace, nahradila strategie, kdy novináři byli jednotlivě rozptýleni uvnitř armádního tělesa. „Žurnalisté byli nejen přítomni, tolerováni a chráněni, jako tomu bylo v případech jiných ‚moderních‘ konfliktů v minulosti, ale navíc absolvovali kurzy pro přežití na bojišti a stali se součástí vládou rozehrané partie v irácké válce“⁷² Badsey se domnívá, že pro současný stav ozbrojených konfliktů je typická paralelnost až konvergence mediálních a armádních zájmů.⁷³

Podle Hammonda byl pak pool systém znovu uplatněn v Bosně a Kosovu. Na rozdíl od války v Perském zálivu se ale novináři omezením, jež tento systém navozoval, tentokrát celkem ochotně podvolili. Hammond předpokládá, že důvodem této změny postoje mohla být i jakási opatrnost ze strany žurnalistů, kteří si od dob války v Bosně uvědomili, že pohyb po bojišti může být pro ně do jisté míry riskantní a proto vděčně kvitovali vyšší míru osobní ochrany, kterou jim pool systém poskytoval. Druhou stranou mince je vliv, jenž to může na jejich práci mít. Hammond popisuje, jak novináři, kteří odjeli do Kosova společně s britskými parašutisty, druhý den otiskli ve svých denících články s prakticky identickým obsahem. Britské deníky v tom kupodivu neviděly žádný problém.⁷⁴ Problémem ovšem byl už vztah provázanosti, který během bojů mezi novináři a vojáky vznikal. „Praxe přiřazování k bojovým jednotkám novináře uváděla do situace, kdy se v nich vytvářel pocit vděku vůči americké vládě za to, že jim zajišťuje bezpečí a informace, což ovšem zpětně mělo vliv na reportáže i jejich optiku. Novináři žili, přemísťovali se a identifikovali s jednotkami.“⁷⁵

Knighthley upozorňuje, že „je zajímavé všimnout si kompletního obratu ve vztahu mezi médiem a armádou, jak se odehrál od dob Vietnamu. Ve Vietnamu se média zdráhala uvěřit všemu, co jim armáda říkala. V Kosovu měla média tendenci uvěřit všemu, co jim vojáci sdělovali, protože armáda zcizila mravní rozměr konfliktu tvrzením, že zde vlastně běží o antiválku.“⁷⁶

Etické otázky se staly důležitým aspektem většiny válečných konfliktů, jež se odehrály po skončení studené války a jako takové se promítly i do zpravodajství. Zvláště během vleklých bojů na území bývalé Jugoslávie, které se odehrávaly po celá devadesátá léta 20. století, se váleční korespondenti stávali očividnými svědky tolika případů násilí páchaném na bezbranném civilním obyvatelstvu, že náhle cítili potřebu překročit pomyslný práh objektivní žurnalistiky

⁷² Srov. BROCKUS, Susan. Coming to You „Live“. Exclusive Witnessing and the Battlefield Reporter. In: *Journal of Communication Inquiry*, vol. 33, no.1, s. 27.

⁷³ Citováno podle Hammonda. Srov. HAMMOND, Philip. Reporting „Humanitarian“ Warfare: propaganda, moralism and NATO’s Kosovo war. In: *Journalism Studies*, 2000, vol. 1, no. 3, s. 373.

⁷⁴ Tamtéž, s. 373-374.

⁷⁵ Srov. BROCKUS, Susan. Coming to You „Live“. Exclusive Witnessing and the Battlefield Reporter. In: *Journal of Communication Inquiry*, vol. 33, no.1, s. 34.

⁷⁶ Citováno podle Hammonda. Srov. HAMMOND, Philip. Reporting „Humanitarian“ Warfare: propaganda, moralism and NATO’s Kosovo war. In: *Journalism Studies*, 2000, vol. 1, no. 3, s. 374.

a vystoupit na obranu těch, o nichž se domnívali, že je celý svět opustil. Ed Vulliamy, reportér listu Guardian, takto později zavzpomínal na své působení v Bosně: „Většina z nás byla dříve nebo později obviňována z ‚promuslimského‘ postoje, ať již se tím myslí cokoliv. Z nějakého důvodu je instinktivní trvání na základních principech demokratické Evropy považováno v Bosně za ‚promuslimské‘ a tyto principy mají s rezignací ustoupit ‚realitám na pevné zemi‘ nebo nějakému bizarnímu požadavku, abychom zůstali ‚objektivní‘ vůči nejúděsnnějšímu rasistickému násilí. My jsme se nijak nesnažili být objektivní vůči pachatelům etnického krveprolévání v Bosně nebo vůči těm, kteří jim činili ústupky.“⁷⁷

Silný zájem o pomoc médií projevovaly i humanitární organizace, působící v daném teritoriu. Sylvana Foa, mluvčí Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, bez obalu přiznala: „Bez televizního zpravodajství jsme bezmocní. Naše operace a jejich účinek by bez televize přišly vniveč.“⁷⁸

Seib shrnul názory novinářů do tří kategorií. V první jsou ti, kdo se při popisu válečných událostí striktně drží pravidel objektivity; druhá kategorie obsahuje novináře, které opatrně připouštějí, že se během zpravodajství o událostech v Bosně dopouštěli stranění ve prospěch jedné strany; třetí skupina reportérů pak otevřeně vyhlašuje právo podporovat jednu ze stran ve válečném konfliktu za otázkou vyššího mravního principu, jenž se nadá obejít výmluvou na pravidla objektivity. Tuto názorovou skupinu Seib označuje jako *agresivní žurnalistiku*.⁷⁹

Zásadou „agresivní žurnalistiky“ je popsat zlo a identifikovat jeho pachatele. Christine Amanpour, novinářka stanice CNN v Bosně, si na téma objektivity položila řečnickou otázku: „Co to slovo vlastně znamená? Dospěla jsem k tomu názoru, že objektivita znamená dávat všem stranám v konfliktu rovnou šanci slyšení, nikoli posuzovat všechny strany stejně. Jakmile začnete brát všechny strany stejně v případech jako je Bosna, kladete oběť a agresora morálně na roveň. A odtud je to už jen krok k tomu být neutrální. A odtud malý krůček stát se spoluvíníkem všeho možného zla; v případě Bosny, genocidy. Takže, objektivita musí jít ruku v ruce s morálkou.“⁸⁰

Druhou stranou mince, která může nabourat představu o žurnalistice vystupující jako „férový rozhodčí“ sporu, jsou svědectví dokládající, že když si je jedna strana konfliktu vědoma, že média hrají na její straně hřiště, snaží se této nesporné výhody nějak využít. Například tím, že úmyslně iniciují situace, kdy by byl protivník „přistižen“ při páchání

⁷⁷ Srov. Vulliamy, Ed. *Údolí pekla. Porozumění válce v Bosně*. Praha: Naše vojsko, 1994, s. 10-11.

⁷⁸ Citováno podle Seiba. Srov. SEIB, Philip. *The Global Journalist. News and Conscience in a World of Conflict*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2002, s. 51.

⁷⁹ Tamtéž, s. 51-52.

⁸⁰ Citováno podle Seiba. Srov. SEIB, Philip. *The Global Journalist. News and Conscience in a World of Conflict*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc. 2002, s. 52-53.

nepravostí a následně diskvalifikován v očích světové veřejnosti. Válečné zločiny, dějící se jaksi v přímém přenosu, se pak stávají určitými „pseudoudálostmi“⁸¹, které jsou již součástí zcela jiné, virtuální reality.

Takové úmyslně naplánované a pro účely medializace sehrané události, se pak mohou stát spouštěčem dalších, významem dalekosáhlých akcí. Když třeba nejprve v únoru 1994 a pak znovu v srpnu 1995 zabily granáty na tržnici v Sarajevu desítky lidí, „televizní štáby byly v mžiku na místě, mnoho jich přijelo ještě dřív, než mohli být mrtví a zranění odneseni pryč. Během okamžiku tak mohl být o celé události zpraven celý svět.“⁸² „Ačkoli existovaly od samého počátku pochybnosti o tom, kdo je skutečným viníkem masakrů, americký prezident Clinton obvinil bosenské Srby a vydal příslušné pokyny k zostření postupu proti nim. (...) V poslední srpnový den roku 1995 byla zahájena operace *Deliberate Force*, v jejímž rámci 60 amerických letadel bombardovalo po 14 dní srbské pozice bosenských Srbů.“⁸³ Walter Goodman, z deníku *New York Times*, k tomu poznamenal: „Nuže, je tato očividná změna postoje Washingtonu něčím pozitivním: příkladem odolávající administrativy, jež byla donucena konat pod tlakem veřejného mínění, nově otřeseného příšernými záběry? Nebo něčím negativním: příkladem oficiálních míst přinucených přizpůsobit svoji politiku momentálnímu vzednutí vlny emocí vyvolané televizí?“⁸⁴

Média se mohou nakrásně domnívat, že působí nestranným způsobem, když zpravodajsky pokrývají nějakou událost, přesto mohou zároveň sloužit coby katalyzátor umožňující nové reakce aktérům nebo poskytující alibi vyšší moci, aby po způsobu *deus ex machina* zakročila, jako tomu bylo v případě USA v Bosně nebo NATO v Kosovu. Jak poznamenává Seib, „Zpravodajské pokrytí může hrát svou roli, když se přijímá rozhodnutí, zda intervenovat. V případě humanitárních krizí, způsob *jak* média událost podají, může být pro přijetí rozhodnutí doslova klíčový.“⁸⁵

Objektivita válečného zpravodajství může být ovšem narušena paradoxně i tím, že je v současnosti založeno na okamžitém zprostředkovávání informací přímo z dějiště bojů, a to v živém vysílání, které se od dob války v Perském zálivu obecně ujalo jako jakási norma pro tento druh událostí. „Válka v Perském zálivu je často zmiňována coby post-vietnamský

⁸¹ Pseudoudálostí se myslí úmyslné zinscenování nějaké události pro její zachycení médii. Autorem konceptu byl Daniel Boorstin. Blíže viz TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*. Praha: Portál, 2006, s. 34-35.

⁸² Srov. SEIB, Philip. *The Global Journalist. News and Conscience in a World of Conflict*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2002, s. 58.

⁸³ Srov. PELIKÁN, Jan; HAVLÍKOVÁ, Lubomíra; CHROBÁK, Tomáš; RYCHLÍK, Jan; TEJCHMAN, Miroslav; VOJTĚCHOVSKÝ, Ondřej. *Dějiny Srbska*. Praha: Lidové noviny, 2005, s. 538.

⁸⁴ Citováno podle Seiba. Srov. SEIB, Philip. *The Global Journalist. News and Conscience in a World of Conflict*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2002, s. 59.

⁸⁵ Tamtéž, s. 83.

standard pro zobrazování válečných událostí. Šlo o první válku, která byla přenášena živě televizí a kabelovými sítěmi. Byla to rovněž první válka, jež byla přenášena nepřerušovaně, den po dni, konkrétně stanicí CNN, jež si na této válce vybudovala svoji pozici legitimního zpravodajského média.⁸⁶

Válka ve Vietnamu znamenala revoluci v tom smyslu, že televize přinesla obraz bojů ze vzdáleného bojiště přímo do soukromí obývacích pokojů amerických domácností. Stále se ovšem jednalo o záznamy dějů, jež byly v době vysílání již minulostí. CNN toto změnila. Divák CNN mohl sledovat válku v Perském zálivu doslova v přímém přenosu a byl na to také neustále upozorňován. Podobná náročnost na neustálý přísun informací a obrazového materiálu ovšem vyžadovala i změnu zpravodajských zvyklostí. „Televizní novináři pracovali pod obrovským tlakem redakční uzávěrky konané každou minutou, což jim poskytovalo jen minimum času na řádné zpracování příběhu, jeho vyhodnocení i zařazení do kontextu před tím, než byl odvysílán. Editoři po nich požadovali, aby vytvářeli příběhy tak aktuální a dramatické, jak jen to bylo možné. Ve válečném zpravodajství, kde se děje velké množství dezinformací a omylů, se tím pádem stal úkol novináře odlišit pravdu od polopravd, zkazek nebo dokonce vyslovených lží, o to obtížnější. (...) Získat příslušné podklady a dostat je ve stanoveném čase do vysílání, může být pro reportéry v prostředí nepřetržitého celodenního vysílání mimořádně obtížným úkolem. Stává se, že v případech, kdy nemohou získat nové informace, týkající se právě probíhající kauzy, například z důvodů přísných bezpečnostních opatření, použijí novináři neověřené zdroje, oddají se prázdným spekulacím, nebo zveřejní tendenční zprávu založenou na nepodložených informacích.“⁸⁷

Vedle předpokladu neustálého přísunu informací je pro nepřetržité televizní vysílání také charakteristická vysoká míra dramatickosti. Princip kontinuálního zpravodajství jako by tento prvek vypravování přímo vyžadoval. Pravidelné výzvy moderátorů na tomto základě fungujících stanic, které diváky opakovaně vyzývají, aby neodcházeli od obrazovek, v sobě ostatně obsahují implicitní slib, že se v nejbližším okamžiku něco významného stane. Pokud ne, diváci by vlastně ztratili důvod u televize dál setrvávat. Proto ta enormní snaha nalézat stále nové a nové události a kauzy. A právě válečné zpravodajství nabízí bohatou hojnost dramatických příběhů, které se navíc obvykle vyznačují vysokou mírou možné vizualizace.

Thussu ovšem upozorňuje také na skutečnost, že právě díky těmto aspektům je televizní zpravodajství, pokrývající válečné události a civilní konflikty, silně náchylné ke sklouznutí k

⁸⁶ Tamtéž, s. 98.

⁸⁷ Srov. THUSSU, Daya Kishan. Live TV and Bloodless Death: War, Infotainment and 24/7 News. In: THUSSU, Daya, Kisha; FREEDMAN, Des. (eds.). *War and the Media. Reporting Conflict 24/7*. London: Sage, 2003, s. 120-121.

infotainmentu, tedy informacím prezentovaným na způsob zábavy. Za typické znaky, které prozrazují, že válečné zpravodajství bylo zpracováno v tomto stylu, považuje:

- 1, obrazy ve stylu video/počítačových her, které znázorňují s chirurgickou přesností zasazené údery střel „inteligentních“ zbraňových systémů
- 2, poutavé grafické a satelitní záběry
- 3, rozhovory s „experty“ v chatech, vedených na způsob show

Brockus zase popisuje průběh rozhovoru vedeného mezi válečným reportérem Rickem Leventhalem z televize Fox News a moderátorem téže stanice ve studiu během operace Irácká svoboda. Ačkoli se jednalo o situaci, kdy reportér během živého vstupu líčil, jak společně s bojovou jednotkou zrovna postupují ulicemi Bagdádu a pátrají po vojácích nepřítel, jeho protějšek ve studiu nejenže průběžně vkládanými poznámkami zmírňoval nebezpečnost situace, ale snažil se dokonce během konverzace vtipkovat.⁸⁸ Jak se zdá, starý Postmanův postřeh, že zábava je zastřešující ideologií veškeré televizní komunikace, zůstává stále v platnosti.⁸⁹

Stejně jako organizování novinářů do pool systému, tak i prezentování bojových událostí jako televizní zábavy má pak zřejmý dopad také na podobu zpravodajství. V první případě je veřejnost seznamována jen s určitým segmentem údajů, který pochopitelně nedovolí vnímat události na bojišti v širších souvislostech, v druhém případě si pak již publikum nemůže být vůbec jisto, zda takové informace vlastně ještě představují důvod k vážnému zamyšlení.

⁸⁸ Srov. BROCKUS, Susan. Coming to You „Live“. Exclusive Witnessing and the Battlefield Reporter. In: *Journal of Communication Inquiry*, vol. 33, no.1, s. 35-36.

⁸⁹ Srov. POSTMAN, Neil. *Ubavit se k smrti. Veřejná komunikace ve věku zábavy*. Praha: Mladá fronta, s. 105.

2.3 Válka v Kosovu

2.3.1 Historie konfliktu⁹⁰

Kosovo je území o rozloze 10 887 km čtverečních. Velikostí je tedy přibližně srovnatelné se středočeským krajem. Jedná se sice o poměrně nepatrný cíp země, přesto se stal jablkem sváru dvou národů – Srbů a Albánců –, kteří o něj svádějí urputný zápas už po několik století.

Ve středověku bylo Kosovo střídavě pod vládou Byzantské říše a Bulharů. Ve 12. století Štěpán Dušan sjednotil pod svou vládou území nejen dnešního Srbska a Kosova, ale i Albánie a velké části Řecka. Vznikl tak na dlouhou dobu vůbec nejmocnější srbský stát. Bitva na Kosově poli (28. června 1389), kde se srbské vojsko utkalo s dvakrát tak početným tureckým protivníkem, neznamenala sice pro Srby drtivou porážku, jejich stát se nicméně postupně dostával do područí osmanské říše. Teprve roku 1830 Miloš Obremovič dosáhl na postupně slábnoucích Turcích uznání autonomie Srbska coby dědičného knížectví. V říjnu 1912, během 1. balkánské války, vstoupila do Kosova srbská armáda a připojila ho k Srbsku. O měsíc později byly zase vyhlášena samostatná Albánská republika. Za hranicemi tohoto státu se rázem ocitla asi polovina veškeré albánské populace žijící na Balkáně.

To do budoucna zkomplikovalo již tak obtížně řešitelné národnostní poměry na Balkáně. Slovanské osídlení je na Balkáně doloženo již od 6. století n. l. Znamky albánského osídlení v Kosovu se datují zhruba od 15. století. n. l. Srbové byli tedy po celý středověk zřejmě převažujícím etnikem v Kosovu. Velké změny ve složení obyvatelstva se odehrály zejména koncem 17. století. Příchod habsburské armády podnítil protiturecké povstání pravoslavných Srbů. Když pak habsburské oddíly ustoupily, rozhodli se Srbové z obavy před tureckou mstou Kosovo raději opustit. Odhaduje se, že tehdy za hranice odešlo až na 200 tisíc Srbů. Turci následně přistoupili k islamizaci zbylého křesťanského obyvatelstva, hlavně Albánců. Koncem 19. století tak již Albánci muslimského vyznání tvořili v Kosovu většinu populace.

V období mezi světovými válkami bylo Kosovo – v rámci Srbska – začleněno do nově zformovaného Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (od roku 1929 přejmenovaného na Jugoslávie). Srbové se v té době snažili změnit národnostní složení obyvatelstva ve svůj prospěch, když všemožně podporovali usídlování krajanů v Kosovu. Ve 20. letech 20. století zde vypuklo povstání, během něhož se Albánci dopouštěli násilností na civilistech a albánských „kolaborantech“. Roku 1938 došlo k mezistátní dohodě mezi Jugoslávií a

⁹⁰ Pozn. faktografické údaje dosavadní historie srbsko-albánských vztahů na území Kosova byly čerpány převážně z Girgla. Blíže viz GIRGLE, Patrik. *Kosovo*. Praha: Libri, 2006.

Tureckem o přesunu muslimského obyvatelstva do Turecka. Odhaduje se, že v letech 1912 až 1941 z různých důvodů opustilo Kosovo na 300 tisíc Albánců. Vzhledem k vysoké natalitě albánského obyvatelstva to nicméně složení obyvatelstva výrazně neovlivnilo.

Po vojenské porážce Jugoslávie od nacistického Německa (17.4. 1941) připadlo Kosovo Albánii, která ovšem sama byla od roku 1939 víceméně pod italským protektorátem. Po kapitulaci Itálie správu nad Kosovem převzalo Německo. Kosovští Albánci v té době tvrdě postihovali srbské obyvatelstvo; zformovali i vlastní divizi SS Skanderbeg. Odhaduje se, že Kosovo během 2. světové války raději opustilo asi 40 tisíc Srbů.

Po válce, ve znovu obnovené Jugoslávii, se soužití obyvatelstva mělo řídit doktrínou, kterou zformuloval Josip Broz Tito (tzv. titoismus): „Budujeme jeden jugoslávský stát, ve kterém má každý národ stejná práva. Komunisté musí být elementem, který všechny sjednocuje v jeden celek.“⁹¹

Kosovo zůstávalo stále začleněno v rámci Srbska. Jednalo se hospodářsky i kulturně o jedno z nejzaostalejších území v rámci Jugoslávie. Ačkoliv zde Srbové netvořili ani 30% obyvatelstva, zaujímali téměř 70% administrativních a 50% všech kvalifikovaných dělnických míst. Ke konci 60. letech to vedlo k mohutným projevům nespokojenosti albánského obyvatelstva. Jugoslávská vláda se proto rozhodla přistoupit k ústupkům, v jejichž rámci například roku 1969 vznikla v Prištině albánská univerzita. Roku 1970 byl přijat jazykový zákon, který rozšířil síť škol a užívání albánštiny v médiích. Nepochybným vyvrcholením dosavadního pozitivního vývoje pro Albánce bylo přijetí nové ústavy roku 1974, které de facto znamenalo transformaci Jugoslávie v konfederaci. Byla vytvořena autonomní kosovská vláda, parlament a vlastní ústavní soud. Albánci měli povoleno vyvěšovat vlastní národní vlajku, což jiné národnosti v Kosovu činit nesměly. Administrativně ale Kosovo dál podléhalo Srbsku.

Smrt Tita (4.5. 1980) znamenala pro Jugoslávii zásadní zlom. Ačkoliv se politické vedení dál snažilo držet „linii“ titoismu, začalo si záhy uvědomovat, že bez osobnosti jeho tvůrce to bude trvale neudržitelné. Jugoslávie navíc od 80. let procházela obdobím hospodářské recese, se kterou se komunisté nebyli s to vypořádat. Již v březnu 1981 došlo v Kosovu k nepokojům albánských studentů, které přerostly v masové demonstrace po celém Kosovu. V provincii bylo vyhlášeno stanné právo. Nepokoje si nakonec vyžádaly 9 mrtvých a desítky zraněných. Požadavky kosovských Albánců v té době směřovaly k vytvoření vlastní republiky v rámci Jugoslávie. Po tom, co se koncem 60. let otevřely hranice a Albánci se tak mohli na vlastní

⁹¹ Srov. PELIKÁN, Jan; HAVLÍKOVÁ, Lubomíra; CHROBÁK, Tomáš; RYCHLÍK, Jan; TEJCHMAN, Miroslav; VOJTĚCHOVSKÝ, Ondřej. *Dějiny Srbska*. Praha: Lidové noviny, 2005, s. 475.

oči seznámit s poměry v sousední Albánii, ustaly požadavky na spojení s krajany. Od 70. let naopak vzrůstal útlak srbského obyvatelstva ze strany Albánců, kteří počátkem 80. let tvořili v Kosovu již 78% obyvatelstva a zneužívali výhod plynoucích z autonomie.

Kosovští Srbové proto v 80. letech posílali do Bělehradu delegace, které měly vládu upozornit na šikanu ze strany jejich albánských spoluobčanů. Důležitým momentem byl rok 1986, kdy Srbská akademie věd vypracovala tzv. Memorandum, které kriticky hodnotilo dopady ústavního uspořádání z roku 1974, coby krajně nevýhodné pro Srby. Druhá polovina 80. let byla ve znaku nástupu mladého srbského politika – Slobodana Miloševiče. Ten si vybral agendu kosovských Srbů jako jeden ze svých hlavních politických úkolů. Měnilo se i celkové naladění srbské veřejnosti. Srbská média přestala ve spojení s bezpečnostní situací v Kosovu hovořit o kriminalitě konkrétních Albánců a místo toho začala albánské násilí na Srbech paušálně označovat za genocidu. V březnu 1989 došlo ke schválení nové ústavy Srbské republiky, která zrušila autonomní postavení Kosova. Albánci odpověděli nepokoji, jež si v Kosovu vyžádaly desítky mrtvých. V květnu 1989 se Milošević stal předsedou představenstva Socialistické republiky Srbsko, tedy fakticky nejvyšším představitelem Srbska.

Od počátku 90. let probíhal proces postupného rozpadu společného státu. V červu 1991 vyhlásilo nezávislost Slovinsko a Chorvatsko. V dubnu 1992 vznikla Svazová republika Jugoslávie (SRJ), která se skládala ze dvou celků – Republiky Srbska a Republiky Černé Hory. Nový stát, jemuž se také říkalo „zbytková Jugoslávie“ či „nová Jugoslávie“ se aktivně zasazoval za práva srbských menšin v bývalých jugoslávských republikách, zejména v Bosně a Hercegovině, kde již od jara 1992 zuřila občanská válka.

V Kosovu se od přijetí nové srbské ústavy podmínky pro Albánce podstatně zhoršily. V lednu 1990 měl zásah speciálních policejních sil proti demonstraci Albánců v Prištině za následek 35 mrtvých a přes stovku raněných. „Kosovo ztratilo poslední zbytky autonomie. (...) Přestalo vysílání rozhlasu i televize v albánštině, zastaveno bylo i vydávání nejčtenějšího albánského listu *Rilindja*. Od léta 1990 do konce roku 1993 bylo ze státních služeb propuštěno 110 000 Albánců.“⁹²

Albánci na koncentrovaný tlak státní moci odpověděli vytvářením alternativních státních úřadů. Hlavní politickou silou Albánců byla od roku 1989 Demokratická liga Kosova (LDK), v jejímž čele stál Ibrahim Rugova. Na odchod Slovinska a Chorvatska roku 1991 z federace reagovala LDK vyhlášením nezávislosti tzv. Republiky Kosovo na Srbsku. Roku 1992

⁹² Srov. PELIKÁN, Jan; HAVLÍKOVÁ, Lubomíra; CHROBÁK, Tomáš; RYCHLÍK, Jan; TEJCHMAN, Miroslav; VOJTĚCHOVSKÝ, Ondřej. *Dějiny Srbska*. Praha: Lidové noviny, 2005, s. 533.

vyhlásila LDK volby, které také s přehledem vyhrála. Rugova byl zvolen prezidentem státu, který ovšem de facto neexistoval a jehož celá vláda byla v exilu v Německu. Albánci nicméně usilovně pracovali na budování vlastních struktur v rámci Kosova. V průběhu 90. let si tak vytvořili systém školství, zdravotnictví a usilovali i o zřízení vlastních policejních sil. Tyto stínové struktury byly financovány z dobrovolných daní kosovských Albánců a byly zcela nezávislé na oficiální státní moci.

Výsledek občanské války v sousední Bosně vedl u Albánců k deziluzi, že by mohli dosáhnout samostatnosti na Srbsku politickou cestou. Hlavní zastánce myšlenky nenásilného odporu Rugova ztrácel mezi Albánci autoritu a na jeho místo se tlačili stoupenci radikálních řešení. Od roku 1996 se začaly v Kosovu množit ozbrojené akce namířené proti srbským policistům a civilistům. Jejich původcem byla nová albánská organizace, tzv. Kosovská osvobozená armáda (UČK). Její organizační struktura byla založena na klanovém principu a svoji činnost financovala hlavně z výnosů z kriminální činnosti (pašování drog a zbraní). „Odhadem ovládali Albánci koncem 90. let asi 80% evropského obchodu s heroinem, který z 90% procházel přes Kosovo a přinášel místním gangům doslova astronomické zisky.“⁹³

V reakci na množící se případy násilí Albánců v Kosovu, jehož oběťmi byli kromě Srbů také Rómové, UČK paušálně označovaní za kolaboranty, přistoupila koncem roku 1997 srbská vláda k tvrdým protiopatřením. Akce spojených oddílů jugoslávské armády a policie vedené metodou „spálené země“, kdy byly často zničeny celé vesnice, vyvolaly ale hromadný úprk albánského obyvatelstva. Girgle podotýká, že „podobné strategii zadávala příčinu sama bojová taktika UČK. Vzhledem k neoddiskutovatelnému nepoměru sil neútočili její bojovníci otevřeně, ale opevňovali se ve svých domech, často s celými rodinami. Tato velmi stará a tradiční taktika Albánců byla proti moderní těžké vojenské technice naprosto neúčinná.“⁹⁴

Masový úprk albánského obyvatelstva ze svých domovů postavil mezinárodní společenství před nutnost celou situaci nějak řešit. Rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1199 ze září roku 1998 vyzývala obě strany k zastavení palby a návratu uprchlíků do svých domovů. V říjnu 1998 NATO pohrozilo, že pokud Srbsko nezastaví bojové operace, bude proti němu zahájena letecká kampaň. Srbsko se ultimatu podřídilo a svoje oddíly stáhlo. „Toho vzápětí využila UČK, která znovu obsadila původní ‚osvobozené zóny‘, nastolila vládu tvrdé ruky a pokračovala zde v pokusech o etnické čistky.“⁹⁵

⁹³ Srov. GIRGLE, Patrik. *Kosovo*. Praha: Libri, 2006, s. 93-94.

⁹⁴ Tamtéž, s. 101.

⁹⁵ Tamtéž, s. 103.

V lednu 1999 se srbská armáda a policie vrátily do Kosova, aby zastavily ofenzívu UČK. Pro další průběh konfliktu měla zásadní důležitost událost v obci Račak. Po útoku srbských sil 15. ledna zde mezinárodní pozorovatelé našli těla 45 mužů. „Následující den přijel na místo šéf pozorovatelské mise William Walker. Aniž by zkoumal jakékoliv okolnosti, okamžitě konstatoval, že jde o albánské civilisty ubité příslušníky srbských ozbrojených formací. Srbská vláda obvinila Walkera ze lži a nařídila mu, aby do 24 hodin opustil Jugoslávii. Událost velká část západních médií označila za masakr. Šlo však zřejmě jen o umně připravenou manipulaci, která měla zdůvodnit ozbrojenou intervenci NATO proti Jugoslávii.“⁹⁶

Během mírových jednání, organizovaných západními mocnostmi ve francouzském Rambouillet, jichž se vedle srbské strany účastnili už i zástupci UČK, bylo Srbsko postaveno před ultimatum, které podle mínění řady komentátorů silně připomínalo požadavky, jež po sarajevském atentátu roku 1914 vneslo na Srbsko tehdejší Rakousko-Uhersko. Srbsku byla pod hrozbou leteckého bombardování diktována nejen povinnost vojensky vyklidit Kosovo, ale také povolit volný pohyb vojsk NATO na území celého Srbska. Madelaine Albrightová, tehdejší ministryně zahraničí USA, se navíc domlouvala s představiteli UČK, že pokud smlouvu podepíší, po třech letech bude vysáno referendum o samostatnosti Kosova. Albánci podepsali, Srbové nikoli. NATO pak splnilo svou hrozbu a 24. března 1999 zahájilo letecké útoky proti Jugoslávii.

Původně si politici na Západě představovali, že celá věc bude vyřízena v několika málo dnech. „Akce byla oficiálně označována za ‚humanitární intervenci‘, jež má zabránit opakování holocaustu v Kosovu a není vůbec namířená proti srbskému národu, jen proti jeho politickému vedení.“⁹⁷ Od samého počátku tak za viníka konfliktu označovali Slobodana Miloševiče, který stál od roku 1997 v čele celé Jugoslávie. Protože velení NATO cítilo silný respekt k bojovým kvalitám jugoslávské armády, odmítalo vůbec připustit možnost pozemní intervence. Veškeré útoky proto probíhaly prostřednictvím raket a aliančních letounů pohybujících se ve velkých výškách. V první fázi války směřovaly útoky NATO převážně proti vojenským cílům. Od 28. března, když bylo patrné, že Jugoslávie hned tak nekapituluje, bylo spektrum útoků postupně rozšířeno i na cíle výrazně civilního charakteru, jako byly elektrárny, mosty a komunikační prostředky. Vedle vysoce sofistikovaných typů střel s přesným naváděním se začalo rovněž užívat konvenčních bomb. Ke konci konfliktu pak již

⁹⁶ Srov. PELIKÁN, Jan; HAVLÍKOVÁ, Lubomíra; CHROBÁK, Tomáš; RYCHLÍK, Jan; TEJCHMAN, Miroslav; VOJTĚCHOVSKÝ, Ondřej. *Dějiny Srbska*. Praha: Lidové noviny, 2005, s. 544.

⁹⁷ Tamtéž, s. 546.

boje nabraly podobu, která silně připomínala válku ve Vietnamu, včetně kobercových náletů bombardéry B-52.

Pokud bylo deklarovaným cílem zabránit etnickým čistkám na území Kosova a hrozící humanitární katastrofě, pak taktika NATO zcela selhala. Naopak s počátkem leteckých útoků se násilí na civilním obyvatelstvu ještě vystupňovalo. Násilností se přitom dopouštěly obě strany. „Den po zahájení náletů letadel NATO začaly srbské polovojenské oddíly, ale i jednotky policie a Jugoslávské armády terorizovat albánské civilní obyvatelstvo. Albánce, kteří spolupracovali se Srby, zabíjela zase UCK jako zrádce a kolaboranty. V té době byly pobity desítky lidí. V Kosovu se daly do pohybu vyděšené davy. Utíkaly před bombardováním, útoky srbských oddílů i mobilizační vyhláškou UČK pro všechny muže od 16 do 60 let. Podle některých údajů albánskou hranici každou hodinu překročily 4000 lidí. Další utíkali do Makedonie, Černé Hory i Srbska. Podle údajů UNHCR dosáhl počátkem dubna počet uprchlíků 262 000 osob.“⁹⁸

Dennodenní intenzivní bombardování prakticky celé Jugoslávie, včetně hlavního města Bělehradu, přineslo brzy i četné oběti na životech mezi civilisty a obrovské materiální ztráty. Girgle uvádí, že „bombardování Srbska za sebou zanechalo zhruba 500 mrtvých civilistů, na 800 raněných a obrovské materiální a ekologické škody. Byly zničeny asi 2/3 průmyslových kapacit země, 70% elektrárenských kapacit, většina informační a mediální infrastruktury a část dopravní infrastruktury (dálnice, mosty přes Dunaj apod.). Také Kosovo bylo zčásti zcela zdevastováno.“⁹⁹

Snad nejkřiklavějšími případy bylo zničení budovy srbské státní televize v Bělehradě dne 23. dubna 1999, kde zahynulo 16 novinářů a techniků. Raketa, která 7. května dopadla na budovu čínské ambasády v Bělehradu, pak způsobila smrt několika čínských novinářů a dramatické ochlazení vzájemných vztahů USA a Číny. Po útoku stíhačky F16 na konvoj albánských uprchlíků zase na místě zůstalo 75 mrtvých a 25 raněných Albánců.

Bezprecedentní rozsah škod byl asi příčinou, že Srbsko nakonec souhlasilo s podmínkami míru, které mu mezinárodní společenství navrhlo. Dohoda o konci bojů byla podepsána 9. června 1999. Den na to byly ukončeny i nálety NATO na Jugoslávii. Celkem trvaly 78 dní.

⁹⁸ Tamtéž, s. 547.

⁹⁹ Srov. GIRGLE, Patrik. *Kosovo*. Praha: Libri, 2006, s. 112.

2.3.2 Současná odborná reflexe konfliktu

Etnické násilí v Kosovu a samotný útok NATO proti Jugoslávii byly tématem, jemuž evropská i světová média věnovala velkou pozornost. Vedle značného dopadu, který tato událost měla na nové uspořádání bezpečnostní architektury v Evropě a redefinici úlohy, kterou by NATO mělo hrát ve světě, měla válka vliv i na práci samotných médií. Seib uvádí, že „se jednalo o první ‚webovou válku‘, během níž internet sloužil jako důležitý nástroj sběru a šíření informací. Nejen že se mediální organizace musely vypořádávat s problémy ohledně technologií, ale byly nuceny upravit již tradiční standardy ověřování zdrojů informací tak, aby vyhověly novým požadavkům kladeným na internetové zpravodajství. Stejně jako v každé válce i zde pak novináři museli odolávat snahám vládních administrativ, které usilovaly o prosazení té podoby událostí, jenž byla z jejich pohledu nevýhodnější.“¹⁰⁰

Nejrůznější dohady, do jaké míry byli žurnalisté v otázce hájení nezávislosti médií na vlivech, přicházejících z nejrůznějších stran, úspěšní a jak dalece se jim podařilo zobrazovat válečné události ve shodě se skutečností, se vynořily již záhy. Z hlediska mediálních studií je podstatné, že se ke kritice způsobu, jakým média na Západě pokrývala válku v Kosovu, připojili i někteří sociální vědci. Blagojevičová se například domnívá, že už před samotným vypuknutím konfliktu srbská média hrála zcela klíčovou úlohu v otázce přípravy obyvatelstva na válku, když historické události narativně zpracovávala podle schématu:

- 1, exkluzivní viktimizace (my jsme jediné oběti)
- 2, hierarchizace viktimizace (my jsme největší oběti)
- 3, ospravedlňování odplaty (vracíme jim zpět, co oni udělali nám)
- 4, preventivní agrese (když to neuděláme jim, udělají to oni nám)¹⁰¹

Takto se podle názoru Blagojevičové médiím postupně podařilo, že v původně nekonfliktním společenství vznikla atmosféra nedůvěry a stále sílícího pocitu nepřátelství. „Média v bývalé Jugoslávii hrála dvojí roli. První se vztahovala k pomalé, nicméně trvalé destrukci bývalé jugoslávské společnosti a rozvíjení povědomí o odlišných kulturách etnik. Tím se splnila podmínka pro definování rozdílnosti a později pro ospravedlnění separatismu a antagonismu. Druhá role spočívala v tom, že se k základnímu vzorci neřešitelných rozdílností

¹⁰⁰ Srov. SEIB, Philip. *The Global Journalist. News and Conscience in a World of Conflict*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc. 2002, s. xiii.

¹⁰¹ Srov. BLAGOJEVIČ, Marina. *War in Kosovo: A Victory for the Media?* In: BIEBER, Florian; DASKALOVSKI, Židas (eds.). *Understanding the War in Kosovo*. London: Frank Cass Publishers, 2003, s. 168.

přidalo sémě nenávisti a vznikl dojem, že ‚se něco musí udělat‘, aby se ospravedlnily činěné politické kroky a vojenské akce.¹⁰²

Pokud jugoslávská média měla přispívat k eskalaci napětí mezi jednotlivými etnickými skupinami, pak média na Západě zase – ať už vědomě nebo bez vlastního přičinění – sehrála roli jakési rezonanční desky, která zachycovala a stále silněji akcentovala jisté události, až z agendy mediální přerostly v agendu politickou. Tedy v situaci, kterou bylo nutno řešit za každou cenu ať už politickými, nebo vojenskými prostředky. Otázka, kterou si ovšem začali teoretici klást, zněla, jaké to vlastně informace v médiích zaznívaly a kdo je tam dostal. Seib tvrdí, že „Clintonova administrativa sledovala linii vyzkoušenou během války v Perském zálivu, když se snažila kontrolovat tok a povahu zpravodajství. Termíny jako ‚humanitární válka‘ a ‚genocida‘ byly měrou vrchovatou užívány politickými vůdci s cílem získat podporu veřejnosti.“¹⁰³ Mark A. Wolfgram zpochybňuje samotnou oficiální verzi důvodu války, jak ji uváděla americká vládní administrativa. Ta vojenské operace NATO proti suverénnímu státu, vedené bez mandátu OSN, obhajovala jednak masakrem albánského obyvatelstva ve vsi Račak, dále tajným plánem generálního štábu jugoslávské armády, tzv. operací Podkova, jejíž cílem mělo být úplné etnické vyčištění Kosova od albánského obyvatelstva. Jak ale Wolfgram uvádí, v prvním případě se nejednalo o zmasakrované civilisty, nýbrž o bojovníky UČK zabité v boji, v druhém případě dokonce o dezinformaci vyfabulovanou zřejmě německou zpravodajskou službou. Žádné důkazy svědčící o srbské vině v této záležitosti nebyly ostatně předloženy ani u mezinárodního soudu v Haagu.¹⁰⁴ Na obdobně neověřených pověstech se asi zakládala nemalá část zpravodajského materiálu. Sherry Ricchiardi třeba uvádí, že „rozladění novináři rychle přezdili tento konflikt na ‚pavlačovou válku‘ (hearsay war), protože byl plný zpráv, obsahujících nezbytnou doušku ‚pravdivost informace nelze spolehlivě ověřit‘.“¹⁰⁵ Z tohoto úhlu pohledu je možno rovněž pohlížet na Wolfgramovu kritiku, že se západní média až příliš ochotně podílela na šíření zřejmě nepravdivých informací, čímž napomáhala uskutečňovat vládní politiku. Wolfgram analýzou chování médií a politiků dochází k závěru, že příčinou pokřiveného zpravodajství západních médií o skutečné situaci v Kosovu mohly být dvě velké iluze: iluze rozmanitých zdrojů, a dále iluze nezávislých důkazů. Jak ale v prvním případě, kdy se americká média a politici vzájemně odvolávali jeden na druhého

¹⁰² Tamtéž, s. 169.

¹⁰³ Srov. SEIB, Philip. *The Global Journalist. News and Conscience in a World of Conflict*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2002, s. 91.

¹⁰⁴ Srov. WOLFGRAM, Mark A. Democracy and Propaganda. NATO's War in Kosovo. In: *European Journal of Communication*, 2008, vol. 23(2), s. 158-162.

¹⁰⁵ Citováno podle Seiba. Srov. SEIB, Philip. *The Global Journalist. News and Conscience in a World of Conflict*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2002, s. 95.

v citování informace o hromadné popravě civilistů v Račaku - informace, která byla od počátku zmanipulována -, tak v případě srbských plánů na etnické vyčištění Kosova, fámy vzniklé na základě falešných map, zhotovených zřejmě německou tajnou službou, šlo skutečně jen o iluze. Iluze, že zdroje mohou být potvrzené už jen tím, že jsou zmnožené, a že důkazy, předkládané oficiálními místy, jsou vždy pravdivé.¹⁰⁶ Takřka absolutní závislost médií na oficiálních zdrojích NATO potvrzují ve svém výzkumu chování vlámského tisku během války v Kosovu také De Bens, Hauttekeete a Lagast.¹⁰⁷

Noam Chomsky se domnívá, že v případě války v Kosovu byl ze strany americké vlády uplatněn nový přístup, který humanitární agendu povýšil na ústřední princip své zahraniční politiky. „Termíny jako ‚humanitární intervence‘ a ‚zodpovědnost chránit‘ se brzy staly významným znakem politického diskurzu na Západě, s obvyklým vysvětlením, že se jedná o zavádění ‚nové normy‘ v zahraničních vztazích.“¹⁰⁸ Na příkladech odlišných přístupů uplatněných ve válce v Kosovu a různých autoritářských režimů v jiných částech světa Chomsky nicméně dokazuje, že ony „nové standardy“ zahraniční politiky západních zemí jsou uplatňovány přísně eklekticky – co bylo v Kosovu příčinou k intervenci, to je v případě autoritářských režimů v Latinské Americe často důvodem k novým dodávkám zbraní pro tamní vlády. Chomsky proto souhlasí s Jeanem Bricmontem, který novou politiku Západu označil za humanitární imperialismus.¹⁰⁹

Západní masmédia nicméně podobné rétorice většinou ochotně poskytují prostor. Zdejší vlády tak získávají unikátní možnost, aby před veřejností obhajovaly prováděnou politiku jako jediné správnou, a to nikoli z utilitárních, nýbrž z vyšších mravních hledisek. Umožňuje jim to především práce médií samotných, jež v případě zahraničního zpravodajství zřejmě rezignují na dodržování principů objektivního zpravodajství nebo dokonce provozují některou z forem aktivistického žurnalismu. Spouštěčem, jenž je k tomu nutí, je možná právě to kouzelné slovíčko „humanitární“, obsažené ve vládních prohlášeních, sloužících médiím jako primární a mnohdy i jediný zdroj informací. Blagojevičová tvrdí, že rétorika NATO používající pojmy jako „humanitární bombardování“, „vedlejší škody“ (collateral damage), coby eufemismu pro civilní oběti po aliančním bombardování, nebo „úder proti Jugoslávii“ (strikes against Yugoslavia), namísto užití označení „válka“, nepochybně vedla k určité

¹⁰⁶ Srov. WOLFGAM, Mark A. Democracy and Propaganda. NATO's War in Kosovo. In: European Journal of Communication, 2008, vol. 23(2), s. 162-165.

¹⁰⁷ Srov. De BENS, Els; HAUTTEKEETE, Laurence; LAGAST, Heidi. Disinformation in Coverage of the Kosovo War in the Flemish Daily Press. In: Journalism Studies, 2002, vol. 3, no. 2, s. 255.

¹⁰⁸ Srov. CHOMSKY, Noam. Humanitarian Imperialism: The New Doctrine of Imperial Right. In: Monthly Review, 2008, vol. 22, iss. 4, s. 1.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 20.

„destrukci významů“.¹¹⁰ Novináři tak mohli v některých případech rezignovat na pravidla objektivit v domnění, že tím slouží dobré věci.

Bývalý korespondent BBC Martin Bell už v souvislosti s válkou v Bosně hovořil o tzv. *zapojeném žurnalismu* (journalismus of attachment) jako o novém typu žurnalistiky, vyznačujícím se otevřeným straněním a angažovaností. Podle Bella není možné zůstat neutrální mezi dobrem a zlem, mezi správným a špatným, obětí a tyranem.¹¹¹ Hammond pak považuje za jisté, že žurnalisté během války v Kosovu aktivně vystupovali na straně NATO, protože si aktivně osvojili moralizující optiku, když si podobně jako politici celou problematiku zjednodušili na boj dobra se zlem. Hammond dále upozorňuje na fakt, že mnoho z nejzapálenějších novinářů „zapojeného žurnalismu“ pocházelo z okruhu středo-levicových novinářů, od kterých by se dal snad očekávat kritičtější přístup než u jejich kolegů z mainstreamových listů. Novináři, vyslovující se za tvrdší postup v Bosně, přitom paradoxně sami sebe považovali spíše za kritiky než lokaje vládní politiky. Hammond daný rozpor vysvětluje tím, že „zapojený žurnalismus je součástí širšího intelektuálního a politického hnutí, takže zahraniční vojenská intervence začala být vnímána coby liberální nebo dokonce levicová politika.“¹¹² Byli to totiž právě zastánci „Nové levice“¹¹³ jako britský premiér Tony Blair, americký prezident Bill Clinton či německý ministr zahraničí Joschka Fisher, kdo se nejvíce zasazovali o nastolení tvrdé linie vůči Jugoslávii. A v situaci, kdy ve Washingtonu a Londýně měli moc v rukou demokraté a labouristé, ospravedlňující svoji intervenční politiku etickými důvody, středo-levicoví komentátoři snad nejhlasitěji obhajovali vojenské řešení konfliktu. Jako zásadní problém ovšem Hammond vnímá, že nový styl žurnalistiky, snažící se stranit „dobru“ před „zlem“, se neomezoval jen na komentáře, ale ovlivňoval i zpravodajství.¹¹⁴

Tento vliv ostatně potvrdily už i některé výzkumy, jejichž výsledky byly následně zveřejněny ve formě vědeckých statí v renomovaných periodikách specializujících se na problematiku mediálních a komunikačních studií. Značná míra stranění v celkovém obrazu zpravodajství o válce v Kosovu se projevovala zjevným favorizováním určité etnické skupiny.

¹¹⁰ Srov. BLAGOJEVIČ, Marina. *War in Kosovo: A Victory for the Media?* In: Bieber, Florian; Daskalovski, Židas (eds.). *Understanding the War in Kosovo*. London: Frank Cass Publishers, 2003, s. 179.

¹¹¹ Srov. HAMMOND, Philip. Reporting „Humanitarian“ Warfare: propaganda, moralism and NATO's Kosovo war. In: *Journalism Studies*, 2000, vol. 1, no. 3, s. 375.

¹¹² Tamtéž, s. 375-376.

¹¹³ Nová levice nebo také Třetí cesta: ve své moderní podobě jde o alternativu k sociální demokracii s důrazem na pojmy jako „příležitost“, „odpovědnost“ a „pospolitost“. Více viz HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 79.

¹¹⁴ Srov. HAMMOND, Philip. Reporting „Humanitarian“ Warfare: propaganda, moralism and NATO's Kosovo war. In: *Journalism Studies*, 2000, vol. 1, no. 3, s. 375-376.

Podle zjištění Nikolaeva, který se zajímal, jakým způsobem jednotlivé válčící strany ve svém obrazovém zpravodajství prezentoval seriózní americký tisk¹¹⁵, byla srbská strana americkými médii evidentně znevýhodněna, když byly zdůrazňovány ztráty na životech a majetcích Albánců, zatímco podobné strádání Srbů bylo v tomto zpravodajství opomíjeno. Zatímco tedy válečné utrpení Albánců bylo tématem 92,3% z celkového počtu 365 analyzovaných snímků, strádání Srbů v důsledku válečných útrap byly věnovány z celkového souboru pouze 2 fotografie. Snímky, ukazující následky bombových útoků NATO, zobrazovaly materiální škody bez známek obětí na straně civilního obyvatelstva. Celkově byly snímky zachycující srbské civilisty ve výrazné menšině (11,7%), většina obrázků civilistů tak představovala Albánce (77,5%). Zatímco fotografie s možným děsivým účinkem na čtenáře zachycovaly Srby ve více než polovině případů (46,7%), jiné, představující Albánce, byly zpracovány způsobem, aby vyvolávaly spíše soucitné pocity (85,5%). Naproti tomu snímek zachycující Srba, aby působil na čtenáře dojímavě, byl ve zkoumaném souboru fotografií toliko jediný.¹¹⁶

Nikolaev se dále pozastavuje nad skutečností, že ačkoliv byly k dispozici jasné důkazy o napojení albánských oddílů UČK na teroristické struktury Al-Kaidy v zahraničí, o tomto faktu zachovávala jak americká administrativa, tak americký tisk striktní mlčení. „Třebaže to bylo americkým úřadům dobře známo, spojitost mezi Al-Kaidou a UČK se v médiích nikdy neobjevila. Oběti na straně srbského civilního obyvatelstva byly zcela ignorovány, zatímco zabítí civilisté byli automaticky připisováni na vrub vojenských operací Srbů, i když to třeba nebyla pravda. Zvěrstva páchaná UČK nebyla zveřejňována, třebaže mnoho z nich bylo dobře zdokumentováno mnoha americkými a nezávislými mezinárodními organizacemi. V analyzovaných amerických denících nebyla otištěna jediná fotografie zabitého srbského civilisty nebo oběti UČK.“ Zatímco druhou největší skupinu snímků se srbským námětem představovaly portréty Slobodana Miloševiče, strádání obyčejných Srbů bylo ignorováno. Nikolaev dochází k závěru, že jediným možným vysvětlením tak zjevného opomíjení určitého typu záběrů může být jen soustavné stranění, provozované americkými deníky.¹¹⁷

K prakticky stejným závěrům došly ve své analýze tří vlámských deníků¹¹⁸ rovněž Belgičanky De Bens, Hauttekeete a Lagast. Analyzovaný mediální obsah charakterizovalo stranění ve prospěch Albánců, kteří byli emocionálně vykreslováni coby oběti jugoslávské

¹¹⁵ Konkrétně se jednalo o tituly: *Newsweek*, *Time*, *US News & World Report*. Srov. NIKOLAEV, Alexander G. Images of War: Content Analysis of the Photo Coverage of the War in Kosovo. In: *Critical Sociology*, 2009, 35(1), s. 116.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 123.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 124.

¹¹⁸ Konkrétně se jednalo o dva seriózní listy: *De Morgen* a *De Standaard*, a jeden bulvární: *Het Laatste Nieuws*. Blíže viz De BENS, Els; HAUTTEKEETE, Laurence; LAGAST, Heidi. Disinformation in Coverage of the Kosovo War in the Flemish Daily Press. In: *Journalism Studies*, 2002, vol. 3, no. 2, s. 246.

brutality. Deníky měly úmyslně hrát na strunu čtenářských citů i tím, že deportace uprchlíků z Kosova přirovnávaly k deportacím Židů za 2. světové války. Zatímco jugoslávský prezident Milošević byl soustavně démonizován, NATO všechny zkoumané články prezentovaly coby spasitele, zachránce a odpověď na všechny problémy. Autorky se podivují, že navzdory předpokladu, že démonizace nepřítele bude vyhovovat NATO, aby si naklonilo veřejné mínění na svou stranu, zkoumané listy ochotně přistupovaly na alianční argumentaci, aniž by se pokoušely nahlédnout za její pozadí. „Zdá se, že deníky usilovaly, aby si čtenáři osvojili polarizovaný obraz, v němž by hrál Milošević roli tyрана a NATO hrdiny. Každopádně vytvářely černobílé zpravodajství prosté jakékoli kritické reflexe a znalosti balkánského kontextu.“¹¹⁹

Démonizace Miloševiče byla zřejmě ve válce v Kosovu použita jako základní instrument k morální diskvalifikaci protivníka. Přesně podle van Dijkova schématu, kde „*my* (NATO) bojujeme s *nimi* (Milošević a Srbové). V rámci tohoto obrazu pak byla UČK (Kosovská osvobozená armáda) prezentována jako skutečný bojovník za svobodu, jelikož se jednalo o „nepřítele našeho nepřítele“.¹²⁰

Blagojevičová hovoří o otevřeném rasismu, který se podle jejího názoru v západních médiích objevoval nejvýrazněji v souvislosti s přehnanou pozorností, jíž věnovala osudu tří amerických vojáků zadržených jugoslávskou armádou¹²¹

Na rasismus v západních médiích v souvislosti se zprávami z kosovského bojiště upozorňuje rovněž Hammond. Někteří britští novináři popisovali Albánce způsobem, který mohl ve čtenářích vyvolávat dojem, že se jedná o jim blízkou etnickou skupinu. Hammond kritizuje to, že obrázek blondatých, modrookých Albánců versus snědých Srbů nejenže není fakticky správný (existuje mnoho blondatých Srbů a snědých Albánců), ale je také rasistický v tom ohledu, že dělí svět na odlišné rasové skupiny odvozené od zvnějšku jim připisovaných fyzických charakteristik.¹²² Válka v Kosovu pak byla podle Hammonda na Západě často prezentována ze dvou perspektiv: 1, Kosovo bylo zpodobňováno jako pre-moderní konflikt mezi dvěma odvěkými etnickými nepřáteli; 2, konflikt byl politicky vykreslován coby výsledek záměrné politiky, často přirovnávané k holocaustu nebo apartheidu, kde Srbové byli zastánci zaostalých, rasistických postojů. „Nacistický“ výklad měl v mediálním pokrytí

¹¹⁹ Tamtéž, s. 254-255.

¹²⁰ Tamtéž, s. 245.

¹²¹ Srov. BLAGOJEVIČ, Marina. *War in Kosovo: A Victory for the Media?* In: Bieber, Florian; Daskalovski, Židas (eds.). *Understanding the War in Kosovo*. London: Frank Cass Publishers, 2003, s. 181.

¹²² Srov. HAMMOND, Philip. Reporting „Humanitarian“ Warfare: propaganda, moralism and NATO's Kosovo war. In: *Journalism Studies*, 2000, vol. 1, no. 3, s. 380.

tendenci převažovat, čímž poskytoval zkreslující obraz. Všechny britské listy líčily Srby jako fašisty, dopouštějící se v Kosovu genocidy.¹²³

Jak ukázala řada analýz, činěných po skončení bojů, byly údaje o skutečných ztrátách mezi civilním obyvatelstvem značně odlišné od obrazu, jenž po dobu bojů vytvářela média na Západě. MccGwire uvádí, že podle údajů NATO způsobil konflikt, probíhající v roce 1998, smrt více než 1500 kosovských Albánců, zatímco UČK zabila za stejnou dobu o něco větší počet Srbů. „Proto jsme tedy začali v roce 1999 válku, v níž přišlo o život dalších 2000 Srbů, z toho 1500 civilistů, a nepřímo to způsobilo smrt dokonce ještě většího počtu Albánců?“ pokládá autor řečnickou otázku.¹²⁴

Seib připomíná, že v případě válečných událostí je třeba značné opatrnosti v přejímání vládních údajů o obětech nepřítele. „V roce 1999 NATO tvrdilo, že Srbové usmrtili 10 000 kosovských Albánců. O rok později Mezinárodní tribunál pro válečné zločiny uvedl, že obětí bylo 3000.“¹²⁵ OSN ani žádná členská země NATO nikdy formálně neobvinily Srby z páchání genocidy. Přesto se jednotliví politici a funkcionáři NATO v obecnější rovině o podobná tvrzení pokoušeli ve snaze ospravedlnit válku před veřejností. Seib varuje, že „žurnalisté by měli zbystřit, kdykoli se ‚genocida‘ stane součástí vládní válečné litanie, obzvláště, když se jí dopouštějí politici, kteří se současně snaží vyhýbat standardním právními procedurám v rámci OSN. Tvrzení, že se děje genocida, patří k účinnému způsobu, jak získat souhlas pro politiku, která by na ní pravděpodobně měla reagovat. Žurnalisté by měli čelit vládním činitelům, kteří mohou užívat ‚genocidu‘ coby politicky vhodnou sémantickou lest.“¹²⁶

¹²³ Tamtéž, s. 381.

¹²⁴ Srov. MCCGWIRE, Michael. Why did We Bomb Beograd? In: *International Affairs*, 2000, vol. 76, no. 1, s. 12.

¹²⁵ SEIB, Philip. *The Global Journalist. News and Conscience in a World of Conflict*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2002, s. 96-97.

¹²⁶ Tamtéž, s. 97.

2.4 The Guardian a Mladá fronta Dnes

2.4.1 The Guardian – historie listu

Jak je uvedeno na webových stránkách deníku The Guardian, byl list založen roku 1821 pod původním názvem The Manchester Guardian. Zakladatelem byl John Edward Taylor. Jednalo se o noviny s liberálním zaměřením. Významným šéfredaktorem byl C. P. Scott, který vedl noviny až do roku 1872, tedy rovných 57 let. Jeho osobní krédo, že „komentáře jsou svobodné, ale fakta musí být posvátná, a že hlas odpůrce nemá menší právo být vyslechnut než hlas přítele,“ je dodnes připomínáno jako určitý vzor pro práci novinářů z Guardianu.¹²⁷

V roce 1907 C. P. Scott list od Taylorových dědiců odkoupil. Po něm noviny řídili synové John Russell Scott a Edward Taylor Scott, až roku 1932 přešlo vlastnictví listu na Scott Trust, kde si ovšem členové Scottovy rodiny podrželi až do roku 1984 rozhodovací práva. V poválečných letech list hospodářsky poněkud upadal, na rozdíl od řady svých konkurentů si ovšem dál udržoval svoji úroveň seriózních novin. Během Suezské krize, která vypukla v roce 1956, Manchester Guardian vládu za její intervenční politiku ostře kritizoval, čímž se odlišil od zbytku britského tisku. V roce 1959 došlo k vypuštění slova Manchester z názvu listu, aby tak byla zdůrazněna vzrůstající důležitost celonárodních a mezinárodních otázek v obsahu novin.

Protože se během 60. let finanční situace Guardianu dál zhoršovala, uvažovalo vedení trustu dokonce o spojení s listem The Times. Proti fúzi se ovšem ohradil tehdejší šéfredaktor Guardianu Alastair Hetherington, který trval na zachování nezávislosti novin. Roku 1976 se redakce novin přestěhovala do Londýna. List také přistoupil k vylepšení svojí přílohy Guardian Weekly, když se po obsahové stránce inspiroval zahraničními vzory jako Le Monde a Washington Post. Provedené změny přispěly k tomu, že se hospodářská situace Guardianu zkonsolidovala.

Aféra se zveřejněnými plány, jež se týkaly britských nukleárních zbraní, vedla roku 1983 k obvinění Guardianu z vyzrazení státního tajemství. Novinářka listu Sarah Tisdallová byla odsouzena k 6 měsícům vězení za to, že odmítla soudu sdělit zdroj svých informací. List si během politicky bouřlivé atmosféry v 70. a 80. letech 20. století dále upevnil pozici obhájce

¹²⁷ Krédo pochází ze Scottova slavného eseje A Hundred Years, který se časem stal určitým manifestem liberální žurnalistiky. Dostupné z WWW: <http://www.guardian.co.uk/sustainability/cp-scott-centenary-essay>

sociálních práv občanů a neoficiálního hlasu levice. K tomu přispěl i postoj listu během stávkový horníků v letech 1984-1985. List navíc poskytl prostor debatám o budoucím směřování labouristické strany.

Nástup nového deníku Independent v roce 1986, který obsadil střed, zatímco Guardian se držel nalevo a listy The Times a Telegraph na pravém okraji politického spektra, značně zkomplikoval situaci na trhu a vedl k cenové válce. Ačkoliv Guardian udržoval stálou cenu za výtisk, na rozdíl od Timesů, které na počátku 90. let výrazně zlevnily, podařilo se jim udržovat zájem čtenářů. Má se za jisté, že právě Guardian významně přispěl k pádu konzervativního kabinetu roku 1997, a to díky řadě investigativních článků, odhalujících skandály pravicových politiků jako Jonathan Aitken nebo Neil Hamilton. V letech 1997 a 1998 byla také Guardianu udělena prestižní cena Noviny roku.

Na konci roku 2005 prodělaly noviny zatím poslední podstatnou změnu, když přešly na nový formát Berliner, čímž se staly prvním britským celobarevným národním listem a prvním deníkem tohoto formátu v Británii.¹²⁸

2.4.2 Guardian v kontextu britského mediálního prostředí

Jak uvádí Sparks, 69% všech deníků ve Velké Británii vychází v Londýně. Dominantní postavení na trhu má pak skupina celonárodních deníků. Novinový trh lze rozdělit do tří skupin: 1, trh prestižního tisku, kam náleží pět listů (The Times, the Daily Telegraph, the Guardian, the Independent a the Daily Express) 2, trh středu, kde existují dva listy (the Daily Mail a the Daily Express) 3, trh populárního tisku, kam spadají tři listy (the Sun, the Daily Mirror, the Star). Podle Sparkse lze tržní prostředí denního tisku v Británii charakterizovat jako hospodářskou soutěž za podmínek oligopolu, což je stav, kdy několik společností dosahuje zisku na úkor jak dalších firem, tak zákazníka. Vstup dalšího subjektu na trh je krajně obtížný a stávající mediální podnikatelé si vzájemně konkurují nikoli pomocí cen, ale prostřednictvím diferenciací nabízených mediálních obsahů. „Právě ona určitá notorická stranická podjatost britského tisku, která ostře kontrastuje se situací ve vysílacích médiích, je dílčím projevem procesu diferenciací mediálního produktu.“¹²⁹

Schlesinger podotýká, že ona mimořádná koncentrace se netýká pouze vlastnických struktur mediálních společností, ale také jejich sídel. Prakticky všechny celonárodní listy tak

¹²⁸ Historiografické údaje byly čerpány z internetových stránek deníku The Guardian, sekce historie. Dostupné z WWW: <http://www.guardian.co.uk/gnm-archive/2002/jun/06/1>

¹²⁹ Srov. SPARKS, Colin. *The Press*. In: STOKES, Jane; READING, Anna. (eds.). *The Media in Britain. Current Debates and Developments*. New York: Palgrave, 1999, s. 42-49.

vycházejí v Londýně. Jedná se o skupiny News International Ruperta Murdocha (The Sun, The Times), Barclay Brothers holding (the Telegraph Group), the Daily Mail and General Trust (noviny Mail a Metro), Northern and Shell (noviny Express a The Star), Trinity Mirror (noviny Mirror a The Record), Independent News and Media (noviny Independent) a Guardian Media Group (The Guardian a The Observer).

Oproti minulému stavu lze pozorovat menší důležitost tradičního dělení listů podle formátů, kdy velký formát dříve vždy představoval seriózní tisk a menší tabloidy zase populární. V nedávné minulosti ale The Times, The Scotsman a The Independent přešly na formát tabloidu a The Guardian zase začal vycházet ve formátu Berliner. V současné době tak ze seriózního tisku setrvává u velkého formátu pouze Daily Telegraph a Financial Times. Vedle změn ve velikosti novin Schlesinger dále upozorňuje na nové tendence, jež se objevily v souvislosti s nástupem zdarma rozdávaných deníků (Metro), kdy hlavně mladá generace Britů začala chápat denní tisk jako něco, co lze získat bez placení. Tradičním listům tak ubyla jedna velká skupina potenciálních zákazníků, což je jeden z důvodů stále klesajících zisků.¹³⁰

V únoru 2010 patřila Guardianu na trhu britských deníků celkově 10. příčka s 284 514 prodaných výtisků (v porovnání se stavem před rokem listu klesl náklad o 13%). Hůře se drží už jen list Independent se 183 547 výtisků.¹³¹

2.4.3 Guardian – profilace listu

Podle vyhlášení, přístupného na webových stránkách Guardianu, se i dnes mají novináři, pracující v rámci skupiny Guardian Media Group (GMA), plně vlastněné Scott Trustem, řídit ideály C. P. Scotta, legendárního šéfredaktora Manchester Guardian. List by tak měl zůstat věrný liberální orientaci, přičemž, jak zde stojí psáno, „univerzální definice liberalismu neexistuje.“ Níže se pak upřesňuje, že „Scott Trust po novinářích nepožaduje, aby se drželi úzce vymezeného okruhu politických názorů, ale měli by si být vědomi hlavních cílů a tradic Scott Trustu. Současně bychom měli umožňovat pluralitu názorů, v dobré víře, že různorodost je pro demokratický proces vyjednávání přínosem. Noviny by měly podporovat menšinové názory, stejně jako argumenty většiny, a měly by povzbuzovat různost názorů.“¹³²

Navzdory proklamovaným liberálním záměrům je Guardian dnes vnímán jako levicový deník. Tuto „levicovost“ je ovšem třeba chápat spíše jako oddanost pokrokovým tradicím a

¹³⁰ Srov. SCHLESINGER, Philip. Is There a Crisis in British Journalism? In: Media Culture Society, 2006, 28, s. 300.

¹³¹ Zdroj: ABC. Dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/media/table/2010/mar/12/abcs-dailies-february-2010>

¹³² Blíže viz WWW: <http://www.guardian.co.uk/sustainability/scott-trust-liz-forgan>

myšlenkám. Po změnách, jakými prošla v 90. letech minulého století labouristická strana pod vedením Tonyho Blaira, se tato strana ostatně stala ideově přijatelnou dokonce i pro listy vlastněné Rupertem Murdochem. I díky jeho podpoře se pak Blair mohl stát roku 1997 premiérem Británie. McNair si proto klade otázku, „co je vlastně dnes ‚levice‘, pomineme-li elitářské a doktrinářské frakce. Nepochybně neexistuje žádná masa, na níž by závisel levicově orientovaný tisk (tedy levicověji než v dnešní době vystupuje Guardian). Legitimní levici – Labouristické straně a odborům – v současné době velmi dobře slouží noviny velkého formátu, bulvární listy a periodika.“¹³³

Vedle oddanosti liberálním principům (v onom výše zmíněném „pružném“ slova smyslu) se v redakčním prohlášení z roku 2009 zdůrazňuje odhodlání dále budovat svoji pozici coby uznávaného lídra v problematice otázek sociální spravedlnosti a ochrany životního prostředí. Za tím účelem chce list zajišťovat co nejúplnější zpravodajství týkající se změn klimatu, zhoršování životního prostředí a sociální nerovnosti. Společnost dále deklaruje, že ve svých redakčních a tiskařských prostorech bude používat přístroje a postupy, které nezatíží životní prostředí a budou zdrojem minimálních emisí skleníkových plynů.¹³⁴

2.4.4 Mladá fronta Dnes – historie listu

Deník vznikl bezprostředně po 2. světové válce jako iniciativa mladých českých literátů a žurnalistů, toužících nalézt pro vyjadřování svých idejí vlastní platformu. V květnu 1945 tedy přebrali redakční prostory bývalého protektorátního listu Der Neue Tag v Panské ulici v Praze a začali vydávat nový deník pod názvem Mladá fronta. Významnými členy redakce tehdy byli například Jan Grossmann a Sergej Machonin. Funkci šéfredaktora vykonával Jaromír Hořec. Po únoru 1948 plnil list úkoly v rámci Československého svazu mládeže, od roku 1970 pak byl oficiálním orgánem Socialistického svazu mládeže (SSM). Jako takový byl určen hlavně mladé generaci čtenářů, denním nákladem okolo 320 000 výtisků se řadil na čtvrté místo za Rudé právo, Zemědělské noviny a Práci.

Po politických změnách v listopadu 1989 byl deník, nacházející se v majetku SSM, respektive státu zprivatizován vlastními redaktory za právně značně problematických okolností. 1. září 1990 se objevilo první číslo nového deníku Mladá fronta Dnes, vydávané za tím účelem redaktory zřízenou společností MaF. 11. prosince 1991 se MaF propojila s francouzskou Socpresse, členem skupiny Hersant, čímž vznikla nová akciová společnost

¹³³ Srov. MCNAIR, Brian. *Sociologie žurnalistiky*. Praha: Portál, 2004, s. 110-111.

¹³⁴ Blíže viz WWW: <http://www.guardian.co.uk/sustainability/gnm-vision-manifesto>

MaFra. Socpresse postupně navyšovala svůj vlastnický podíl, až nabyla majoritu. V roce 1994 pak MaFru koupil nový vlastník, Rheinisch-Bergische Druckerei und Verlagsgesellschaft GmbH. Německý majitel ovládá Mladou frontu dodnes.¹³⁵

2.4.5 Mladá fronta Dnes v kontextu českého mediálního prostředí

Současné mediální prostředí v České republice silně ovlivnila bezprecedentní transformace zdejšího mediálního systému, k níž došlo po roce 1989 v souvislosti s přechodem od státem řízeného hospodářství k liberálně-tržnímu modelu. Předrevoluční média, dosud podléhající státní kontrole, získala náhle svobodu slova a názoru. Státní deregulace se týkala jednak vysílacích médií, která přešla na duální systém veřejnoprávních a soukromých médií, dále tisku, který ovšem díky tomu, že nebyl pod drobnohledem státu jako rozhlas a televize, se mnohdy vydal cestou tzv. spontánní privatizace.¹³⁶ Dalším signifikantním znakem té doby byl mohutný nástup zahraničního kapitálu, který pomohl vyřešit modernizaci technologicky silně zastaralých redakcí českých deníků i provozů tiskáren. Odvrácenou stranou této pomoci byl prakticky úplný přechod českých tiskových médií do zahraničních rukou. Benda uvádí, že zahraniční vydavatelství, které byly na rozdíl od českého prostředí v roce 1989 plně zkonsolidované, disponovaly patřičným finančním i technickým zázemím, postupně navýšily svůj původně menšinový podíl v českých tiskových médiích, čímž je fakticky ovládly. „Výše popsaná specifická, již nikdy neopakovaná situace bezprostředně po revolučních zvratech spolu s určitými ekonomickými předpoklady způsobila, že ve všech zemích tzv. středovýchodní Evropy s výjimkou Slovinska dnes vlastnictví periodického tisku dominují zahraniční, zejména západoevropská vydavatelství. V protikladu k tomu je většina periodického tisku ve velkých státech západní Evropy (SRN, Francie) ve vlastnictví domácích, národních vlastníků.“¹³⁷

Všechny procesy, jimž byl český tisk během transformace po roce 1989 nucen projít, pak Benda v souhrnu rozděluje do dvou hlavních tendencí: 1, politické (spojované s ději jako desovětizace, demokratizace, pluralizace, privatizace a marketizace) 2, technologické (digitalizace, telematizace a globalizace).¹³⁸

¹³⁵ Historiografická fakta byla čerpána od Vildové. Blíže viz VILDOVÁ, Marta. O privatizaci deníku Mladá fronta. Dostupné z WWW: <http://www.blisty.cz/art/23779.html>

¹³⁶ Srov. BENDA, Josef. *Vlastnictví periodického tisku v České republice v letech 1989-2006*. Praha: Karolinum, 2007, s. 62-63.

¹³⁷ Tamtéž, s. 65.

¹³⁸ Tamtéž, s. 76.

O charakteristiku současného českého mediálního systému se pokusili Jiráček a Trampota, přičemž upozornili, že získání detailnějšího pohledu na českou mediální scénu zatím brání nedostatek příslušných odborných studií, které by vývoj po roce 1989 patřičně popsaly. Podle těchto autorů byl v minulosti přerován vývoj, který český mediální prostor historicky i ideově propojoval s adekvátními systémy v sousedních zemích. Zatímco tedy Německo (aspoň jeho západní část) a Rakousko mohly víceméně nerušeně pokračovat v rozvíjení tradičně zakotvené mediální scény, česká média se v průběhu 20. století ocitla pod vlivem sovětské teorie žurnalistiky a státem uplatňované cenzury. Spíše než modelu severo-středoevropskému se tak české prostředí blížilo modelu středomořskému, popřípadě zemím procházejícím transformací od diktatury k demokracii.¹³⁹ Další vývoj po revoluci roku 1989 způsobil, že dnešní česká média se zase blíží modelu demokraticko-korporativistickému, s tím, že lze konstatovat jisté rozdíly. Například stranický paralelismus, ve smyslu určité provázanosti mediálního systému s politickými stranickými strukturami, se v českém prostředí prakticky neprojevuje.¹⁴⁰ Zatímco pro česká vysílací média je typický interní pluralismus, v případě českého tisku nelze nejspíš hovořit o externím pluralismu.¹⁴¹ Ve srovnání se situací v zemích jako Francie, Německo a zemích Skandinávie není postavení české profesní organizace, Syndikátu novinářů, tak silné.¹⁴²

Vlastnická struktura celonárodních českých deníků odpovídá obecnému trendu globalizace a koncentrace vlastnictví. Z celkem devíti těchto deníků má sedm zahraničního vlastníka, což představuje podíl na trhu přesahující 85%. Na českém trhu celostátních deníků působí následující mediální skupiny: Ringer (Blesk, Sport), Rheinisch-Bergische Verlagsgesellschaft mbH (Mladá fronta Dnes, Lidové Noviny), Borgis, a.s. (Právo), Handelsblatt-Dow Jones Investments B.V. (Hospodářské noviny), Futura, a.s. (Haló Noviny), Vltava-Labe-Press, a.s. (Šíp) a společnost Erika (Aha!).¹⁴³

Oproti stavu v roce 2006, popisovaném Bendou v práci o vlastnictví českého periodického tisku, kdy existovalo devět celostátních listů, šest plnoformátových deníků, z toho tři seriózní (Mladá fronta Dnes, Právo, Lidové noviny) a tři bulvární (Blesk, Šíp, Aha!), vychází

¹³⁹ Jiráček a Trampota vycházejí z typologie mediálních systémů podle Hallina a Manciniho. Blíže viz stať O vztahu médií a politiky v komparativní perspektivě Jiráčka a Trampoty. In: HALLIN, Daniel C.; MANCINI, Paolo. *Systémy médií v postmoderním světě. Tři modely médií a politiky*. Praha: Portál, 2008, s. 15-21.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 19.

¹⁴¹ Hallin a Mancini interní pluralitu definují jako „pluralitu dosaženou v rámci jednotlivého mediálního produktu nebo organizace“, a externí pluralitu jako „pluralitu na úrovni mediálního systému jakožto celku prostřednictvím spektra mediálních produktů a mediálních organizací, které odrážejí názory odlišných skupin nebo směrů ve společnosti.“ Tamtéž, s. 57.

¹⁴² Srov. stať O vztahu médií a politiky v komparativní perspektivě od Jiráčka a Trampoty, tamtéž, s. 21.

¹⁴³ Srov. BENDA, Josef. *Vlastnictví periodického tisku v České republice v letech 1989-2006*. Praha: Karolinum, 2007, s. 126-132.

v současnosti Šíp už jen ve formě časopisu. O ostatní celostátních listech zůstává i nadále v platnosti Bendovo hodnocení, že jsou buď monotematicky zaměřené (Sport na sportovní informace, Hospodářské noviny na finanční a hospodářské) nebo působí spíše jako propagandistický orgán určité strany (Haló Noviny propagující politiku KSČM).¹⁴⁴

Podle ověřovaného nákladu periodického tisku patří Mladé frontě Dnes na trhu českých celostátních deníků druhá pozice s denním průměrem 291 416 výtisků. Pozici jedničky si udržuje bulvární Blesk s denním průměrným nákladem 500 544 výtisků (údaje za leden 2010).¹⁴⁵

2.4.6 Mladá fronta Dnes – profilace listu

Internetové stránky provozované Mladou frontou Dnes obsahují charakteristiku, že se jedná o „vlajkovou loď“ mediální skupiny MAFRA, protože jde o nejčtenější seriózní deník s více než 1,1. miliony čtenářů. „Cílem listu je podávat pravdivý a plnohodnotný obraz o světě, ve kterém žijí. Součástí tohoto obrazu musí být aktuální a kvalitní zpravodajství, stejně jako užitečné servisní informace či oddechové čtení ve specializovaných přílohách.“¹⁴⁶ V pasáži věnované případným inzerentům se zase uvádí, že „deník cílí na skupinu čtenářů patřících k aktivní a dobře situované části populace.“¹⁴⁷

Podle Bendy je deník středo-pravicově orientován a usiluje o pozici nejlépe informovaného českého listu, který ovšem často publikuje témata blízká bulváru nebo aspoň infotainmentu.¹⁴⁸ Jiráček a Trampota pak list ze všeobecných titulů hodnotí jako nejvíce napravo (spolu s Lidovými novinami), přičemž vycházejí především z přiznané politické preference jeho čtenářů.¹⁴⁹

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 126.

¹⁴⁵ Zdroj: ABC ČR. Dostupné z: <http://mam.ihned.cz/c1-42758990-overovany-naklad-periodickeho-tisku-leden-2010>

¹⁴⁶ Srov. WWW: http://www.mafra.cz/cs/default.asp?y=mafra_all\cs_o-spolecnosti_portret-spolecnosti.htm

¹⁴⁷ Srov. WWW: http://www.mafra.cz/cs/default.asp?y=mafra_all\cs_produkty-a-sluzby_mlada-fronta-dnes.htm

¹⁴⁸ Srov. BENDA, Josef. *Vlastnictví periodického tisku v České republice v letech 1989-2006*. Praha: Karolinum, 2007, s. 133.

¹⁴⁹ Blíže viz JIRÁK, Jan; TRAMPOTA, Tomáš. O vztahu médií a politiky v komparativní perspektivě. In: HALLIN, Daniel C.; MANCINI, Paolo. *Systémy médií v postmoderním světě. Tři modely médií a politiky*. Praha: Portál, 2008, s. 18.

2.5. Kvantitativní obsahová analýza – představení výzkumné metody

Obsahová analýza je tradičním nástrojem, jakým vědci popisují sociální procesy ve společnosti. Metodologicky se inspirovala postupy užívanými již dříve v přírodních vědách. Také ona tudíž předpokládá, že realitu lze objektivně poznat na základě empiricky získaných dat, která se dále statistickými způsoby vyhodnotí.

První užití obsahové analýzy lze vysledovat v období druhé světové války, kdy tuto metodu v její primitivní podobě užívali Spojenci k analýze pořadů německého rozhlasu, aby tak určili pravděpodobnou dislokaci nepřátelských vojenských jednotek v Evropě. Zhruba ve stejné době se metody začalo užívat k určování autorství historických dokumentů. V poválečném období obsahová analýza sloužila ke studiu propagandy, vyskytující se v tisku a rozhlasovém vysílání. V roce 1952 pak vyšla důležitá práce Bernarda Berelsona *Content Analysis in Commucation Research*, která tuto metodu potvrdila jako základní vědecký nástroj v oblasti výzkumu médií.¹⁵⁰

Výrazným rysem kvantitativní obsahové analýzy je podle Scherera vysoká míra strukturovanosti a z toho vyvěrající možnost pozdější ověřitelnosti. Každý krok rozboru musí být předem jasně definován. Metoda umožňuje zpracovat velké množství textů. Výsledky se pak dají jednoduše a přehledně prezentovat pomocí číselných výstupů, tabulek a grafů.¹⁵¹ Kerlinger vidí výhody metody v tom, že je systematická (výběr vzorků musí být podřízen přísným pravidlům, kdy každá jednotka musí mít rovnou šanci být zahrnuta do analýzy), objektivní (osobní názory a postoje výzkumníka by neměly mít vliv na výsledky analýzy. Za podmínky dodržení stejných postupů by měl i další výzkumník dojít ke stejným závěrům) a kvantitativní (cílem obsahové analýzy je přesná reprezentace vlastního jádra sdělení. Kvantifikace výzkumníkovi významným způsobem napomáhá k dosažení přesnosti, umožňuje sumarizovat a stručně vyjádřit obdržená data, a konečně poskytuje další statistické nástroje, jež lze využít k interpretaci a analýze výsledků).¹⁵²

Cílem obsahové analýzy je empirické potvrzení nebo vyvrácení předem formulovaných teoretických představ. „Logika kvantitativního výzkumu je deduktivní. Na začátku je problém existující buď v teorii nebo sociální realitě. Tento problém je přeložen do hypotéz. Ty jsou

¹⁵⁰ Srov. WIMMER, Roger D; DOMINICK, Joseph R. *Mass Media Research. An Introduction*. London: Wadsworth Publishing Company, 1997, s. 111.

¹⁵¹ Srov. SCHERER, Helmut. Úvod do metody obsahové analýzy. In: SCHULZ, Winfried; SCHERER, Helmut; HAGEN, Lutz; REIFOVÁ, Irena; KONČELÍK, Jakub. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum, 2004, s. 29-30.

¹⁵² Citováno podle Wimmera a Dominicka. Srov. WIMMER, Roger D; DOMINICK, Joseph R. *Mass Media Research. An Introduction*. London: Wadsworth Publishing Company, 1997, s. 112-113.

základem pro výběr proměnných. Sebraná data jsou použita pro testování hypotéz a výstupem kvantitativního výzkumu je soubor přijatých nebo zamítnutých hypotéz.¹⁵³

Wimmer a Dominick určili jednotlivé kroky obsahové analýzy takto:

- 1, formulace výzkumné otázky nebo hypotéz
- 2, definice zkoumaného souboru
- 3, výběr odpovídajících vzorků ze souboru
- 4, výběr a definice jednotek analýzy
- 5, sestavení kategorií obsahu, jež se budou hodnotit
- 6, stanovení systému kvantifikace
- 7, trénink kodérů a zhotovení pilotní studie
- 8, kódování obsahu na základě přijatých definic
- 9, analýza sebraných dat
10. interpretace a prezentace výsledků

Autoři upozorňují, že popsání kroků není nutno dodržovat v daném pořadí, ale že především počáteční fáze je možno vzájemně kombinovat.¹⁵⁴ Klíčovými pojmy obsahové analýzy jsou reliabilita a validita. Za předpokladu, že veškeré analyzované obsahy jsou zpracovány shodným způsobem, který byl dopředu jasně definován, bude možné kdykoliv v budoucnu - za dodržení původních postupů na stejném materiálu - výzkum zopakovat, přičemž by se bez ohledu na osobu výzkumníka mělo dospět k totožným výsledkům. Intersubjektivita je ústředním principem obsahové analýzy, podmínkou její reliability. Validita výzkumu je zase dodržena, pokud výzkumná metoda měří skutečně ty jevy, jež máme v úmyslu.¹⁵⁵

Kvantitativní obsahová analýza má kromě výhod také řadu omezení. Kritici se rekrutují především z tábora vyznavačů alternativního paradigmatu. Mezi hlavní výhrady patří vlastní princip ztotožňování výsledků obsahové analýzy s analyzovaným textem, které jsou ovšem samy pouhou konstrukcí, složenou na základě více či méně subjektivně definovaných

¹⁵³ Srov. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006, s. 287.

¹⁵⁴ Srov. WIMMER, Roger D; DOMINICK, Joseph R. *Mass Media Research. An Introduction*. London: Wadsworth Publishing Company, 1997, s. 116.

¹⁵⁵ Srov. SCHERER, Helmut. Úvod do metody obsahové analýzy. In: SCHULZ, Winfried; SCHERER, Helmut; HAGEN, Lutz; REIFOVÁ, Irena; KONČELÍK, Jakub. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum, 2004, s. 34.

kategorií. Prakticky je tak často výsledkem výzkumu zcela nový text, který se může lišit podle osoby výzkumníka a coby interpretace originálu se mnohdy dokonce míjí se způsobem čtení, který by použil běžný příjemce mediálního sdělení. Slabinou obsahové analýzy je paradoxně i její nejsilnější zbraň, to je kvantifikace zjevných prvků přítomných v analyzovaném obsahu. Kritici celkem oprávněně varují, že v mediálním textu je často to, co bylo zamlčeno či různě potlačeno, stejně důležité, jako to, co je zmíněno a zdůrazněno. Obsahová analýza také většinou dostatečně nezohledňuje sociální a kulturní kontext, v jakém se mediální sdělení vyskytuje.¹⁵⁶ Jednostranným důrazem na explicitně vyjádřené jevy tak může být přehlédnuta celá jedna oblast v textu implicitně obsažených významů, která může být jak značně obsáhlá, tak významná, například už proto, že ukazuje na prvky ideologie přítomné v textu. Vzhledem k neschopnosti vyrovnat se s určitým okruhem problémů, se proto v pozdějším období vedle kvantitativně založeného druhu výzkumu ustavil nový typ bádání – výzkum kvalitativní.

Na rozdíl od obsahové analýzy, jejíž struktura je přesně dána a po čas výzkumu úzkostlivě dodržována, kvalitativní výzkum tvoří v podstatě soubor několika celkem volně definovaných metod, které mají ale společné silné zaujetí pro význam přítomný v textu. Hendl přirovnává práci kvalitativního výzkumníka k činnosti detektiva. Na počátku výzkumu nestojí žádná výchozí definice, výzkumník dokonce ani nemusí mít o zkoumaném problému nějakou přesnou představu. Jasnější kontury tak výzkum dostává až během samotného procesu zkoumání. Podle dílčích výsledků se výzkumník rozhoduje o dalším průběhu výzkumu, jaké aspekty hodlá blíže objasnit, a co naopak považuje za méně důležité. Znakem kvalitativního výzkumu je tak velká variabilita celého procesu. Výstupem kvalitativního výzkumu nejsou číselná data, ale většinou podrobný zápis průběhu celého výzkumu. Popis výzkumu i samotná jeho výsledná interpretace tak silně závisí na osobě výzkumníka. Silná subjektivita je tak důležitým znakem tohoto druhu výzkumu. Na jeho konci může být definována teorie, která by zobecnila zjištěné jevy.¹⁵⁷

Ačkoliv se může zdát, že subjektivita, principiálně přítomná v kvalitativním typu výzkumu, musí být skutečností, jež tuto metodu diskvalifikuje pro mediální rozbory, opak je pravdou. Její důležitost naopak v posledním čase stoupá, kvalitativní analýza je mnohdy užívána také v kombinaci s obsahovou analýzou. Na rozdíl od ní totiž umožňuje hlubší vhled do struktury mediálního obsahu, když zahrnuje spíše menší počet, ale o to důkladněji zkoumaných textů.

¹⁵⁶ Blíže viz MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 1999, s. 309-310.

¹⁵⁷ Blíže viz HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 49-55.

3 Praktická část

3.1 Výchozí předpoklady

Cílem výzkumu bylo ověřit, zda kritika, která se po konci války v Kosovu vzedmula na stránkách odborného tisku ze strany některých sociálních vědců, má v případech seriózních deníků své opodstatnění, potažmo určit, do jaké míry se dnešní tisková média skutečně řídí pravidly objektivního zpravodajství. Východiskem byl normativní předpoklad, že média by měla lpět na principech žurnalistické objektivity v každém případě, tedy i ve zpravodajství týkajícím se popisu válečných událostí. To platí zvláště tehdy, kdy se jedná o občanskou válku, kde podíl viny na rozpoutání konfliktu je sporný a násilí na civilním obyvatelstvu se obvykle dopouštějí obě strany. Metodou výzkumu byla kvantitativní obsahová analýza.

Pozornost se zaměřila na dva seriózní deníky – britský Guardian a českou Mladou frontu Dnes. Výběr listů ovlivnila skutečnost, že Velká Británie byla vedle USA hlavním iniciátorem vojenského zásahu NATO proti Jugoslávii. Deník Guardian byl konkrétně vybrán z toho důvodu, že je tradičním podpůrcem labouristické strany, jejíž předseda, Tony Blair, byl ve funkci britského premiéra rozhodným zastáncem silového řešení konfliktu. Guardian znamenal zajímavý problém i vzhledem k jeho minulosti listu se značně antimilitaristickým vystupováním (viz jeho kritiku politiky Velké Británie za Suezské krize) a bylo tedy podnětné sledovat, zda si i během války v Kosovu uchová tento přístup. Deník Mladá fronta Dnes pak patří k nejčtenějším titulům v České republice a jako takový měl potenciál oslovit ve sledovaném období značnou část veřejnosti. Přestože Guardian je obecně charakterizován jako levicový a Mladá fronta Dnes jako pravicový list, při dodržování principů novinářské etiky by se jejich rozdílné ideové chápání světa do podoby zpravodajství zásadně promítat nemělo.

Druhým cílem výzkumu mělo být srovnání, jak se lišilo zpravodajství v českém deníku od obrazu konfliktu ve vyhodnocovaném britském listu. Výchozím teoretickým předpokladem přitom bylo, že v českém prostředí, nevtaženém do rozhodovacích procesů v NATO a nezátíženém odpovědností za vyřešení konfliktu, navíc kulturně a geograficky mnohem bližším jižním Slovanům, bude celkový obraz Srbů ve srovnání s britským prostředím poněkud méně nepříznivý. O zpravodajství v britském listu se naopak předpokládalo, že bude ovlivněno vlasteneckými pocity a že se jeho referenční rámec bude do značné míry odehrávat

ve formátu My versus Oni. Guardian by se tak měl spíše soustředit na zprávy o vlastních jednotkách, které by byly zároveň zmiňovány především v pozitivních souvislostech, zatímco o protivníku by mělo být referováno spíše negativním způsobem. V širším kontextu, kdy se vnímání strany identifikované jako My přenáší rovněž na blízkého spojence, existoval předpoklad, že tuto bližší stranu Británii jinak celkem odtažitého regionu budou představovat Albánci, zatímco Srbové budou automaticky zahrnuti do pojmu Oni. Vzhledem k sympatiím Guardianu k britské labouristické straně, která v době války v Kosovu tvořila vládní kabinet a jejíž předseda vystupoval jako jeden z nejhlasitějších obhájců útoku na Jugoslávii, se mělo za to, že zásah NATO bude celkově hodnocen spíše jako oprávněný.

3.2 Formulace hypotéz

Na základě výše uvedených výchozích předpokladů byly formulovány následující hypotézy:

H1: Guardian při informování o zásahu NATO proti Jugoslávii pohlíží na konflikt hlavně optikou vlastní strany; ve zpravodajství převažují informace o bojových operacích britských jednotek nad zmínkami o akcích ostatních států NATO. Celková oprávněnost zásahu NATO vůči Jugoslávii není zásadním způsobem zpochybňována

H2: Srbové jsou v Guardianu líčeni převážně jako původci násilí na Albáncích, zmínky o ztrátech na životech srbských civilistů jsou minimální. Albánci jsou naopak nejčastěji uváděni coby oběti srbského násilí; zmínek o násilí UČK na civilním obyvatelstvu je nepatrně. O druhé svazové republice, Černé Hoře, tento list informuje ve srovnání se Srbskem málo nebo vůbec

H3: Zpravodajství v Mladé frontě Dnes popisuje bojové operace NATO převážně jako oprávněné; prezentace stran v konfliktu není zásadním způsobem odlišná od Guardianu

H4: Vzhledem k historickým vazbám (myšlenka slovanské vzájemnosti, sympatie Jugoslávčů k Pražskému jaru v roce 1968) je ale celkový obraz Srbů v Mladé frontě Dnes méně negativní, než ve vyhodnocovaném britském deníku

3.3 Operacionalizace výzkumu

Výzkum se dále ubíral způsobem doporučeným Wimmerem a Dominickem, tedy byl definován zkoumaný soubor, proběhl výběr a definice analyzovaných jednotek, určeny kategorie, jež měly být vyhodnoceny, a ustaven kvantifikační systém.

Jako základní jednotka analýzy byl stanoven článek, definovaný jako: „zpravodajský článek se zmínkou o válce v Kosovu, který pojednává o útocích NATO proti Jugoslávii ve sledovaném období nebo se týká bojů vedených v daném teritoriu, tamního srbského a albánského obyvatelstva, popřípadě kosovských uprchlíků“.

K vyhledávání článků u obou deníkových titulů byla užita databáze Factiva z nabídky internetových zdrojů knihovny FSV UK. Sledované období bylo stanoveno od 24. března 1999 do 11. června 1999. Oproti původnímu úmyslu, uvedenému v tezi magisterské práce, bylo tedy vyhodnocované období prodlouženo o jeden den, aby mohly být zaznamenány i zprávy popisující poslední den války.

Výběrový soubor byl v databázi identifikován pomocí klíčových slov, která zněla: „Kosovo War“, „Serbs“, „Albanians“ u Guardianu a „Válka v Kosovu“, „Srbové“, „Albánci“ pro list Mladá fronta Dnes. Ze vzniklého souboru článků byly následně výzkumníkem odstraněny všechny texty nezpravodajského charakteru, tj. veškeré redakční komentáře, analýzy a názory, stejně jako dopisy od čtenářů. Po této redukci činil soubor textů za sledované období 273 článků v případě Guardianu, u Mladé fronty Dnes pak 70 článků. Přes poměrně vysoký počet takto získaných článků se výzkumník rozhodl upustit od původního záměru, jak byl formulován v tezi, a v zájmu získání přesnějšího obrazu zpravodajského pokrytí sledované události neredukovat počet textů. Celkový počet analyzovaných obsahů z obou deníků tedy činil 343 článků.

V další fázi výzkumu proběhlo sestavení kódovací knihy (stanoveny kategorie analýzy). Analytické kategorie byly navrženy tak, aby umožňovaly posuzování dosahované objektivity v rámci zpravodajství zkoumaných listů v souladu s formulovanými hypotézami. K posouzení míry zastoupení jednotlivých nepřátelských stran ve zpravodajství dotyčných deníků byla například zavedena kategorie „hlasů“, která byla definována jako „v článku citované přímé řeči označené uvozovkami a vybavené jménem mluvčího“. V kategorii srbských a albánských „hlasů“ byl rovněž sledován jejich vztah k jugoslávské vládě. Cílem bylo zjistit, zda se ve zpravodajství poskytuje přibližně shodný prostor vládě loajálním i opozičním názorům. Zvláštní kategorie pak sledovaly, jak je v rámci zpravodajství referováno o protestním hnutí,

jež se projevovalo nejen v samotném Srbsku, ale i v řadě členských zemí NATO, popřípadě v dalších státech stojících mimo konflikt. Velká pozornost byla věnována šetření způsobu, jakým dotyčné listy informovaly o civilních obětech leteckých útoků NATO a obětech etnického násilí.

3.4 Popis kategorií¹⁵⁸

P1 – médium

Označení analyzovaného listu

P2 – datum

Označení roku, měsíce a dne

P3 – titulek článku

Doslovný záznam titulku novinového článku umožňující jeho identifikaci

P4 – hlavní téma článku

Kategorie určuje, jakému problému se článek především věnuje

P5 – zdůrazněné aspekty akcí NATO

Kategorie určuje, jaké aspekty útoku Aliance proti Jugoslávii článek nejvíce zdůrazňuje

P6 – zmínka o britských jednotkách

Kategorie sleduje, zda článek zmiňuje účast britských jednotek v boji proti Jugoslávii

P7 – zmínka o jiných jednotkách NATO

Kategorie sleduje, zda článek zmiňuje účast jednotek jiných než britských jednotek Aliance v boji proti Jugoslávii

P8 – zmínka o alianci NATO jako celku

Kategorie sleduje, zda článek zmiňuje zapojení NATO jako celé organizace v boji proti Jugoslávii

P9 – zmínka obětí při útoku NATO na straně civilního obyvatelstva

Kategorie sleduje, zda článek obsahuje zmínku o obětech v řadách civilního obyvatelstva po náletech NATO a pokud ano, k jakému etniku patřily

P10 – Srbové jako původci násilí na civilistech

Kategorie sleduje, zda článek zmiňuje projevy násilí na civilním obyvatelstvu ze strany Srbů a kterého etnika se toto násilí případně týká

¹⁵⁸ Kompletní podoba kvantifikačního systému včetně Kódovací knihy je obsažena v příloze této práce

P11 – Albánci jako původci násilí na civilistech

Kategorie sleduje, zda článek zmiňuje projevy násilí na civilním obyvatelstvu ze strany Albánců a kterého etnika se toto násilí případně týká

P12 – zmínka hlasu bojujících stran

Kategorie sleduje, jakým zástupcům nepřátelených stran (hlasům) se v článku dává prostor. „Hlas“ je definován jako v článku uvedená přímá řeč, označená uvozovkami a vlastním jménem mluvčího

P13 – uplatněné srbské hlasy

Kategorie sleduje, jakým druhům názorů ze srbského tábora se v článku dává prostor. Názory jsou totožné se srbskými „hlasy“ v kategorii č. 12

P14 – uplatněné albánské hlasy

Kategorie sleduje, jakým druhům názorů z albánského tábora se v článku dává prostor. Názory jsou totožné s albánskými „hlasy“ v kategorii č. 12

P15 – zmínka slovanské vzájemnosti

Kategorie sleduje, zda článek obsahuje zmínku o vzájemnosti mezi Srby a jinými slovanskými národy

P16 – námět lidsky jímavého příběhu

Kategorie sleduje, zda článek obsahuje lidsky jímavý příběh a jakého etnika se případně týká

P17 – protiválečné protesty obyvatelstva v Srbsku

Kategorie zjišťuje, zda článek obsahuje zmínku protiválečných protestů obyvatelstva v Srbsku a proti komu jsou případně namířeny

P18 – protiválečné protesty obyvatelstva v zemích NATO

Kategorie zjišťuje, zda článek obsahuje zmínku protiválečných protestů obyvatelstva ve členských zemích NATO a proti komu jsou případně namířeny

P19 – protiválečné protesty obyvatelstva v nezúčastněných zemích

Kategorie zjišťuje, zda článek obsahuje zmínku protiválečných protestů obyvatelstva v zemích přímo nezapojených v konfliktu a proti komu jsou případně namířeny

P20 – zmínka Miloševičovy odpovědnosti za konflikt

Kategorie sleduje, zda článek obsahuje zmínku o přímé Miloševičovy odpovědnosti za rozpoutání a vedení války v Kosovu či páchaní etnického násilí

P21 – zmínka jugoslávských teritorií

Kategorie zjišťuje, jaká jugoslávská teritoria jsou v článku zmiňována

P22 – celkový počet slov v článku

Kategorie vyjadřuje kolik má článek celkově slov

Samotnému kódování předcházela ještě ověřovací fáze, kdy výzkumník testoval správnost navržených kategorií na výběrovém souboru. Po dílčích změnách v systému proměnných, aby lépe vyhovovaly jevům obsaženým v analyzovaných textech, pak již bylo možno přistoupit k vlastnímu kódování, které provedla jedna osoba, tj. autor tohoto textu (výzkumník).

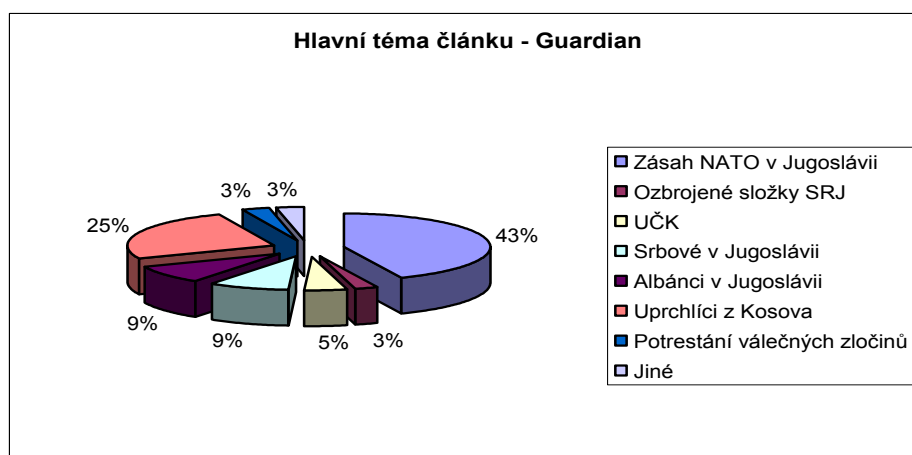
3.5 Analýza výsledků a jejich interpretace¹⁵⁹

Vyhodnocovala se všechna data z článků shromážděných výše specifikovaným způsobem v období od 24. března do 11. června 1999. Celkově se jednalo o 343 článků se zpravodajským obsahem, z toho podíl Guardianu činil 273 a Mladé fronty Dnes 70 článků.

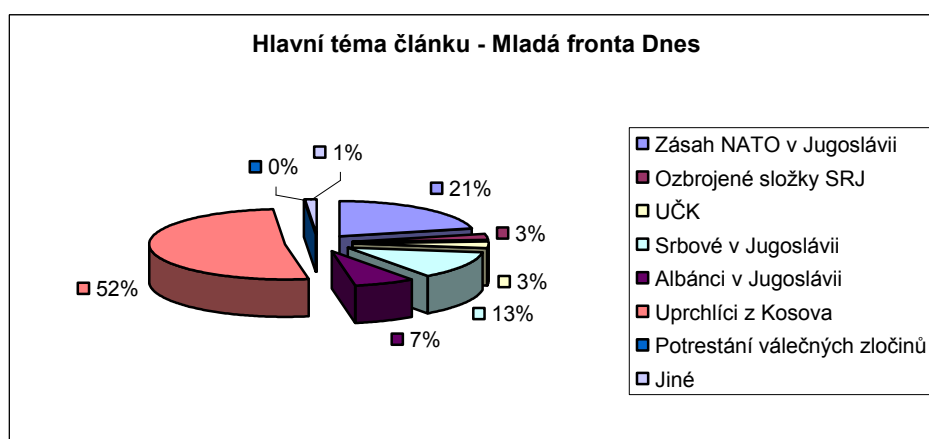
Ke zjištění, jaká témata jsou v souvislosti s válkou v Kosovu nejfrekventovanější, sloužila kategorie „Hlavní téma článku“. Z výsledku jasně vyplynulo, že za vyhodnocované období Guardian věnoval vůbec nejvíce pozornosti vlastnímu zásahu NATO v Jugoslávii; tématu se týkala necelá polovina článků. Druhým nejfrekventovanějším tématem pak byla problematika kosovských běženců, o nichž pojednávala plná čtvrtina zpráv.

Hlavní téma článku	Guardian		Mladá fronta Dnes		Celkem	
	Zmínky	Procenta	Zmínky	Procenta		
NATO	119	43,6%	15	21,40%	134	39,10%
Ozbrojené síly SRJ	7	2,60%	2	2,90%	9	2,60%
UČK	13	4,80%	2	2,90%	15	4,40%
Srbové v SRJ	24	8,80%	9	12,90%	33	9,60%
Albánci v SRJ	24	8,80%	5	7,10%	29	8,50%
Uprchlíci z Kosova	69	25,30%	36	51,40%	105	30,60%
Trest za váleč. zločiny	9	3,30%	0	0%	9	2,60%
Jiné	8	2,90%	1	1,40%	9	2,60%
Celkem	273	100%	70	100%	343	100%

¹⁵⁹ Pozn. Sběr a analýza údajů probíhala v prostředí programu SPSS. V textu byly uplatněny grafické výstupy zhotovené v programu Excel, které přímo vycházejí z numerických výsledků SPSS. Příslušné tabulky jsou součástí příloh.

Kupodivu vůbec nejmenší podíl tvořily články o vlastním nepříteli NATO v konfliktu, tedy jugoslávských ozbrojených silách (3%). Informace o Kosovské osvobozené armádě (UČK) nad nimi převažovaly jen mírně (5%). Problematika jugoslávských Srbů a Albánců byla ve zpravodajství Guardianu zastoupena rovným dílem (9% v případě obou etnik).

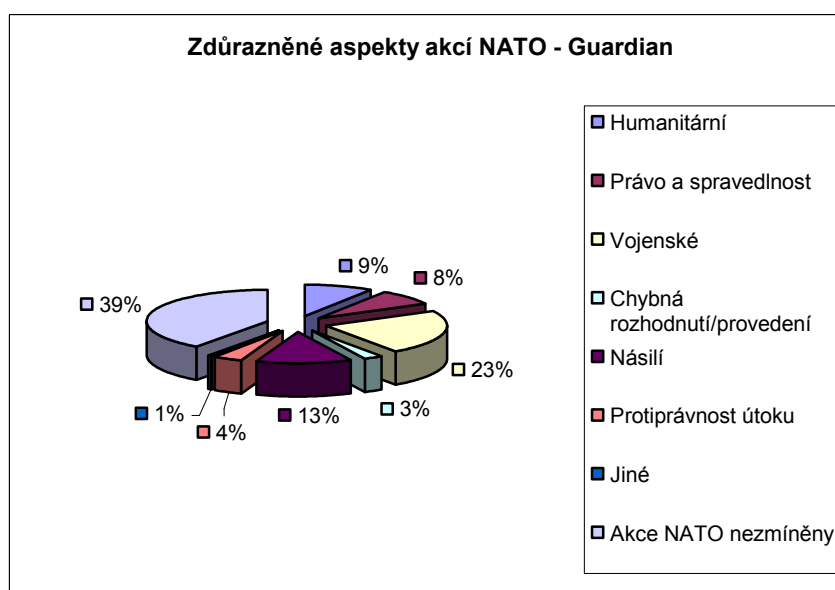

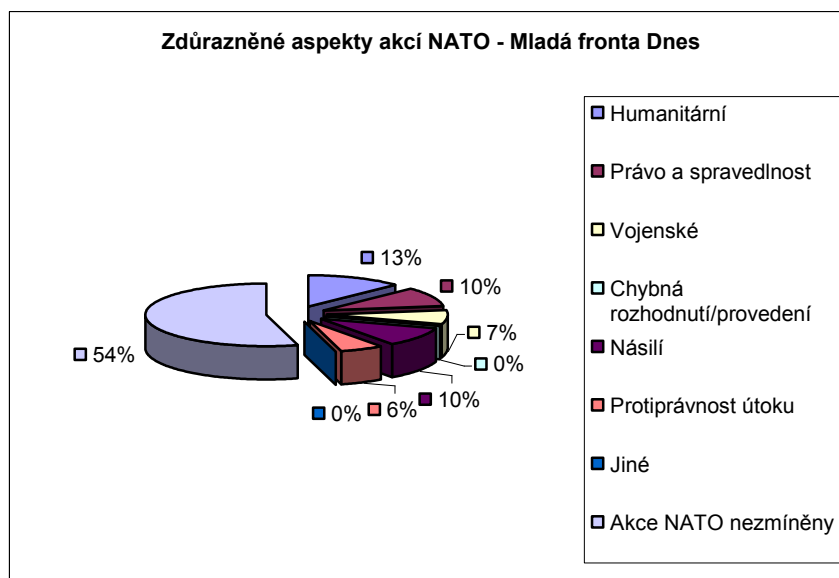
Deník Mladá fronta Dnes (dále jen MfD) se nejvíce zabýval problémem kosovských uprchlíků, kde články na toto téma měly nadpoloviční podíl (52%). Druhým nejčastějším tématem byl vlastní ozbrojený zásah vojsk NATO (21%). Na rozdíl od Guardianu bylo více článků věnováno problematice Srbů v Jugoslávii (13% v MfD oproti 9% v Guardianu). Z výsledků rovněž vyplývá, že jugoslávským Srbům byla ve zpravodajství MfD věnována poněkud vyšší pozornost než Albáncům.

Zjištění, jaké konkrétní aspekty jsou v článcích obou deníků v souvislosti s útokem NATO na Jugoslávii nejvíce akcentovány, sloužila kategorie „Zdůrazněné aspekty útoku NATO“.

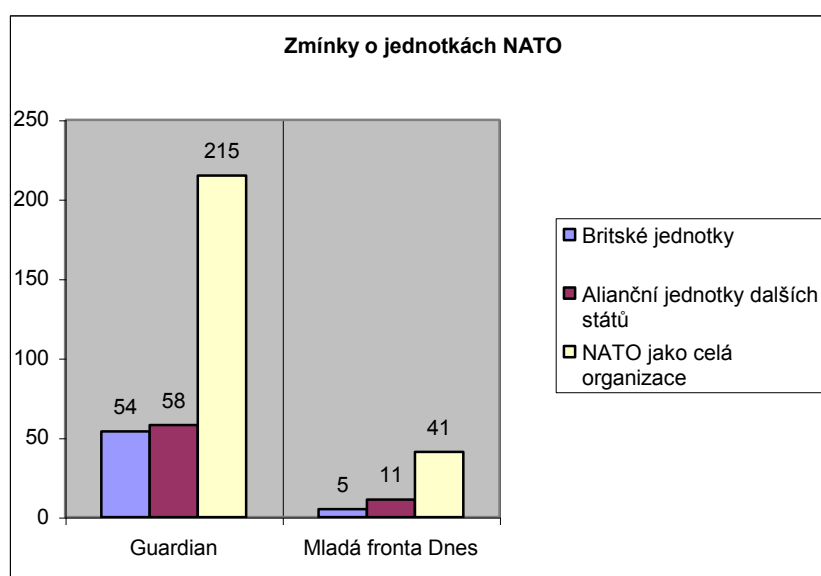
Zdůrazněné aspekty akcí NATO	Guardian		Mladá fronta Dnes		Celkem	
	Zmínky	Procenta	Zmínky	Procenta		
Humanitární	25	9,20%	9	12,90%	34	9,90%
Prosazování práva a spravedlnosti	22	8,10%	7	10,00%	29	8,50%
Vojenské	63	23,10%	5	7,10%	68	19,80%
Chybná rozhodnutí/provedení	7	2,60%	0	0%	7	2,00%
Násilí	35	12,80%	7	10,00%	42	12,20%
Protiprávnost	10	3,70%	4	5,70%	14	4,10%
Jiné	2	0,70%	0	0%	2	0,60%
Článek se akcím NATO nevěnuje	109	39,90%	38	54,30%	147	42,90%
Celkem	273	100%	70	100,00%	343	100%

Ze získaných výsledků vyplynulo, že ve zprávách Guardianu o činnosti NATO převažovaly vojenské aspekty (23%). Z analýzy dále vyplývá, že tento list věnoval značnou pozornost násilí, jež akce NATO provázelo (13%). Zhruba stejným dílem (asi 9%) byly ve zpravodajství zastoupeny texty, které operace NATO proti Jugoslávii dávaly hlavně do souvislosti s humanitárními důvody nebo je prezentovaly jako prosazování práva a spravedlnosti do válkou zmítaného regionu. Jen velmi malá část článků problematizovala samotný zásah NATO proti Jugoslávii jako sporný ve smyslu mezinárodního práva (4%) nebo informovala o chybách, kterých se Aliance v boji dopustila (3%). Takřka 40% článků v Guardianu se v souvislosti s válkou v Kosovu primárně zaměřovalo na jiná témata než aktivity NATO.

Ve zpravodajství MfD se samotnému útoku NATO věnovala necelá polovina článků. Z toho největší segment tvořily zmínky upozorňující na humanitární rozměr útoku (13%). Shodný podíl vykazovaly články dávající akce NATO do souvislosti s prosazováním práva a spravedlnosti ve válkou zmítané zemi (10% zmínek) a násilím, které alianční akce doprovázelo (10%). Spornost útoku z hlediska mezinárodního práva tvořila 6% zmínek.

Vzhledem k vytýčeným hypotézám se výzkum zaměřoval na zjišťování frekvence zmínek o bojových jednotkách jednotlivých zemí i NATO jako celé organizace. Za tím účelem byly ustaveny tři kategorie: kategorie britských jednotek, kategorie jednotek dalších aliančních

zemí a nakonec kategorie sledující, jak byla v článcích zmiňována bojová aktivita Aliance jako celku.

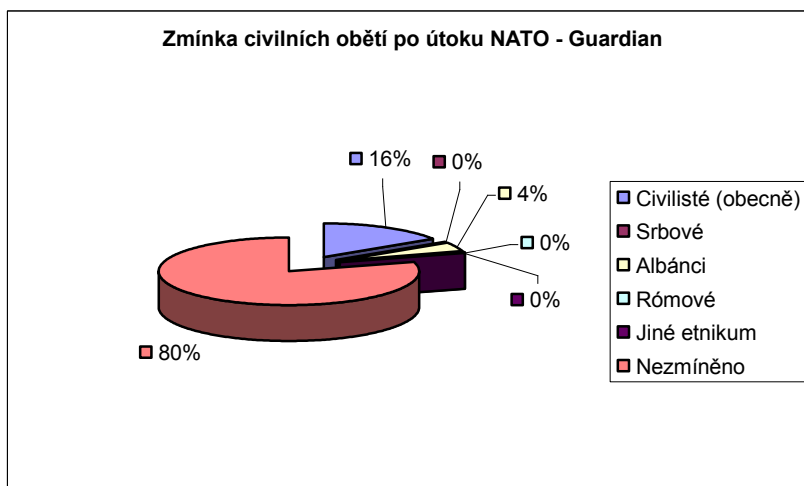
Z obdržných výsledků vyplynulo, že ve zpravodajství Guardianu byly vojenské operace proti Jugoslávii prezentovány nejčastěji ve smyslu aktivit NATO jako celku (215 zmínek). Vedle toho tvořily zmínky o nasazení vojenských jednotek jednotlivých aliančních členů (s výjimkou Británie) druhý nejvyšší počet (58 zmínek). Ve srovnání s předchozí kategorií to však bylo daleko méně. Ještě o něco řídkěji pak byly ve zpravodajství Guardianu zmiňovány vojenské jednotky Velké Británie (54 zmínek).

Ve zpravodajství MfD byl důraz na prezentaci bojových operací v Jugoslávii jako záležitosti celé organizace rovněž nejvyšší (41 zmínek). Počet zmínek o vojácích konkrétních aliančních zemí byl opět nižší (11 případů); vůbec nejnižší byl pak celkem logicky počet zmínek o britských vojácích (5 zmínek).

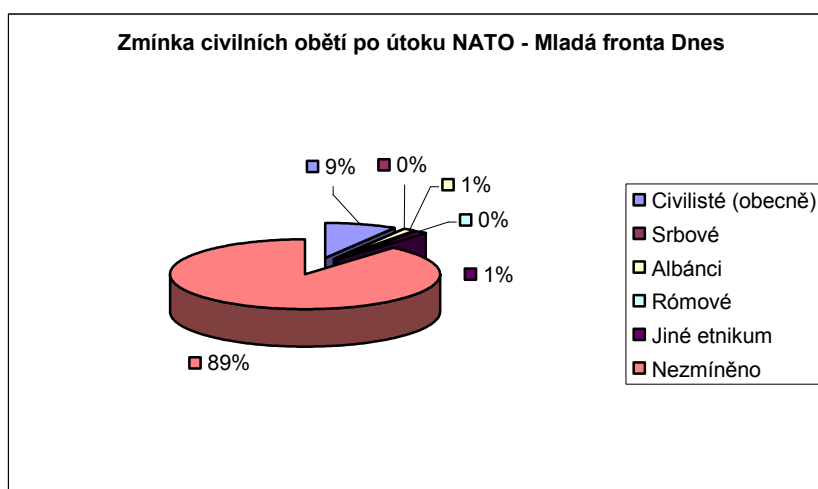
V souvislosti s dopady leteckých útoků NATO bylo dále zjišťováno, jak je ve zpravodajství hodnocených listů referováno o případných obětech z řad jugoslávských civilistů. V této souvislosti bylo rovněž zkoumáno, jak jsou tyto případné oběti zastoupeny podle etnické příslušnosti.

	Guardian		Mladá fronta Dnes		Celkem	
	Zmínky	Procenta	Zmínky	Procenta		
Civilní oběti při útoku NATO						
Civilisté	43	15,80%	6	8,60%	49	14,3%
Srbové	0	0,00%	0	0%	0	0,00%
Albánci	12	4,40%	1	1,40%	13	3,80%
Rómové	1	0,40%	0	0%	1	0,30%
jiné etnikum	0	0%	1	1,40%	1	0,30%
Nezmíněno	217	79,50%	62	88,60%	279	81,30%
Celkem	273	100%	70	100,00%	343	100%

V deníku Guardian tak největší podíl tvořily zmínky o obětech z řad civilistů v obecném slova smyslu. Oběti mezi civilisty byly zmíněny v 16% z celkového počtu článků. Druhou nejobsáhlejší skupinou tvořily zmínky o obětech po náletech NATO z řad Albánců (4% zmínek). V případě zpravodajství MfD tvořily největší skupinu rovněž oběti vyjádřené obecně jako „civilisté“ (9%). Jednou byli za oběti náletů NATO explicitně označeni Albánci, jednou příslušníci jiného etnika. Žádná ze zmíněných obětí leteckých náletů NATO nebyla ve zprávách MfD označena jako Srb. Takřka v 90% článků nebyly civilní oběti náletů NATO zmíněny vůbec.

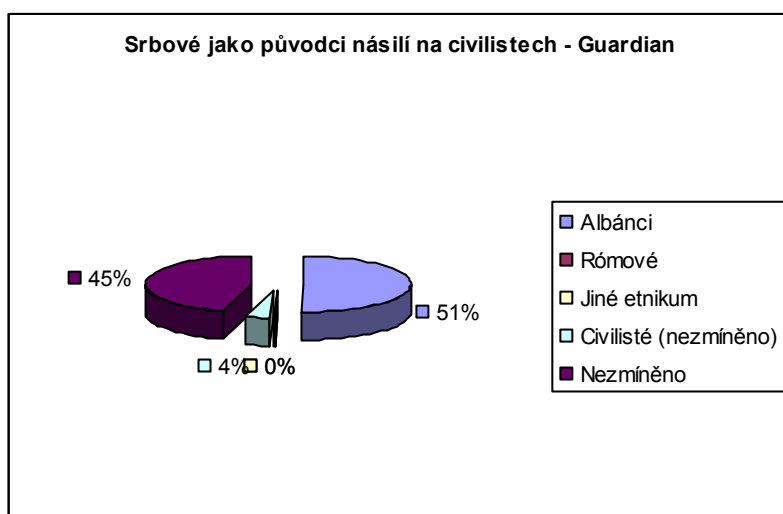
Ve zpravodajství Guardianu nebyla ani jedna oběť po útocích NATO ztotožněna se Srbem. Pouze jednom případě byl ve zpravodajství za oběť náletů označen Róm. Velká většina článků v Guardianu (80%) případné oběti po útocích NATO z řad jugoslávských civilistů nezmiňovala vůbec.

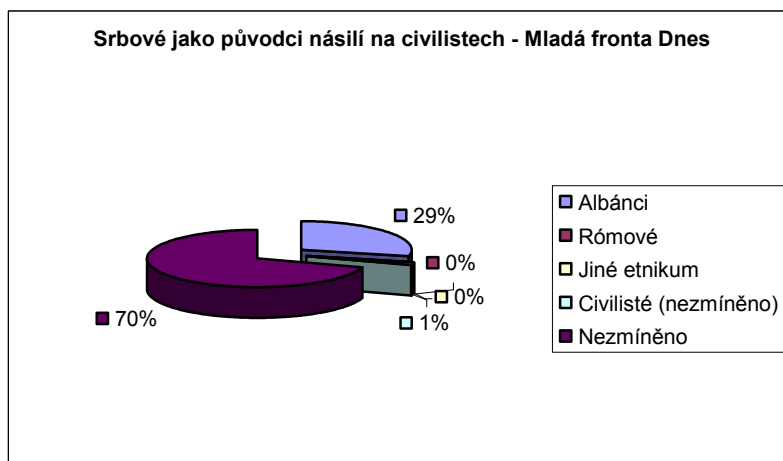
Ze zjištěných údajů lze vyvozovat, že oba deníky prezentovaly alianční nálety na Jugoslávii způsobem, který spíše odpoutával pozornost veřejnosti od následků, které to mělo na civilní obyvatelstvo, než aby je problematizoval. Případné zmínky o obětech mezi obyvatelstvem zcela opomíjely Srby, ač lze mít za to, že mohli tvořit většinu obětí. Jejich možná prezentace pod neutrálním označením „civilní oběti“, tak byla analogií pojmu „collateral damage“, užívaného Aliancí.

Jaké bylo zastoupení zmínek o násilí páchaném na civilním obyvatelstvu Srby v celkovém počtu všech článků o kosovském konfliktu, bylo zjišťováno v kategorii „Srbové jako původci násilí na civilistech“. Z výsledků vyplývá, že v Guardianu polovina všech článků zmiňovala Srby jako pachatele násilí na Albáncích. Jednou byli Srbové zmíněni jako původci násilí na jiném než albánském etniku a v několika případech byli Srbové zase označeni za viníky násilí na civilním obyvatelstvu obecně. Zbývající necelá polovina všech článků žádnou zmínku o podílu Srbů na etnickém násilí v Kosovu neobsahovala. Pokud se tedy v Guardianu zmínky o srbském násilí vůči civilistům vyskytly, udávaly, že bylo namířeno takřka výhradně proti Albáncům.

Srbové jako původci násilí na civilistech	Guardian		Mladá fronta Dnes		Celkem	
	Zmínky	Procenta	Zmínky	Procenta		
Albánci	137	50,20%	20	28,60%	157	45,80%
Rómové	0	0%	0	0%	0	0%
Jiné etnikum	1	0,40%	0	0%	1	0,30%
Civilní obyvatelstvo (obecně)	11	4,00%	1	1,40%	12	3,50%
Nezmíněno	124	45,40%	49	70,00%	173	50,40%
Celkem	273	100%	70	100,00%	343	100%

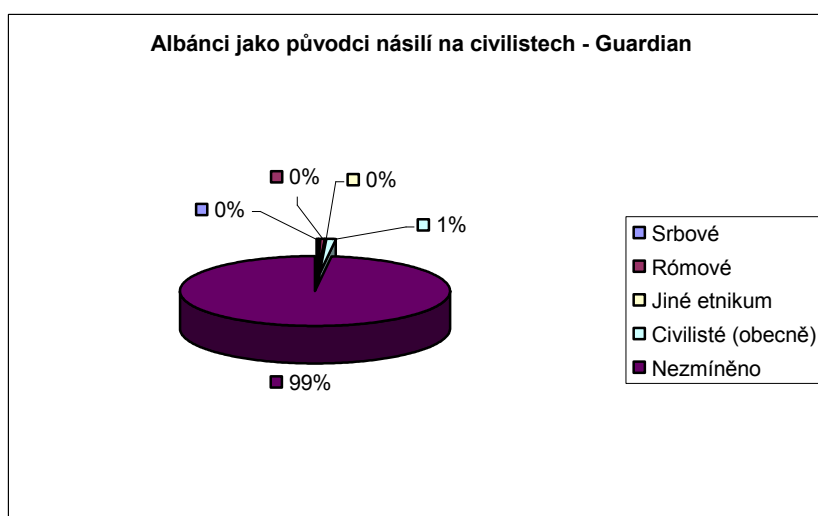

Ve zpravodajství MfD je zmínka o násilí páchaném na Albáncích ze strany Srbů ve více než čtvrtině článků. V jednom případě se měli Srbové dopustit násilí na civilistech obecně. Násilí Srbů na jiném než albánském etniku není přímo zmíněno. Většina článků (70%) pak Srby nedává do přímé souvislosti s násilím na civilním obyvatelstvu vůbec. Ve srovnání s Guardianem je zmínka o srbských násilnostech sice mnohem méně, celkový dojem Srbů jako jasných pachatelů etnického násilí v Kosovu to ovšem nijak zásadně neoslabuje.

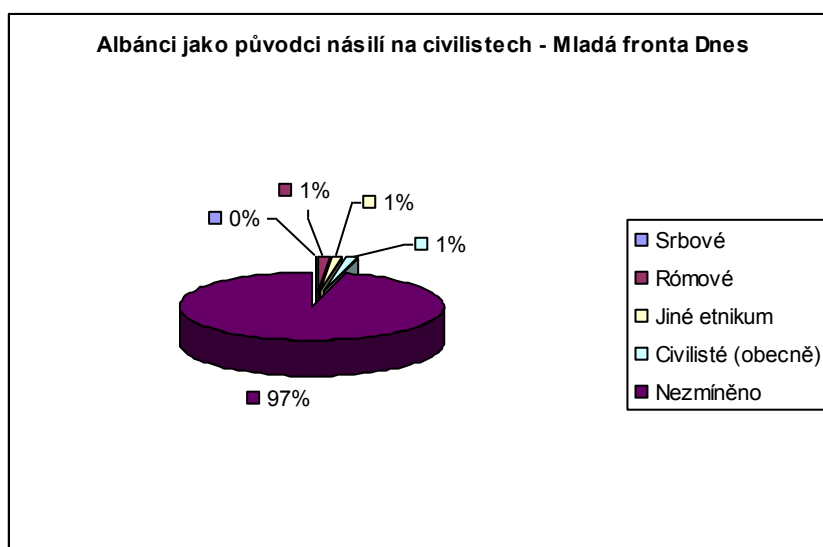

Další kategorie nazvaná „Albánci jako původci násilí na civilním obyvatelstvu“ zkoumala četnost výskytu zmínek o etnicky definovaném násilí na jugoslávských civilistech ze strany Albánců.

Albánci jako původci násilí na civilistech	Guardian		Mladá fronta Dnes		Celkem	
	Zmínky	Procenta	Zmínky	Procenta		
Srbové	1	0,40%	0	0%	1	0,30%
Rómové	1	0,40%	1	1,40%	2	0,60%
Jiné etnikum	0	0%	1	1,40%	1	0,30%
Civilní obyvatelstvo (obecně)	3	1,10%	1	1,40%	4	1,20%
Nezmíněno	268	98,20%	67	95,70%	335	97,70%
Celkem	273	100%	70	100,00%	343	100%

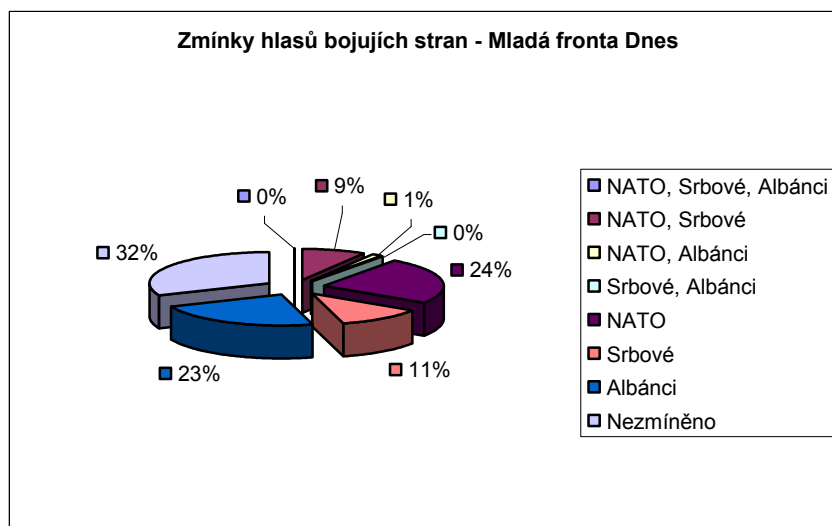
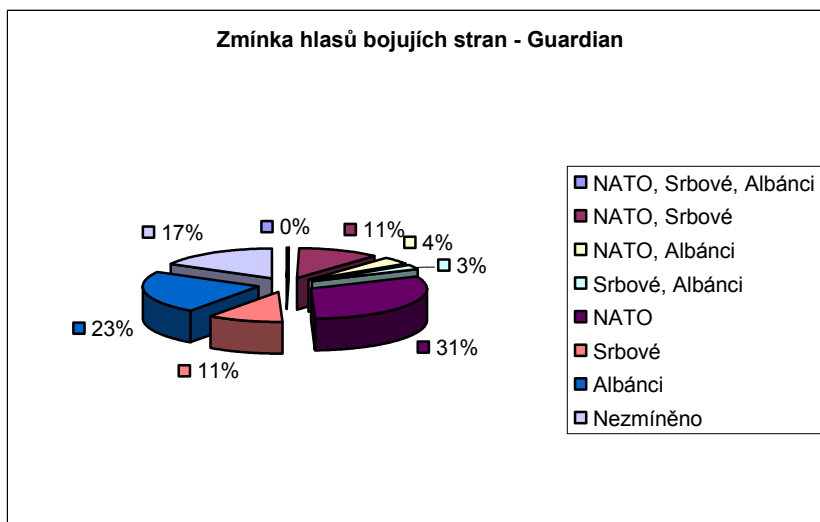
Zde bylo možno konstatovat, že zmínek o násilí páchaném na jugoslávském civilním obyvatelstvu Albánci bylo naprosté minimum. V Guardianu byli jednou za oběti albánského násilí určeni Srbové, jednou Rómové a ve třech případech to bylo civilní obyvatelstvo obecně. Prakticky 99% všech článků v Guardianu vůbec nedávalo Albánce do spojitosti s pácháním násilí na civilistech. Rovněž MfD neuváděla prakticky žádné informace o případném albánském násilí na civilních osobách. Takové zprávy se vyskytly pouze tři. Zbývajících zhruba 96% článků nedávalo Albánce do žádné souvislosti s etnickým násilím v Kosovu. Zprávy tak mohly vytvářet černobílý obraz, kde Albánci byli vždy jen oběťmi srbského násilí.

Kategorie „Hlasy bojujících stran“ byla věnována zjišťování, jak média po formální stránce dodržují požadavek objektivitu ve smyslu spravedlivého zastoupení stran účastných v události.

„Hlasy“ bojujících stran	Guardian		Mladá fronta Dnes		Celkem	
	Zmínky	Procenta	Zmínky	Procenta		
NATO, Srbové, Albánci	1	0,40%	0	0,00%	1	0,30%
NATO, Srbové	31	11,40%	6	8,60%	37	10,80%
NATO, Albánci	11	4,00%	1	1,40%	12	3,50%
Srbové, Albánci	7	2,60%	0	0,00%	7	2,00%
NATO	85	31,10%	17	24,30%	102	29,70%
Srbové	29	10,6%	8	11,40%	37	10,80%
Albánci	63	23,10%	16	22,90%	79	23,00%
Hlasy nezmíněny	46	16,80%	22	31,40%	68	19,80%
Celkem	273	100%	70	100%	343	100%

Podle získaných výsledků ve zpravodajství Guardianu nejčastěji zaznívala stanoviska zástupců NATO (31%) a Albánců (23%). Pokud měla být zmíněna stanoviska dvou táborů současně, nejčastěji se tak dělo v případě představitelů NATO a zástupců Srbů (11% článků). Články prezentující názory pouze jednoho tábora tak výrazně převažovaly nad těmi, kde byla čtenáři poskytnuta možnost seznámit se najednou s argumenty více stran. Stanoviska Srbů samotných pak byla ve srovnání s ostatními nepřátelskými skupinami zastoupena nejméně.

Ve zpravodajství MfD byl podíl hlasů zástupců jednotlivých stran obdobný. Rovněž zde měly největší zastoupení hlasy NATO (24 %) a Albánců (23%). Podíl samotných Srbů byl naproti tomu poloviční (11%). Pokud měla současně zaznít stanoviska dvou táborů, dělo se

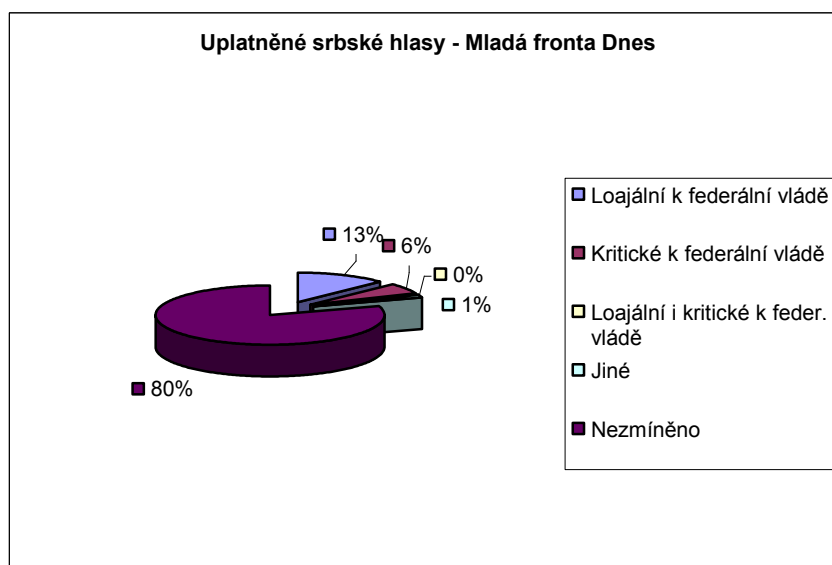
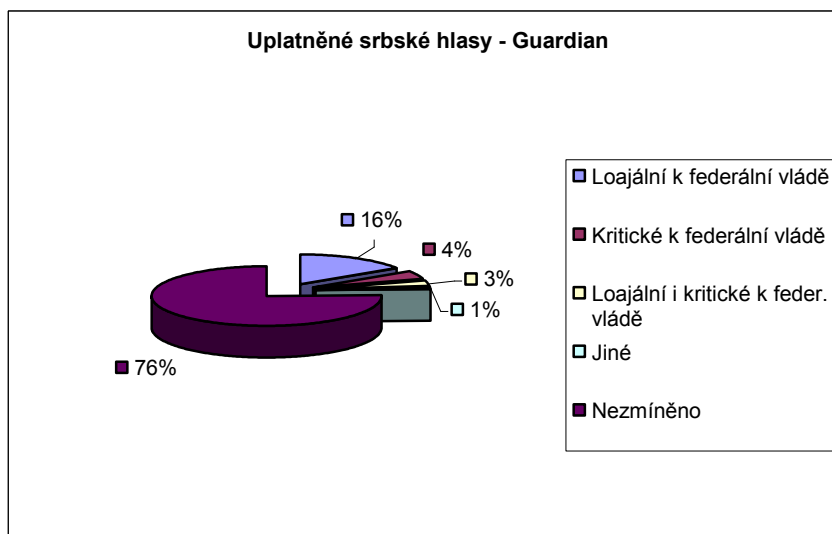
tak v případě NATO a Srbů (9%). Rovněž zde je tedy možno konstatovat, že ve zpravodajství MfD převažovaly informace poskytující argumentační prostor jen jedné straně, přičemž ta srbská byla zastoupena nejméně.

V kategorii „Uplatněné srbské hlasy“ bylo dále zjišťováno, v jakém vztahu jsou jejich stanoviska k jugoslávské vládě a prezidentovi. V této souvislosti bylo zjištěno, že v Guardianu dostala největší prostor srbská stanoviska, která byla loajální ke státní moci (16%). Ve 3% případů byly současně zmíněny argumenty loajálních i opozičních mluvčích. Jen ve 4% případů byla prezentována pouze režimně opoziční hlediska. Celkově lze konstatovat, že zpravodajství v Guardianu poskytovalo tímto způsobem spíše černobílý obraz srbské scény, která tak vycházela jako společnost valnou většinou podporující oficiální režim.

Uplatněné srbské "hlasy"	Guardian		Mladá fronta Dnes		Celkem	
	Zmínky	Procenta	Zmínky	Procenta		
Loajální k federální vládě	43	15,80%	9	12,90%	52	15,20%
Kritické k federální vládě	12	4,40%	4	5,70%	16	4,70%
Loajální i kritické k federální vládě	9	3,30%	0	0%	9	2,60%
Jiné	3	1,10%	1	1,40%	4	1,20%
Nezmíněno	206	75,50%	56	80,00%	262	76,40%
Celkem	273	100%	70	100,00%	343	100%

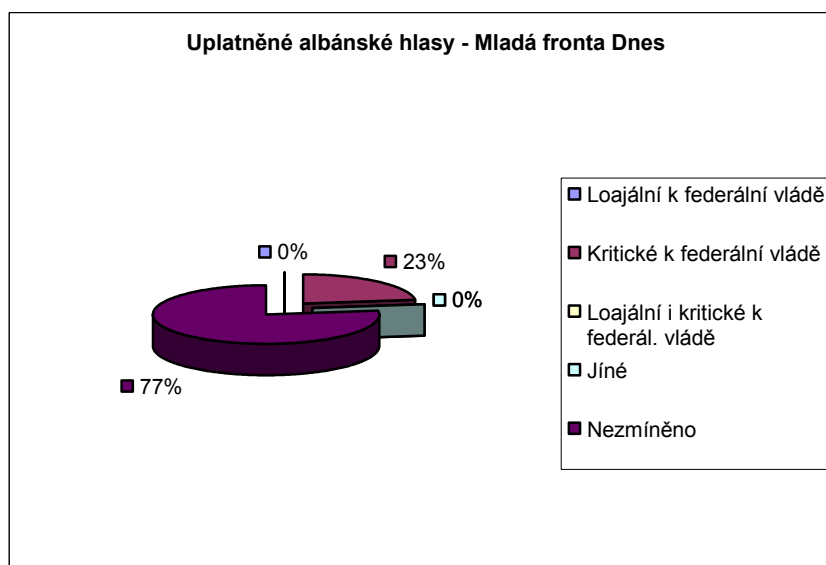
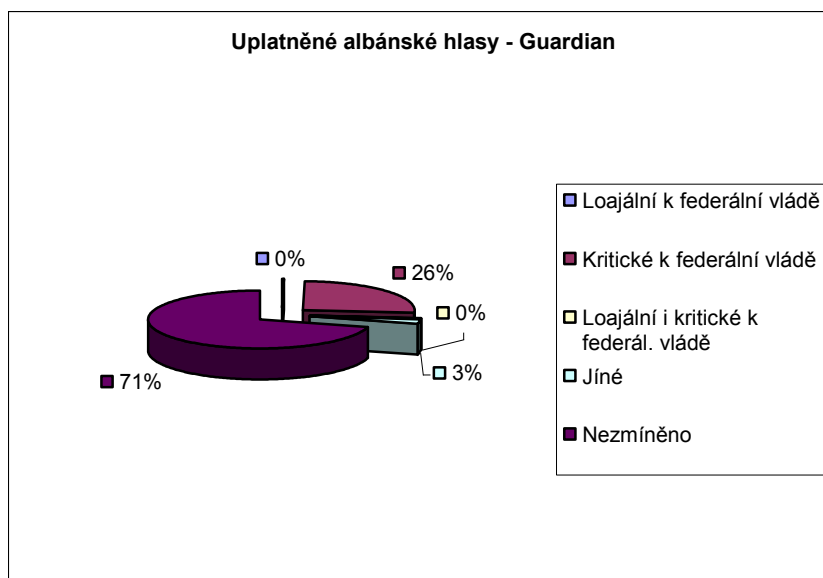
Rovněž MfD nechávala největší prostor k vyjádřením mluvčích loajálních k státní moci (13%). Kritické názory zazněly ve čtyřech případech (6%). Ani jednou nebyla vedle sebe zmíněna stanoviska, která by vyjadřovala mínění loajálních i opozičních mluvčích. Přestože zastoupení alternativních hlasů bylo mírně vyšší než v případě Guardianu, rovněž zde mohl čtenář nabýt dojmu, že srbská společnost spíše podporuje vládní linii, kdežto opoziční názory tvoří menšinu.

Ve velké většině případů však zůstala stanoviska srbské strany oslyšena. V Guardianu tvořil počet textů, kde chyběl srbský „hlas“ 75%, v Mladé frontě Dnes dokonce 80%. Lze proto konstatovat, že v obou analyzovaných listech panoval silný deficit informací ze srbského tábora. Vzhledem k tomu, že z domicilů analyzovaných článků jednoznačně vyplývá, že novináři z Guardianu se po Srbsku běžně pohybovali a psali odtud své reportáže, je tak malé zastoupení srbských stanovisek, a to hlavně těch opozičních, přinejmenším zarážející.

Podobně byla v kategorii „Uplatněné albánské hlasy“ zkoumána názorová skladba i v případě zveřejněných stanovisek zaznívajících z albánského tábora.

Uplatněné albánské "hlasy"	Guardian		Mladá fronta Dnes		Celkem	
	Zmínky	Procenta	Zmínky	Procenta		
Loajální k federální vládě	1	0,40%	0	0%	1	0,30%
Kritické k federální vládě	71	26,00%	16	22,90%	87	25,40%
Loajální i kritické k federální vládě	1	0,40%	0	0%	1	0,30%
Jiné	7	2,60%%	0	0%	7	2,00%
Nezmíněno	193	70,70%	54	77,10%	247	72,00%
Celkem	273	100%	70	100,00%	343	100%

V případě Albánců lze konstatovat, že v Guardianu takřka výhradně zaznívala stanoviska kritická k jugoslávské vládě. Náзор, který by oficiální moc podporoval, se ve zpravodajství tohoto listu objevil pouze jednou. V jednom případě byly zveřejněny současně oba pohledy.

MfD nabídla ještě jednostrannější pohled než Guardian. V rámci jejího zpravodajství tak byla všechny zveřejněná stanoviska Albánců kritická k jugoslávské vládě. Hlas, který by dokladoval, že v rámci albánské komunity mohli existovat i lidé, kteří mohli mít jiné postoje než UČK, tak nezazněl. Z odborné literatury, zmíněné v teoretické části, však jasně plyne, že i mezi Albánci bylo dost jednotlivců, kteří vládu v Bělehradu podporovali a byli za to od UČK těžce postihováni.

Kategorie „Slovanská vzájemnost“ sledovala výskyt explicitně vyjádřených zmínek o slovanské vzájemnosti, které by snad mohly odkazovat na určité prosrbské stranění ve zkoumaných mediálních obsazích.

Zmínka slovanské vzájemnosti	Guardian		Mladá fronta Dnes		Celkem	
	Zmínky	Procenta	Zmínky	Procenta		
Ano	3	1,10%	1	1,40%	4	1,20%
Ne	270	98,90%	69	98,60%	339	98,80%
Celkem	273	100%	70	100%	343	100%

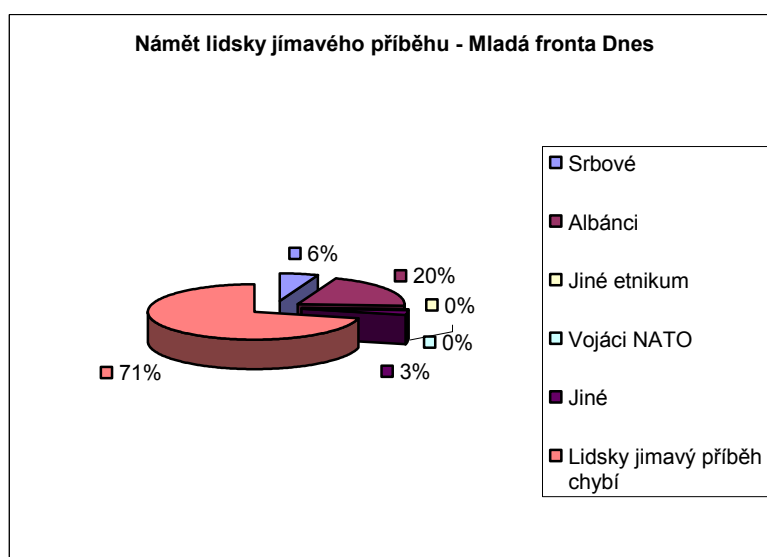
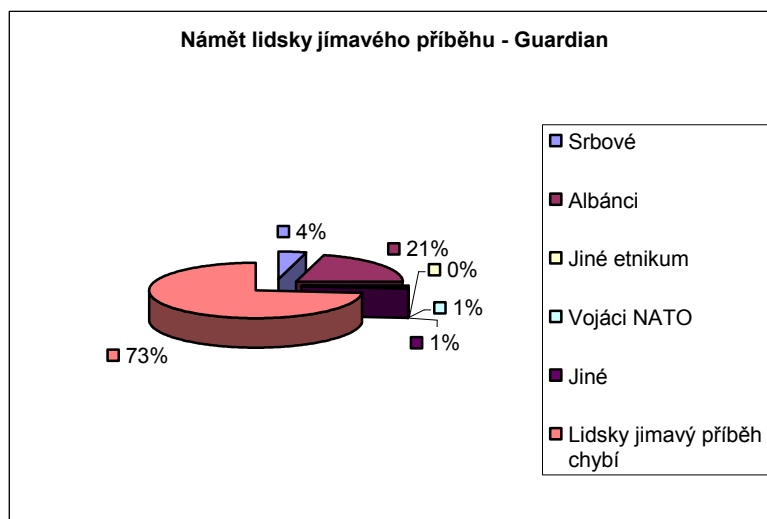
Obdržené výsledky tuto možnost nepotvrdily. Zmínky o slovanské vzájemnosti v souvislosti se Srby byly ve zpravodajství obou listů naprosto marginálním jevem. V MfD dokonce ještě vzácnějším než v Guardianu.

Kategorie „Lidsky jímavý příběh“ se zaměřovala na zjištění, kdo byl v těchto vyprávěních nejvíce zastoupeným aktérem. Cílem bylo opět vyšetřit míru proporcionality zastoupení jednotlivých etnik v těchto emotivně silných námětech.

V Guardianu tvořily zdaleka největší podíl těchto příběhů články popisující životní příběhy Albánců (21%). Podobných článků, zaměřujících se na strádání Srbů, byla v Guardianu ve srovnání s Albánci pouhá pětina (4%). Dva články byly věnovány osudu amerických vojáků, kteří padli do rukou nepříteli.

Námět lidsky jímavého příběhu	Guardian		Mladá fronta Dnes		Celkem	
	Zmínky	Procenta	Zmínky	Procenta		
Srbové	11	4,00%	4	5,70%	15	4,40%
Albánci	57	20,90%	14	20,00%	71	20,70%
Jiné etnikum	0	0%	0	0%	0	0%
Vojáci NATO	2	0,70%	0	0%	2	0,60%
Jiné	2	0,70%	2	2,90%	4	1,20%
Lidsky jímavý příběh chybí	201	73,60%	50	71,40%	251	73,20%
Celkem	273	100%	70	100,00%	343	100%

MfD zaměřila největší pozornost na líčení životních osudů Albánců (20% všech článků). Důraz na Srby byl o poznání menší. Jejich příběh byl veřejnosti zprostředkován jen ve čtyřech článcích (6% textů). Jednalo se sice o větší podíl než v případě Guardianu, důraz na sledování událostí hlavně albánskou optikou to nicméně nenarušilo.

Obdržené údaje se tak zdají přisvědčovat již výše zmíněným zjištěním Nikolaeva, který během analýzy fotografického zpravodajství z války v Kosovu zjistil, že americké listy ze svých zpráv prakticky vyloučily takové fotografie, které by Srby ukazovaly jako trpící lidské bytosti.¹⁶⁰

Zda jsou události v Kosovu uváděny do širšího mezinárodního kontextu bylo zjišťováno prostřednictvím kategorií „Protiválečné protesty obyvatelstva“, které zkoumaly, jak se možné opoziční názory proti válce v Kosovu odrážejí ve zpravodajství obou listů. Celkem byly zavedeny tři kategorie: protesty obyvatelstva v Srbsku, protesty obyvatelstva v zemích NATO

¹⁶⁰ Pozn. blíže o výsledcích výzkumu Nikolaeva viz str. 39 této práce.

a konečně se zjišťovalo, zda jsou v listech zmiňovány protesty obyvatelstva v zemích, které nebyly do konfliktu bezprostředně zapleteny.

Protiválečné protesty obyvatelstva v Srbsku	Guardian		Mladá fronta Dnes		Celkem	
	Zmínky	Procenta	Zmínky	Procenta		
Proti federální vládě a Miloševićovi	3	1,10%	1	1,40%	4	1,20%
Proti Albáncům nebo UČK	0	0%	0	0%	0	0%
Proti útoku NATO na Jugoslávii	8	2,90%	2	2,90%	10	2,90%
Jiné	0	0%	1	1,40%	1	0,30%
Nezmíněno	262	96,00%	66	94,30%	328	95,60%
Celkem	273	100%	70	100,00%	343	100%

Protiválečné protesty obyvatelstva v zemích NATO	Guardian		Mladá fronta Dnes		Celkem	
	Zmínky	Procenta	Zmínky	Procenta		
Proti Srbům	1	0,40%	0	0%	1	0,30%
Proti Albáncům nebo UČK	0	0%	0	0%	0	0%
Proti útoku NATO na Jugoslávii	5	1,80%	0	0%	5	1,50%
Jiné	0	0%	0	0%	0	0%
Nezmíněno	267	97,80%	70	100%	337	98,30%
Celkem	273	100%	70	100%	343	100%

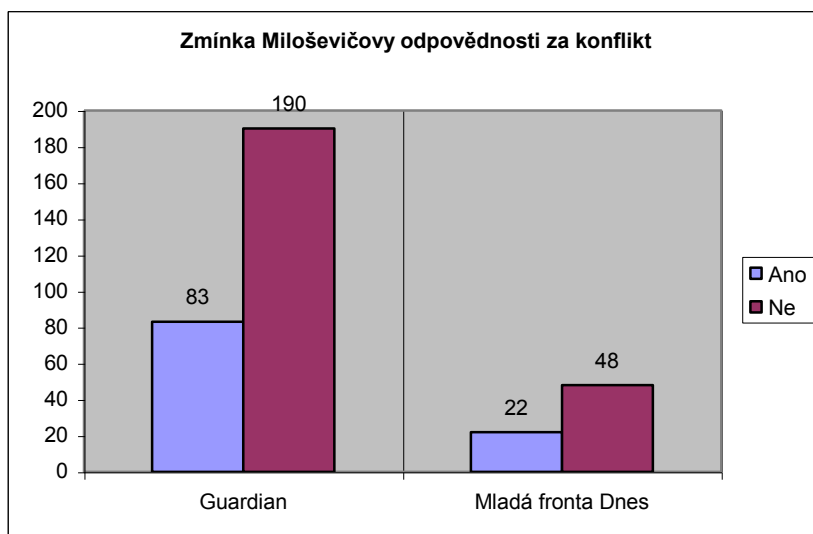
Protiválečné protesty v nezúčastněných zemích	Guardian		Mladá fronta Dnes		Celkem	
	Zmínky	Procenta	Zmínky	Procenta		
Proti Srbům	0	0%	0	0%	0	0%
Proti Albáncům nebo UČK	0	0%	0	0%	0	0%
Proti útoku NATO na Jugoslávii	8	2,90%	2	2,90%	10	2,90%
Jiné	0	0%	0	0%	0	0%
Nezmíněno	265	97,10%	68	97,10%	333	97,10%
Celkem	273	100%	70	100%	343	100%

Všeobecně lze říci, že o protiválečných projevech obyvatelstva nebylo ve zpravodajství Guardianu psáno příliš často. To platí jak v souvislosti se Srbskem, tak členskými státy NATO i zeměmi přímo nezapojenými v konfliktu. Nejčastěji byly takové projevy zmíněny v souvislosti s akcemi odsuzujícími útok NATO na Jugoslávii, ovšem nikdy nepřesáhly 3% všech článků. Celkem třikrát byly zmíněny demonstrace srbského obyvatelstva proti vlastní vládě (1%). V jednom případě byl zmíněn protest proti Srbům ve členské zemi NATO. V celém zpravodajství Guardianu o válce v Kosovu se nevyskytla jediná zpráva, která by odkazovala na možné veřejné projevy nesouhlasu s činností Albánců, a to ani v Srbsku.

V případě MfD tvořily zmínky o protestech obyvatelstva proti útoku NATO rovněž zanedbatelný podíl, tedy opět kolem 3% článků v kategorii srbského obyvatelstva a obyvatelstva z nezúčastněných zemí. Nevyskytl se žádný případ informace o protestech obyvatelstva v některé ze členských zemí NATO. Jednou byly zmíněny protesty Srbů proti vlastnímu prezidentovi a vládě.

Kategorie „Zmínka Miloševičovy odpovědnosti za konflikt“ byla zaměřena na prověření možné personifikace viny za válku či probíhající etnické čistky, která – dle názoru četných badatelů – byla ze strany západních médií často nalézána právě u postavy jugoslávského prezidenta.

Zmínka Miloševičovy odpovědnosti	Guardian		Mladá fronta Dnes		Celkem	
	Zmínky	Procenta	Zmínky	Procenta		
Ano	83	30,40%	22	31,40%	105	30,60%
Ne	190	69,60%	48	68,60%	238	69,40%
Celkem	273	100%	70	100%	343	100%

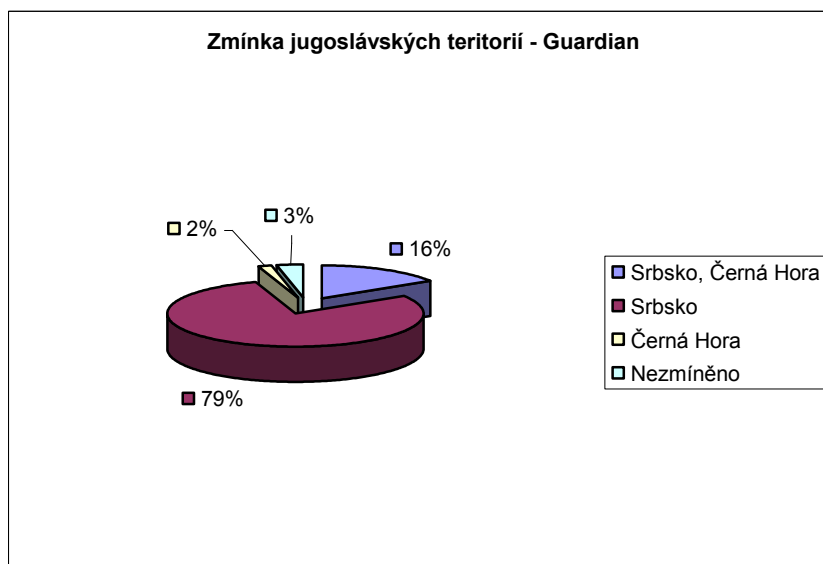

Z výsledků vyplývá, že v případě Guardianu byla osobní Miloševičova vina za válku či probíhající etnické čistky v Kosovu zmíněna ve 30% všech případů. Přibližně 70% článků pak žádnou explicitní zmínku o vině jugoslávského prezidenta neobsahovalo.

MfD zmiňuje Miloševičovu odpovědnost za válku v Kosovu a etnické čistky prakticky ve stejné míře jako Guardian. Celkově lze konstatovat, že zpravodajství obou deníků uvádělo informace, činící jugoslávského prezidenta osobně odpovědným z rozpoutání války v Kosovu a zločiny proti lidskosti na civilním obyvatelstvu, a to v poměrně četné míře.

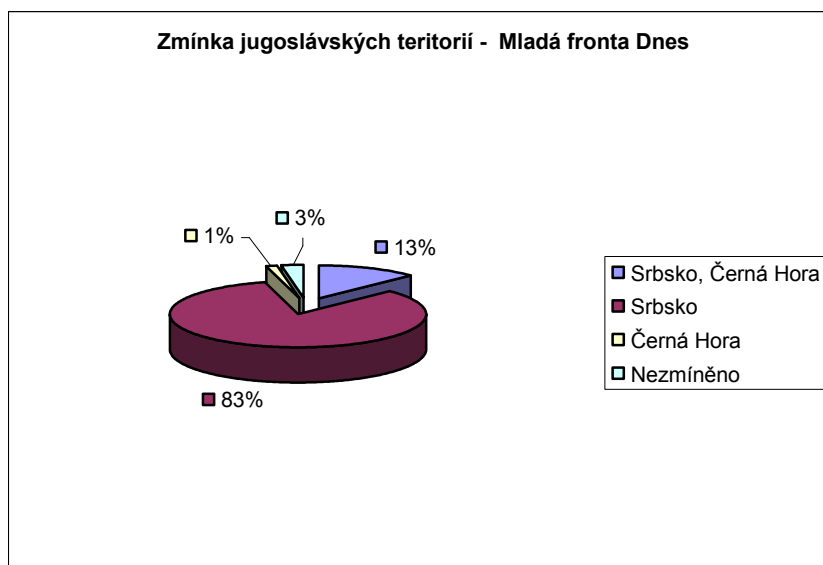
Podíl, v jakém se ve zpravodajství obou listů objevovaly zmínky o jednotlivých regionech, zkoumala kategorie „Jugoslávská teritoria“.

Zmínky jugoslávských teritorií	Guardian		Mladá fronta Dnes		Celkem	
	Zmínky	Procenta	Zmínky	Procenta		
Srbsko, Černá Hora	44	16,10%	9	12,90%	53	15,50%
Srbsko	215	78,80%	58	82,80%	273	79,60%
Černá Hora	5	1,80%	1	1,40%	6	1,70%
Nezmíněno	9	3,30%	2	2,90%	11	3,20%
Celkem	273	100%	70	100,00%	343	100%

Ze srovnání vyplývá, že v Guardianu zdaleka nejvíce převažovaly zmínky o Srbsku (takřka 80%). Naproti tomu podíl zmínek Černé Hory ve zpravodajství představoval asi 2%. V přibližně 16% případů pak byly v článku zmíněny oba členské státy Jugoslávie.

V MfD podobně jako v Guardianu vysoce převažovaly zmínky o Srbsku (83%) nad zmínkami o Černé Hoře (1%). Ve 13% článků byly zmíněny současně oba státní celky, tedy Srbsko i Černá Hora. Z uvedených údajů vyplývá, že se oba deníky soustředily na zprostředkování informací především ze Srbska. Černá Hora byla ve zpravodajství zastoupena marginálně.

3.6 Shrnutí výsledků

Úhrnem lze konstatovat, že Guardian se v rámci svého zpravodajského pokrytí nejvíce soustředil na témata vlastního zásahu NATO a problematiku kosovských běženců. Alianční operace byly nejčastěji kladeny do souvislosti s vojenskými aspekty a lidskými a materiálními ztrátami, jež tyto akce působily na nepřátelském území. Samotný zásah byl nejčastěji zdůvodňován humanitárními ohledy a potřebou zavést právo a pořádek na území rozvrácená etnickým násilím. Pouze marginálně byly zmíněny sporné aspekty útoku NATO z hlediska mezinárodního práva. O obětech leteckých náletů NATO mezi civilisty bylo takřka výhradně informováno jako o „civilních obětech“. Zmínky, které by tyto oběti ztotožňovaly s konkrétní etnickou skupinou byly zcela ojedinělé a v tom případě se týkaly Albánců. Ani jednou nebyly oběti po náletech NATO ztotožněny se Srby. Naproti tomu zprávy o násilnostech Srbů na civilním obyvatelstvu zdůrazňovaly etnickou příslušnost obětí. Až na nepatrné výjimky jimi byli Albánci. Albánskému obyvatelstvu se také nejvíce věnovaly články spadající do kategorie lidsky jímavých osudů. Podobných textů, přibližujících strádání konkrétních Srbů, bylo v Guardianu nesrovnatelně méně. O tom, že by pachatelé etnického násilí mohli být také Albánci, panovalo na stránkách Guardianu takřka úplné mlčení. Samotný popis násilí na civilistech byl postaven na dichotomii Srbové versus Albánci. Informace o možných dopadech občanské války na příslušníky jiných etnik, která Kosovo rovněž obývala, byly zcela ojedinělé. Prostor pro prezentaci vlastních stanovisek byl poskytován nejčastěji

představitelům NATO a Albáncům. Srbská hlediska byla zprostředkována podstatně méně a v tom případě výrazně převažovala stanoviska blízká státní moci. Opoziční hlasy zazněly jen sporadicky. Albánské hlasy byly k jugoslávské státní moci zásadně kritické. Analogicky k srbskému příkladu ani zde nebyl dán prostor alternativním názorům, které by naznačovaly, že by část albánského obyvatelstva mohla být k vládě v Bělehradu také loajální. Prezident Milošević byl takřka ve třetině článků zmíněn jako viník války a etnického násilí v Kosovu. Zpravodajství se soustředilo hlavně na Srbsko; druhá svazová republika, Černá Hora, byla zmiňována jen okrajově.

V Mladé frontě Dnes byli hlavním tématem článků uprchlíci z Kosova. Až na druhém místě to byl samotný vojenský zásah NATO. Akce Aliance byly nejčastěji kladeny do souvislosti s humanitárními důvody. Při informování o náletech NATO byly případné oběti zásadně označovány jako „civilisté“. Pouze v jednom případě byly oběti bombardování ztotožněny s Albánci. Naproti tomu ztráty na lidských životech během občanské války byly prezentovány na etnickém základě, a to zásadně jako oběti srbského násilí na albánském obyvatelstvu. Zmínky o případných násilnostech, kterých by se na civilistech v Kosovu dopouštěli Albánci, bylo naprosto zanedbatelné množství. Zpravodajství bylo postaveno na schématu Srbové versus Albánci; zmínky o dopadech občanské války na příslušníky jiných etnik bylo nepatrné. Ve srovnání s Guardianem bylo sice zmínky o násilnostech Srbů na Albáncích mnohem méně, celkový dojem konfliktu jako srbské genocidy albánského obyvatelstva to ale podstatně nenarušilo. Mladá fronta Dnes poskytovala ve zprávách nejvíce prostoru stanoviskům NATO a zástupcům Albánců, zatímco srbská hlediska byla zastoupena méně. V tom případě však opět patřila spíše k loajálním, zatímco hlasů, které by byly k vládě v Bělehradu kritické, byla ve srovnání s nimi polovina. Lidsky jímavé příběhy se soustředily hlavně na Albánce. Příběhů, které by vykreslovaly obdobné utrpení Srbů, byla ve srovnání s nimi zhruba třetina. Celková oprávněnost útoku NATO z hlediska mezinárodního práva nebyla v MfD zásadním způsobem zpochybněna. Zmínky, jež by podobné souvislosti mohly naznačovat, tvořily v jejím zpravodajství menšinu. O veřejných protestech proti útoku NATO, pořádaných v Srbsku i v jiných zemích světa, se psalo – stejně jako v Guardianu – jen okrajově. Miloševićova vina za rozpoutání války a etnických čistek v Kosovu byla v MfD zmiňována stejně často, jako tomu bylo v případě britského listu. Zpravodajství se rovněž soustředilo výhradně na Srbsko, zatímco zpráv o druhé svazové republice, Černé Hoře, bylo minimálně.

3.7 Vyhodnocení hypotéz

H1: obdržené výsledky ukazují, že v Guardianu byly útoky proti Jugoslávii prezentovány především jako záležitost celé Aliance. Zmínky o zapojení NATO tak vysoce převážily nad zmínkami o bojových jednotkách konkrétních aliančních členů, přičemž celková oprávněnost zásahu nebyla významně zpochybněna. Vůbec nejméně bylo ve zpravodajství zmínek o jednotkách Velké Británie. Původní předpoklad, že zpravodajství Guardianu o konfliktu v Kosovu bude formováno na základě patriotismu, se tudíž nepotvrdil. Lze předpokládat, že se rámec celkového chápání konfliktu pouze analogicky rozšířil z vlastní země na celou Alianci, takže základní referenční rámec konfliktu jako My versus Oni tím nebyl narušen. Striktně vzato však hypotéza číslo jedna zůstala spíše nepotvrzena.

H2: o násilí na civilním obyvatelstvu v Kosovu informoval Guardian jednostranně, když skutečně zmiňoval pouze násilí, jehož se na albánském obyvatelstvu měli dopouštět Srbové, zatímco o obdobném násilí ze strany Albánců informace chyběly. Ve zpravodajství se vůbec nevyskytovaly zmínky o obětech bojů v řadách srbských civilistů. Pokud se objevily zprávy o ztrátách na životech občanů po náletech NATO, oběti byly označeny hlavně jako „civilisté“. Zpravodajství Guardianu se rovněž soustředilo v převážné míře na Srbsko, zatímco o druhé svazové republice, Černé Hoře, bylo referováno okrajově. Hypotéza číslo dva tak byla zcela potvrzena.

H3: obraz války v Kosovu, jak ho poskytovalo zpravodajství v Mladé frontě Dnes, byl až na malé odchylky velmi podobný tomu v britském listu. Důraz byl kladen hlavně na informace o kosovských běžencích. Celková oprávněnost útoku NATO z hlediska mezinárodního práva nebyla v MfD nijak podstatně zpochybněna a ani zobrazování jednotlivých stran v konfliktu se od britského listu zásadně neodlišovalo. Hypotéza číslo tři se tedy potvrdila.

H4: problematika Srbů měla ve zpravodajství MfD ve srovnání s Guardianem o něco větší zastoupení, přesto nijak dramaticky. Zpráv o násilnostech Srbů na albánském civilním obyvatelstvu bylo sice v MfD méně než v Guardianu, celkový obraz konfliktu, kladoucí vinu za etnické násilí jednostranně na Srby, tím ovšem nebyl nijak narušen. Rovněž zde tedy Srbové vycházejí jako hlavní viník etnického násilí v Kosovu. O násilnostech ze strany albánské UČK panovalo v MfD naprosté mlčení. Idea slovanské vzájemnosti byla v článcích zmíněna pouze v jednom případě, což bylo dokonce ještě méně než v Guardianu. Rozhodně

nelze tvrdit, že by ve zpravodajství MfD existovalo něco jako „srbské téma“, tedy jasně rozlišitelná tendence preferovat Srby vzhledem k historickým nebo jiným vazbám mezi našimi národy. Hypotéza číslo čtyři se tak nepotvrdila.

4 Závěr

Výsledky provedeného výzkumu prokázaly známky výrazného stranění ve zpravodajství obou analyzovaných deníků. Jak Guardian, tak Mladá fronta Dnes poskytovaly černobílý obraz války v Kosovu, když jednostranným způsobem informovaly o tamních bojích. Zatímco jedna z válčících stran – Srbové, byla znevýhodněna, když o ní byly poskytovány ve velké míře údaje, jež ji stavěly do role pachatele etnického násilí, strana druhá – Albánci, byla výrazně protěžována, když o ní byla zveřejňována takřka výhradně fakta, jež ji stavěla do role bezbranné oběti, ač to zdaleka neodpovídalo skutečnosti.

Viktimizace Albánců a démonizace Srbů byly principem, jenž byl ve zpravodajství o válce v Kosovu nepochybně přítomen. Srbské straně přitom nebyl v rámci zpravodajství poskytnut adekvátní prostor pro argumentaci. Média tak nebyla prostorem poskytujícím i v čase krize, jakou válka bezpochyby představuje, chráněný prostor pro předložení všech relevantních argumentů, podmiňujících racionální debatu, ale jednoznačně arénou, kde vlastní strana je za užití všech prostředků podporována, zatímco druhá nejrůznějšími metodami diskvalifikována. Ačkoliv šetření neprokázalo, že by v rámci zpravodajství Guardianu jednostranně převážil patriotický faktor, co do podpory vlastní země, lze mít za to, že dichotomické vidění konfliktu ve zpravodajství existovalo, jen bylo přeneseno na vyšší úroveň, v tomto případě celé organizace NATO, potažmo Albánců coby strany hrající ve válce roli chráněnce i spojence současně. Že tento vzorec ve zpravodajství skutečně fungoval, lze vidět na zpravodajství Mladé fronty Dnes, jež se nijak dramaticky nelišilo od obrazu války v britském listu, a to přesto, že Česká republika nebyla do války prakticky nijak vtažena. Přesto byla čerstvým členem Aliance a lze se jen dohadovat, do jaké míry tato skutečnost přispěla k mediálnímu obrazu, jenž Mladá fronta Dnes o válce v Kosovu vytvářela.

Výsledky této analýzy jednoznačně potvrdily obavy některých sociálních vědců, jak byly již zmíněny v teoretické části této práce, že média na Západě často informovala o válce v Kosovu neobjektivně a nedržela se tak principů novinářské etiky. Ačkoliv nelze na základě tohoto, jistě značně limitovaného výzkumu, generalizovat, přesto lze mít - minimálně

v případě Mladé fronty Dnes - za doložené, že rovněž média v České republice poskytovala o válce v Kosovu podobně nepřesný obraz jako média na Západě. Podporovala tak, ať už úmyslně či nikoli, vládní politiku, aniž by byla dala veřejnosti možnost podrobit ji veřejné kritice. Použijeme-li McChesneyho příměru, sloužila tedy spíše jako „písař mocných“ než jako skutečný hlídací pes demokracie.¹⁶¹

5 Resume

Kosovo's War in the Guardian and the Mladá fronta Dnes News Coverage. Comparison Study.

The study is a comparison of the coverage of 1999 Kosovo War including NATO air campaign against Yugoslavia in two serious dailies – British the Guardian and Czech the Mladá fronta Dnes. By means of a content analyse method the news in period between 24 March and 11 June were examined to find out any bias in a coverage of war actors.

The first part of the theoretical section of the study presents the basic principles of the concept of journalistic objectivity as the central task of the media work. The second passage demonstrates the pressures that the concept has to deal with in the time of war.

The third part is a brief excursion to the history of Kosovo region and reasons that caused the war. There is an explanation of the deep antagonism which exists between two main ethnic groups – Serbs and Albanians too. A description of NATO air campaign against Yugoslavia and an introduction of scholarly works that dealt with the coverage of this military action in western media is a component of the part.

The fourth part consists of a description of the both Guardian and the Mladá fronta Dnes that are ought to be analysed. The history of the newspaper, the profile and the place within a media system will be described and determined.

The fifth part refers to the principles of a quantitative research including its comparison with a qualitative kind of research.

The research section of the work provides an explanation of the aims of the research. By means of the content analyse method the coverage of air NATO campaign and the civil war in

¹⁶¹ Srov. MCCHESENEY, Robert. W. *Problém médií. Jak uvažovat o dnešních médiích*. Všeň: Grimus, 2009. s. 16.

Kosovo in the both Guardian and the Mladá fronta Dnes news were examined to find out if the description of the main war actors is biased.

The results of the research proved that Serbs were in the news rather demonized whereas Albanians victimized. The troubles of other ethnic groups living in Kosovo region were not mentioned. The NATO strikes against Yugoslavia were mainly presented as rightful. There was not any significant difference in a representation of the the most important war actors in the Guardian and the Mladá fronta Dnes news at all.

The enclosed CD contains the encoding book as well the full text in a pdf version.

6 Seznam zkratek

MfD	Mladá fronta Dnes
NATO	Severoatlantická aliance
SRJ	Svazová republika Jugoslávie
UČK	Kosovská osvobozenecká armáda

7 Seznam použité literatury

- BARŠA, Pavel. *Západ a islamismus. Střet civilizací, nebo dialog kultur?* Brno: CDK, 2001. ISBN 80-85959-96-8
- BENDA, Josef. *Vlastnictví periodického tisku v České republice v letech 1989-2006.* Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1387-1
- BLAGOJEVIČ, Marina. *War in Kosovo: A Victory for the Media?* In: Bieber, Florian; Daskalovski, Židas (eds.). *Understanding the War in Kosovo.* London: Frank Cass Publishers, 2003. ISBN 0-7146-8327-2
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost.* Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006. ISBN 80-246-0139-7
- DURHAM, Meenakshi, Gigi; KELLNER, Douglas, M. (eds.). *Media and Cultural Studies. KeyWorks.* Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2001. ISBN 0-631-22096-8
- GIRGLE, Patrik. *Kosovo.* Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-330-5
- HALLIN, Daniel C.; MANCINI, Paolo. *Systémy médií v postmoderním světě. Tři modely médií a politiky.* Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-377-2
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace.* Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2
- HEYWOOD, Andrew. *Politologie.* Praha: Eurolex Bohemia, 2002. ISBN 80-86432-95-5
- HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie.* Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN: 80-86861-71-6
- HEYWOOD, Andrew. *Politická teorie.* Praha, Eurolex Bohemia s.r.o, 2004. ISBN 80-86861-41-4
- HOLMES, David. *Communication Theory. Media, Technology and Society.* Londýn: Sage Publication, Ltd, 2005.
- JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbora. *Masová média.* Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-466-3
- JIRÁK, Jan; ŘÍCHOVÁ, Blanka. (eds.). *Politická komunikace a média.* Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006. ISBN 80-246-0182-6
- KÖPPLOVÁ, Barbora; KÖPPL, Ladislav. *Dějiny světové žurnalistiky. Celý svět je v novinách.* Praha: Vydavatelství a nakladatelství Novinář, 1989. ISBN 80-7077-216-6
- KUNCZIK, Michael. *Základy masové komunikace.* Praha: Nakladatelství Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-134-X

- MCCHESENEY, Robert. W. *Problém médií. Jak uvažovat o dnešních médiích*. Všeň: Grimus, 2009. ISBN 978-80-902831-2-1
- MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-200-9
- MCNAIR, Brian. *Sociologie žurnalistiky*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-840-6
- MEYROWITZ, Joshua. *Všude a nikde*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006. ISBN 80-246-0905-3
- PELIKÁN, Jan; HAVLÍKOVÁ, Lubomíra; CHROBÁK, Tomáš; RYCHLÍK, Jan; TEJCHMAN, Miroslav; VOJTĚCHOVSKÝ, Ondřej. *Dějiny Srbska*. Praha: Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-...-
- POSTER, Mark. *The second Media Age*. Oxford: Blackwell Publishers, Ltd, 1996. ISBN 7456-1396-9
- POSTMAN, Neil. *Ubavit se k smrti. Veřejná komunikace ve věku zábavy*. Praha: Mladá fronta. ISBN 978-80-204-2206-4
- SEIB, Philip. *The Global Journalist. News and Conscience in a World of Conflict*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc. 2002. ISBN 0-7425-1102-2
- SCHULZ, Winfried; SCHERER, Helmut; HAGEN, Lutz; REIFOVÁ, Irena; KONČELÍK, Jakub. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0827-8
- SPARKS, Colin. *The Press*. In: STOKES, Jane; READING, Anna. (eds.). *The Media in Britain. Current Debates and Developments*. New York: Palgrave, 1999. ISBN 0-333-73063-1
- TINDALL, George B.; SHI, David E. *Dějiny Spojených států amerických*. Praha: Lidové noviny, 1996. ISBN 80-7106-088-7
- THOMPSON, John B. *Média a modernita*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0652-6
- THUSSU, Daya, Kisha; FREEDMAN, Des. Introduction. In: THUSSU, Daya, Kisha; FREEDMAN, Des. (eds.). *War and the Media. Reporting Conflict 24/7*. London: Sage, 2003. ISBN 0 7619 4313 7
- TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-096-8
- WEBSTER, Frank. Information Warfare in an Age of Globalization. In: THUSSU, Daya, Kisha; FREEDMAN, Des. (eds.). *War and the Media. Reporting Conflict 24/7*. London: Sage, 2003. ISBN 0 7619 4313 7
- WIMMER, Roger D; DOMINICK, Joseph R. *Mass Media Research. An Introduction*. London: Wadsworth Publishing Company, 1997. ISBN 0-534-24474-2

VULLIAMY, Ed. *Údolí pekla. Porozumění válce v Bosně*. Praha: Naše vojsko, 1994. ISBN 80-206-0470-7

Internetové zdroje:

BROCKUS, Susan. Coming to You „Live“. Exclusive Witnessing and the Battlefield Reporter. In: *Journal of Communication Inquiry*, 2009, vol. 33, no.1, s. 35-36. Dostupné z WWW: <http://jci.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/cgi/content/abstract/33/1/27>

De BENS, Els; HAUTTEKEETE, Laurence; LAGAST, Heidi. Disinformation in Coverage of the Kosovo War in the Flemish Daily Press. In: *Journalism Studies*, 2002. vol. 3, no. 2. Dostupné z WWW:

<http://www.informaworld.com.ezproxy.is.cuni.cz/smpp/ftinterface~db=all~content=a713773333~fulltext=713240930?words=bens>

HAMMOND, Philip. Reporting „Humanitarian“ Warfare: propaganda, moralism and NATO's Kosovo war. In: *Journalism Studies*, 2000, vol. 1, no. 3, s. 374. Taylor & Francis. Dostupné z WWW:

<http://www.informaworld.com.ezproxy.is.cuni.cz/smpp/content~db=all~content=a907922696>

HERMAN, Edward, S. The Propaganda Model: A Retrospective. In: *Against All Reasons*, vol. 1, 2003, s. 1-13. Dostupné z WWW: <http://www.chomsky.info/onchomsky/20031209.htm> nebo <http://human-nature.com/reason/01/herman.html>

CHOMSKY, Noam. Humanitarian Imperialism: The New Doctrine of Imperial Right. In: *Monthly Review*, 2008, vol. 60, iss. 4. Dostupné z WWW:

<http://proquest.umi.com.ezproxy.is.cuni.cz/pqdweb?RQT=306&TS=1273679906&clientId=45145>

MCCGWIRE, Michael. Why did We Bomb Beograd? In: *International Affairs*, 2000, vol. 76, no. 1. Dostupné z WWW:

<http://www.jstor.org/stable/2626193?&Search=yes&term=Bomb&term=belgrade%3F&term=McCgwire&list=hide&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3DMcCgwire%2BWhy%2Bdid%2BWe%2BBomb%2BBelgrade%253F%26wc%3Don%26dc%3DAll%2BDisciplines&item=1&ttl=1&returnArticleService=showArticle>

NIKOLAEV, Alexander G. Images of War: Content Analysis of the Photo Coverage of the War in Kosovo. In: *Critical Sociology*. 2009, 35(1), s.109. Dostupný z:

<http://www.sagepublications.com>

SCHLESINGER, Philip. Is There a Crisis in British Journalism? In: Media Culture Society, 2006, vol. 28(2), s. 300. Dostupné z WWW:

<http://mcs.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/vol28/issue2/>

VILDOVÁ, Marta. O privatizaci deníku Mladá fronta. Dostupné na WWW:

<http://www.blisty.cz/art/23779.html>

WOLFGRAM, Mark A. Democracy and Propaganda. NATO's War in Kosovo. In: European Journal of Communication, 2008, vol. 23(2). Dostupné z:

<http://www.informaworld.com.ezproxy.is.cuni.cz/smpp/content~db=all~content=a907922696~frm=titlelink?words=philip,hammond>

Další internetové zdroje:

<http://www.guardian.co.uk/sustainability/cp-scott-centenary-essay>

<http://www.guardian.co.uk/gnm-archive/2002/jun/06/1>

<http://www.guardian.co.uk/media/table/2010/mar/12/abcs-dailies-february-2010>

<http://www.guardian.co.uk/sustainability/scott-trust-liz-forgan>

<http://www.guardian.co.uk/sustainability/gnm-vision-manifesto>

http://www.mafra.cz/cs/default.asp?y=mafra_all\cs_o-spolecnosti_portret-spolecnosti.htm

http://www.mafra.cz/cs/default.asp?y=mafra_all\cs_produkty-a-sluzby_mlada-fronta-dnes.htm

<http://mam.ihned.cz/c1-42758990-overovany-naklad-periodickeho-tisku-leden-2010>

8 Přílohy

8.1 Kódovací kniha

Výběrový soubor – deníky the Guardian a Mladá fronta Dnes (databáze Factiva)

sledované období: 24.3. – 11.6. 1999

Kódovací jednotka – „zpravodajský článek se zmínkou o válce v Kosovu, který pojednává o útocích NATO proti Jugoslávii ve sledovaném období nebo se týká bojů vedených v daném teritoriu, tamního srbského a albánského obyvatelstva, popřípadě kosovských uprchlíků“.

Klíčová slova: Válka v Kosovu, Srbové, Albánci

Seznam proměnných:

P1: médium

Proměnná slouží k identifikaci článku podle názvu média

Charakteristiky:

1- Guardian

zaznamenávají se všechny články definované jako kódovací jednotka za sledované období z deníku the Guardian

2- Mladá fronta Dnes

zaznamenávají se všechny články definované jako kódovací jednotka za sledované období z deníku Mladá fronta Dnes

P2: datum

Proměnná slouží k identifikaci článku podle data jeho zveřejnění. Data se zaznamenávají v následujícím tvaru: rok/měsíc/den

P3: titulek

Proměnná slouží k identifikaci článku podle jeho názvu obsaženém v titulku

P4: hlavní téma článku

Proměnná určuje, jakému problému se článek především věnuje. Hlavní téma je takové, kterému je v příslušném textu věnován největší prostor

Charakteristiky:

- 1- zásah NATO v Jugoslávii: veškeré bojové nebo nebojové aktivity NATO vyvíjené v souvislosti s krizí v Kosovu
- 2- jugoslávská armáda, policie a polovojenské skupiny: veškeré aktivity vyvíjené těmito složkami
- 3- UČK: veškeré aktivity vyvíjené touto organizací na Balkáně
- 4- srbské obyvatelstvo v Jugoslávii: veškeré zmínky o srbském obyvatelstvu na území Jugoslávie
- 5- albánské obyvatelstvo v Jugoslávii: veškeré zmínky o albánském obyvatelstvu na území Jugoslávie
- 6- uprchlíci z Kosova: veškeré zmínky o kosovských uprchlících nacházejících se mimo území Jugoslávie
- 7- potrestání válečných zločinů: veškeré zmínky související s potrestáním osob podezřelých ze zločinů proti lidskosti a zmínky o mezinárodním tribunálu v Haagu související s válkou v Kosovu
- 8- jiné: zmínky, které nelze zařadit do výše uvedených charakteristik

P5: zdůrazněné aspekty akcí NATO

Proměnná určuje, jaké aspekty článek při popisu akcí NATO proti Jugoslávii nejvíce zdůrazňuje

Charakteristiky:

- 1- humanitární: zmínky o odvrácení humanitární katastrofy a etnických čistek
- 3- prosazování práva a spravedlnosti: zmínky o prosazování práva a spravedlnosti do etnickým násilím rozvráceného Kosova, a to buď vojenskou silou nebo

vyjednáváním o míru

- 3- vojenské: zmínky ryze vojenského charakteru
- 4- chybná rozhodnutí nebo provedení: zmínky o chybách, kterých se Aliance dopustila
- 5- násilí: zmínky o lidských i materiálních škodách způsobených bombardováním
- 6- protiprávní: zmínky o útoku NATO proti suverénnímu státu bez mandátu OSN
- 7- jiné: zmínky, které nelze zařadit do výše definovaných charakteristik
- 8- článek se akcím NATO přímo nevěnuje: zmínky, které se zabývají jiným tématem než aktivitami Aliance proti Jugoslávii

P6: zmínka o konkrétních jednotkách NATO – Velká Británie

Proměnná sleduje, zda článek zmiňuje účast britských jednotek v boji proti Jugoslávii

Charakteristiky:

- 1- ano: článek obsahuje zmínku o účasti britských bojových jednotkách při akcích proti Jugoslávii
- 2- ne: článek neobsahuje zmínku o účasti britských bojových jednotkách při akcích proti Jugoslávii

P7: zmínka o konkrétních jednotkách NATO – jiné členské státy

Proměnná sleduje, zda článek zmiňuje účast jednotek jiných než britských jednotek Aliance v boji proti Jugoslávii

Charakteristiky:

- 1- ano: článek obsahuje zmínku o účasti jiných než britských bojových jednotkách NATO při akcích proti Jugoslávii
- 2- ne: článek neobsahuje zmínku o účasti jiných než britských bojových jednotkách NATO při akcích proti Jugoslávii

P8: zmínka o jednotkách NATO – Aliance jako celek

Proměnná sleduje, zda článek zmiňuje zapojení NATO jako celé organizace v boji proti Jugoslávii

Charakteristiky:

- 1- ano: článek obsahuje zmínku o vojenských aktivitách NATO proti Jugoslávii, které jsou prezentovány jako akce celé Severoatlantické aliance
- 2- ne: článek neobsahuje zmínku o vojenských aktivitách NATO proti Jugoslávii, které jsou prezentovány jako akce celé Severoatlantické aliance

P9: zmínka obětí na straně civilního obyvatelstva při vzdušném útoku NATO

Proměnná sleduje, zda článek obsahuje zmínku o obětech v řadách civilního obyvatelstva a pokud ano, k jakému etniku patřily

Charakteristiky:

- 1- civilisté: zmínky o obětech leteckých náletů NATO specifikovaných obecně jako „civilisté“
- 2- Srbové: zmínky o obětech leteckých náletů NATO specifikovaných jako „Srbové“
- 2- Albánci: zmínky o obětech leteckých náletů NATO specifikovaných jako „Albánci“
- 3- Rómové: zmínky o obětech leteckých náletů NATO specifikovaných jako „Rómové“
- 4- jiné etnikum: zmínky o obětech leteckých náletů NATO z řad civilního obyvatelstva, které nelze zařadit do žádné z výše uvedených charakteristik
- 5- nezmněno: článek neobsahuje zmínku o obětech leteckých náletů NATO mezi civilním obyvatelstvem v Jugoslávii

P10: Srbové jako původci násilí na civilním obyvatelstvu

Proměnná sleduje, zda článek zmiňuje projevy násilí na civilním obyvatelstvu ze strany Srbů a kterého etnika se toto násilí případně týká. Původci násilí jsou definováni jako Jugoslávská armáda, policie nebo srbské polovojenské skupiny

charakteristiky:

- 1- Albánci: zmínky o srbském násilí proti civilistům, jehož cílem byli Albánci
- 2- Rómové: zmínky o srbském násilí proti civilistům, jehož cílem byli Rómové
- 3- jiné etnikum: zmínky o srbském násilí proti civilistům, jehož cílem byli příslušníci jiných etnických skupin než výše jmenované
- 4- civilní obyvatelstvo: zmínky o srbském násilí proti civilistům, jehož cílem byly

osoby v článku specifikované obecně jako civilní obyvatelstvo

- 5- nezmíněno: článek neobsahuje zmínku o násilí proti civilnímu obyvatelstvu, jehož původci by byli Srbové

P11: Albánci jako původci násilí na civilním obyvatelstvu

Proměnná sleduje, zda článek zmiňuje projevy násilí na civilním obyvatelstvu ze strany Albánců a kterého etnika se toto násilí případně týká. Původci násilí jsou definováni jako bojovníci UČK nebo jakékoliv jiné ozbrojené skupiny Albánců

Charakteristiky:

- 1- Srbové: zmínky o albánském násilí proti civilistům, jehož cílem byli Srbové
- 2- Rómové: zmínky o albánském násilí proti civilistům, jehož cílem byli Rómové
- 3- jiné etnikum: zmínky o albánském násilí proti civilistům, jehož cílem byli příslušníci jiných etnických skupin než výše jmenované
- 4- civilní obyvatelstvo: zmínky o albánském násilí proti civilistům, jehož cílem byly osoby v článku specifikované obecně jako civilní obyvatelstvo
- 5- nezmíněno: článek neobsahuje zmínku o násilí proti civilnímu obyvatelstvu, jehož původci by byli Albánci

P12: článek obsahuje „hlas“ mluvčích bojujících stran

Proměnná sleduje, jakým zástupcům znepřátelených stran („hlasům“) se v článku dává prostor. „Hlas“ je definován jako v článku uvedená přímá řeč jakékoli osoby z řad NATO, Srbů nebo Albánců, označená uvozovkami a vlastním jménem mluvčího

Charakteristiky:

- 1- NATO, Srbové, Albánci: zmínky „hlasů“ pocházejících od zástupce NATO, Srbů a Albánců
- 2- NATO, Srbové: zmínky „hlasů“ pocházejících od zástupců NATO a Srbů
- 3- NATO, Albánci: zmínky „hlasů“ pocházejících od zástupců NATO a Albánců
- 4- Srbové, Albánci: zmínky „hlasů“ pocházejících od zástupců Srbů a Albánců
- 5- NATO: zmínky „hlasů“ pocházejících od zástupců NATO
- 6- Srbové: zmínky „hlasů“ pocházejících od zástupců Srbů
- 7- Albánci: zmínky „hlasů“ pocházejících od zástupců Albánců
- 8- hlasy bojujících stran nezmíněny: článek neobsahuje zmínky „hlasů“ žádné z výše

uvedených skupin

P13: druhy uplatněných srbských „hlasů“

Proměnná sleduje, jakým druhům názorů ze srbského tábora se v článku dává prostor.

Názory jsou totožné se srbskými „hlasý“ v kategorii č. 12

Charakteristiky:

- 1- loajální federální vládě: názory nestavící se kriticky vůči státní moci
- 2- kritické k federální vládě: názory stavící se kriticky vůči státní moci
- 3- loajální i kritické federální vládě: názory, které státní moc podporují i kritizují
- 4- jiné: názory, které nelze zařadit do žádné s výše uvedených charakteristik
- 5- nezmíněno: článek neobsahuje zmínku žádného „hlasu“ z řad Srbů

P14: druhy uplatněných albánských „hlasů“

Proměnná sleduje, jakým druhům názorů z albánského tábora se v článku dává prostor.

Názory jsou totožné s albánskými „hlasý“ v kategorii č. 12

Charakteristiky:

- 1- loajální federální vládě: názory nestavící se kriticky vůči státní moci
- 2- kritické k federální vládě: názory stavící se kriticky vůči státní moci
- 3- loajální i kritické k federální vládě: názory, které státní moc podporují i kritizují
- 4- jiné: názory, které nelze zařadit do žádné s výše uvedených charakteristik
- 5- nezmíněno: článek neobsahuje zmínku žádného „hlasu“ z řad Albánců

P15: zmínka slovanské vzájemnosti

Proměnná sleduje, zda článek obsahuje zmínku o slovanské vzájemnosti mezi Srby a jinými slovanskými národy

Charakteristiky:

- 1- ano: článek obsahuje zmínku o projevu sympatií vyjádřených Srbům na základě ideje o slovanské vzájemnosti
- 2- ne: článek neobsahuje zmínku o projevu sympatií vyjádřených Srbům na základě ideje o slovanské vzájemnosti

P16 – námět lidsky jímavého příběhu

Proměnná sleduje, zda článek obsahuje lidsky jímavý příběh a jakého etnika se případně týká

Charakteristiky:

- 1- Srbové: článek, který popisuje životní osudy osob z řad Srbů
- 2- Albánci: článek, který popisuje životní osudy osob z řad Albánců
- 3- jiné etnikum: článek, který popisuje životní osudy příslušníků jiného etnika než výše uvedených
- 4- vojáci NATO: článek, který popisuje životní osudy vojáků Aliance
- 4- jiné: článek, který popisuje životní osudy osob, které nelze zařadit do žádné z výše uvedených charakteristik
- 6- článek lidsky jímavý příběh neobsahuje

P17: protiválečné protesty obyvatelstva v Srbsku

Proměnná zjišťuje, zda článek obsahuje zmínku protiválečných protestů civilního obyvatelstva v Srbsku a proti komu jsou případně namířeny

Charakteristiky:

- 1- namířené proti vládě a Miloševićovi: zmínky veřejných projevů nespokojenosti srbského obyvatelstva namířené proti státní moci
- 2- namířené proti Albáncům nebo UČK: zmínky veřejných projevů nespokojenosti srbského obyvatelstva namířené proti albánskému obyvatelstvu nebo UČK
- 3- namířené proti NATO: zmínky veřejných projevů nespokojenosti srbského obyvatelstva odsuzující útok NATO na Jugoslávii
- 4- jiné: zmínky veřejných projevů nespokojenosti, které nelze zařadit do žádné z výše uvedených charakteristik
- 5- nezmíněno: článek neobsahuje žádnou zmínku o veřejných projevech nespokojenosti srbského obyvatelstva

P18: protiválečné protesty obyvatelstva v zemích NATO

Proměnná zjišťuje, zda článek obsahuje zmínku protiválečných protestů obyvatelstva ve členských zemích NATO a proti komu jsou případně namířeny

Charakteristiky:

- 1- namířené proti Srbům (SRJ): zmínky veřejných projevů nespokojenosti obyvatelstva v členských zemích NATO namířené proti Srbům
- 2- namířené proti Albáncům nebo UČK: zmínky veřejných projevů nespokojenosti obyvatelstva v členských zemích NATO namířené proti Albáncům nebo UČK
- 3- odsuzující útok NATO na Jugoslávii: zmínky veřejných projevů nespokojenosti obyvatelstva v členských zemích NATO odsuzující útok NATO na Jugoslávii
- 4- jiné: zmínky veřejných projevů nespokojenosti, které nelze zařadit do žádné z výše uvedených charakteristik
- 5- nezmíněno: článek neobsahuje žádnou zmínku o veřejných projevech nespokojenosti obyvatelstva v členských zemích NATO

P19: protiválečné protesty v nezúčastněných zemích

Proměnná zjišťuje, zda článek obsahuje zmínku protiválečných protestů obyvatelstva v zemích přímo nezapojených do konfliktu a proti komu jsou případně namířeny

Charakteristiky:

- 1- namířené proti Srbům (SRJ): zmínky veřejných projevů nespokojenosti obyvatelstva v nezúčastněných zemích namířené proti Srbům
- 2- namířené proti Albáncům nebo UČK: zmínky veřejných projevů nespokojenosti obyvatelstva v nezúčastněných zemích namířené proti Albáncům nebo UČK
- 3- namířené proti NATO: zmínky veřejných projevů nespokojenosti obyvatelstva v nezúčastněných zemích odsuzující útok NATO na Jugoslávii
- 4- jiné: zmínky veřejných projevů nespokojenosti, které nelze zařadit do žádné z výše uvedených charakteristik
- 5- nezmíněno: článek neobsahuje žádnou zmínku o veřejných projevech nespokojenosti obyvatelstva v zemích, které nejsou přímo zapojeny do bojů v Kosovu

P20: zmínka Miloševičovy osobní zodpovědnosti za konflikt

Proměnná sleduje, zda článek obsahuje zmínku o přímé Miloševičovy odpovědnosti za rozpoutání a vedení války v Kosovu nebo tamního etnické násilí

Charakteristiky:

- 1- ano: článek obsahuje zmínku o osobní odpovědnosti jugoslávského prezidenta Slobodana Miloševiče za násilí proti civilnímu obyvatelstvu v Kosovu či za rozpoutání nebo vedení války v Kosovu
- 2- ne: článek neobsahuje zmínku o osobní odpovědnosti jugoslávského prezidenta Slobodana Miloševiče za násilí proti civilnímu obyvatelstvu v Kosovu či za rozpoutání nebo vedení války v Kosovu

P21: zmínka jugoslávských teritorií

Proměnná zjišťuje, jaká jugoslávská teritoria jsou v článku zmiňována

Charakteristiky:

- 1- Srbsko, Černá Hora: článek zmiňuje současně svazové republiky Srbsko a Černá Hora nebo teritoria, která jsou jejich součástí
- 2- Srbsko: článek obsahuje zmínku svazové republiky Srbsko nebo teritorií, které jsou jeho součástí
- 3- Černá Hora: článek obsahuje zmínku svazové republiky Černá Hora nebo teritorií, které jsou její součástí
- 4- Nezmíněno: článek neobsahuje zmínku žádné svazové republiky Jugoslávie ani žádného z jejich teritorií

P22: celkový počet slov v článku

Proměnná vyjadřuje kolik má článek celkově slov

